

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII
ORĂS CANDIDAT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA
SERIE NOUĂ, 32 PAGINI
MAI 2016
NR. 5 (1609)
ANUL XXVIII
1 LEU

5

www.revistaorizont.ro

16-17

ANDREI PLESU

EXERCITII DE IMAGINATIE

05
0000195
94841000005
5

DEPRESIA. CUM VĂ AFECTEAZĂ?

BRÎNDUŞA ARMANCA
MARLEN HECKMANN-NEGRESCU
DOINA JELA
MARTIN S. MARTIN
IOAN T. MORAR
MIHAIL NEAMTU
RADU PARASCHIVESCU
FLORIN TOMA
TUDOR CĂLIN ZAROJANU

ANIVERSARE
VASILE POPOVICI

Greu de crezut azi că în urmă cu 18 ani România a avut la un moment dat un ministru de externe ca Andrei Pleșu. Noi am avut un ministru a cărui companie a fost o încântare pentru șefii diplomațiilor marilor puteri. Ce șansă pentru România! Si apoi ce palmă: simpla prezență a lui Andrei Pleșu îi scotea din minți pe toți proștii din țărișoară, în trecut ca și în prezent. E (era) suficient să-i vezi scoși din minți, ca să știi că ai de-a face cu ei în stare genuină, cu proștii, cu agresivii, cu ticăloșii, dacă asta nu se vede limpede și în alt chip. Din păcate, Andrei Pleșu nu e clonabil, nici la noi și nici aiurea. Însă pentru mine el reprezintă modelul diplomatului în forma pură, sclipind de inteligență, cultură și eloiență. De unde să scoți aşa ceva, fie și în ediție limitată?

10-11

4-7

ANIVERSĂRI (II)

PETRE STOICA (85), GHEORGHE GRIGURCU (80), MARCEL TOLCEA (60)
CORNEL UNGUREANU

1. Poetica lui Petre Stoica a fost mereu legată de "obiecte", de materialitatea speciei, de imaginile acelui "acăsă" vibrant, lăsat în urmă: de gestul recuperator necesar. Poetica lui e – va fi – legată de o "blândă arheologie" care vrea să regăsească lumea care a fost. Satul, casele, etnografia locului. Instalat în postul de corector la o importantă editură din București – la cea mai importantă –, Tânărul Petre Stoica are șansa întâlnirii – premieră – cu *Morometii*. Trebuie să "corecteze" romanul lui Marin Preda. E unul dintre primii lui cititori. Tânărul scriitor e departe de a trăi, la prima întâlnire cu magnificul roman, entuziasmul confrăților. Ce sat e acesta? Cum merg dumnealor la seceriș? Cum se trudesc ei, acolo? În Banatul lui sunt secerătoare, sunt mașini, muncile cămpului arată altfel, satele sunt altfel.

Va încerca, mai târziu, să se despartă de București, să descorepare Satul. Încearcă să se stabilească în satul lui Nichifor Crainic, dar stagiul la Bulbucata nu-i fericit. Nu-i acasă. Momentul fericit este cel în care redactorul, traducătorul, constructorul revistei *Secolul 20* se stabilește la Jimbolia. Jimbolia/ Simbolia e locul mirabil în care e lângă Serbia, lângă Ungaria și e la doi pași de Viena. Acolo înființează *Fundația romano-germană* (sau germano-română?) Petre Stoica, acolo înființează *Muzeul Presei "Sever Bociu"*, unul dintre cele mai mari din Europa. La Fundația "Petre Stoica" își transferă bibliotecile risipite prin țară, cărtile cu autografe de la cei mai mari, tablouri ale maeștrilor de ieri și de azi. În Muzeul Presei adună, găzduiește reviste din Banatul de odinioară, din Imperiul de odinioară, dar și conferințe internaționale privind mari scriitori ai Europei Centrale.

Poezia lui Petre Stoica, cea din etapa "jimboliană" va fi legată de *trecerea dincolo*. Are o vîrstă, marile speranțe din decembrie 1989 se destramă. Are o vîrstă. Se adună imaginiile dezastrului, ale căderii, ale execuției, ale trecerii dincolo. În acest loc este la graniță. Semnele reale se înmulțesc, jurnalul care a fost mereu Petre Stoica trăiește acum sub asediul răului. Dar rezistă, trăiește, supraviețuiește. Ultimele poeme sunt ale supraviețuirii.

Dar orașul păstrează instituțiile create de el. I-a dat, împreună cu Mihai-Marcel Avramescu, dreptul de a fi un reper notabil în geografia literară a României.

2. Gheorghe Grigurcu a devenit, în anii șaizeci, un foarte important critic al poeziei și a contribuit, ca nimeni, la lansarea promovării "saptezeci" în poezia noastră. Revista *Familia*, care recuperase numele ilustre ale eseului, ale istoriei literare, ale gândirii critice, modele ale literaturii de idei, Ion Negoțescu, Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu, recomponea imaginea Cercului literar. A Cercului literar de la Sibiu. Regăsea o direcție a literaturii, o schimbare anti-oficială – cât se putea. Revista numea, prin numele celor "reîntorsi", alt drum, iar cronicarul literar Gheorghe Grigurcu anunța, sub acest semn, înnoirea criticii foiletonistice. Era, ca și cei numiți mai înainte, un exclus. Fusese un Tânăr excls. Era adăpostit de Oradea, după ce, în anii săi de la Cluj poezile lui îi plăcuseră lui Blaga. Prestigiul grupului, al stilului

său critic, al formulelor memorabile, definitorii pentru autorii unui timp al poeziei, a pus în umbră, multă vreme, imaginea poetului Gheorghe Grigurcu. Ajungea vibrația lirică, investiția înalt sentimentală din pagina de reflecții asupra poeziei. Asupra devenirii unui poet. A unei promoții literare.

A poetului care, retras la Târgu Jiu, rămâne, prin aforisme, reflecții, în același cerc al ideilor. E, acolo, în Amarul Târg. Una dintre placetele poetice, *Muzeu*, poate explica mai bine întâlnirile poetului. Poezia rămâne, poate fi păstrată acolo, "citată", contemplată. E, așa cum își intitulează poetul câteva dintre artele sale poetice, *Semn de carte*. Așa își intitulează cuvântul introductiv al volumului Șerban Foarță, care păstrează drept motto acest *Semn de carte*: "Din aceeași substanță sunt poezia/ și reflecția despre poezie așa cum din aceeași/ substanță sunt viața și moartea".

"Reflecția despre poezie" poate fi găsită pe fiecare "semn de carte". Iată alt semn: "Un trandafir/ aşezat/ pe masa ta/ într-un vas/ cum un canar/ în colivie". Sau, din aceeași istorie a deziluzionării: "Din ce e compus irealul// Din bucătăile de real/ pe care nu le mai/ putem folosi". Sau: "Gândurile se usucă pe câmp precum iarba/ trece alene pe bicicletă senzuala Libertate/ cu glezne de fildes/ cimitirul e plin de morminte precum/ un ciorchine îndesat de boabe/ norii în asfintit își trag fermoarul/ și-atât". Sau: "Ca și cum ceea ce s-a petrecut/ s-ar fi petrecut aievea// ca și cum ceea ce s-ar fi putut petrece/ s-a petrecut// într-un mic poem/ ai fi părât Neantul".

Dacă o vecinătate importantă a lui G. Grigurcu și Șerban Foarță, prefațatorul volumului *Muzeu*, există o continuitate pe care trebuie să o numim: un critic exemplar, un poet retras în provincie care îi prefacează ediția definitivă intitulată *Un trandafir învăță matematica*, Al. Cistelecan. O continuitate fericită, dacă vrem să numim anii 2000 ai poeziei.

3. Marcel Tolcea, șaizecistul, a rămas să păstreze – să dea sens – mesajelor de azi ale Jimboliei/ Simboliei. E de acolo. Știe locul lui Petre Stoica și Marc Mihail Avramescu. A fost alături de Petre Stoica în toată perioada sa "de aici". A fost consilierul, prietenul, aliatul, poate protectorul lui. E vreo succesiune, vreo continuitate? Marcel Tolcea, istoric, comparatist, profesor de jurnalistică, critic de artă, e – în primul rând – poet. Mai curând am spune că optzeicistul Marcel Tolcea a fost trecut cu vederea prea usor de o seamă de lideri ai literaturii optzeciste. Prima ediție a antologiei poeziei optzeciste a lui Alexandru Mușina, a *Panorama poeziei românești* a lui Marin Mincu îl ignoră. Dacă Marin Mincu n-a mai avut timp să revină, în schimb ediția a doua, revăzută și adăugită a lui Alexandru Mușina adăugă 22 de poeme de Marcel Tolcea. Un volum întreg. Are vreun poet optzecist din această antologie mai multe?

Sunt poeme ironice, autoironice, cu subteranele lor – nu ușor accesibile. Care pot fi descifrate pornind de la sugestiile – de semnele – bi-cicletei. Spre deosebire de optzecistii care își degustă succesul printre scriitorii abundenți, Marcel Tolcea publică, totuși, puțin: ieșe rar în lume. E

întotdeauna legat de originaritatea sa – de anii formării. Scrim – și e momentul să repetăm – că (și) educația intelectuală a lui Marcel Tolcea s-a împlinit lîngă Marc Mihail Avramescu, că decenii de-a rîndul Tânărul poet a aprovisionat Timișoara culturală cu xeroxuri pe care doar preotul Mihail Avramescu le înțelegea cum se cuvine. E momentul să repetăm că (și) educația intelectuală a lui Marcel Tolcea s-a împlinit lîngă Marc Mihail Avramescu. Erau cărti unicat care doar în biblioteca preotului din Jimbolia/ Simbolia adolescenței poetului puteau fi găsite. Înainte de altii, Marcel Tolcea a studiat texte ezoterice, exoterice, de istoria religiilor. A elaborat o teză de doctorat despre relația Guénon – Eliade, cercetare în care imaginea tutelară a lui Marc-Mihail Avramescu nu diminuează meritele specialistului care este Marcel Tolcea.

Blândul avangardism al lui Marcel Avramescu își transferă o parte dintre inițiative în scrisul învățăcelului. Creator de happening (primul, cred, în literatura română, dacă nu l-am socotit pe Urmuz), Marcel Avramescu și-a legat numele de proiecte totalizante. Eruditul nu miza pe textul scris, ci pe sensurile care scapă profanului vulg. Ele s-ar transmite pe cale orală, de la maestrul discipol. A fi poet reclamă tocmai indisciplina, ieșirea de sub stricta obediță. Dacă Marcel Tolcea îl continuă pe Petre

Stoica prin întâlnirile pe care le organizează anual la Jimbolia cu cei mai de seamă scriitori de azi, prietenii ai poetului, tot el publică prin reviste documente excepționale privitoare la neobișnuita trecere prin literatură și prin lume a lui Marc Mihail Avramescu. Simbolia/ Jimbolia primește o nouă imagine datorită lor.

Post scriptum. Cum într-o seamă de edituri ale provinciei apar cărți masive, printre cele mai importante ale acestor ani, cercetări definitorii pentru proiecte culturale majore, e momentul să amintim aici *Rețeaua. Poezia anilor 2000 în literatura română a Grațielei Benga*, sinteză care se oprește asupra "noului val" al poeziei românești. Un "nou val" pe care Grațieala Benga îl descooperă prin marginile unor provincii abandonate de istoria literară curentă, prin cărti editate în tiraje minuscule.

O premieră importantă, așa cum este și *Reșita literară* de Gheorghe Jurma, carte care, după istoria locului, înregistrează evenimentele culturale ale orașului. Din ultimul secol. De la cel mai important scriitor născut și trăitor la Reșita într-o spectaculoasă adolescență, Mircea Martin, până la cei mai tineri debutanți, Gheorghe Jurma propune definiția unui oraș cultural, de prea multe ori uitat. O carte-model și o invitație la cercetări similare privind celealte orașe ale literaturii.

GHEORGHE VIDICAN, LAUREAT AL PREMIULUI INTERNATIONAL DE POEZIE DON LUIGI DI LIEGRO

Volumul *3 D*, primul volum al acestui autor tradus în Italia, este printre cele mai bune din România, oferă cititorului o moștă a direcției structurale și fructuoase a cuvântului și o versificație în continuă transformare, în texte care evoluează continuu, din structuri canonice în schimbări de fundal a versurilor, în care legăturile sintactice nu mai sunt articulate și transmit o iluzie imaginară de contemporan și postmodern care se întrepătrund în fragmente acrobate și asociere libere de semnificații. Volumul de poezie *3 D* atrage și pornește de la un repertoriu de mare tradiție literară, în care contexte și imagini de istorie și natură, așezate în pagină ca pe un ecran tridimensional, dau naștere la semnificații secunde surprinzătoare. Poet cu multiple rezonanțe simboliste, cu o extraordinară memorie etnografică, rurală, antropologică și etiologică a culturii milenare a poporului său, poetul Gheorghe Vidican confirmă puterea reprezentativă a imaginăției, libertatea neasuprită a artei poetice, care nu poate fi niciodată redusă la o simplă scriere și care niciodată nu duce la un gând unic sau la un sistem impus și auto-suficient.

Președintele juriului
Manuel Cohen
Roma, 30 aprilie 2016

bana(R)t GHEO

Cafeaua se pregătește să tâșnească, sunând ca o locomotivă și amintindu-i scriitorului de compania sa nelipsită. Un spațiu obișnuit, dat la o parte de mulți pentru că pare gol prin simplitate, însă ce se transformă într-un vulcan de povești în care se amestecă gânduri de toate felurile: amintiri, secvențe de zi cu zi, dorințe, o ceașcă de cafea cu fum, o pereche de ochelari curați.

Radu Pavel Gheo se regăsește în astfel de spații în care sinceritatea sa parțială șe implicează cu ficțiunea, prelungindu-i modestia într-o călăuză veritabilă.

CLAUDIA BUCSAI

LA TOLCE VITA DUMINICI LA "PAVEL DAN" CU POEZIE MARCEL TOLCEA

Primul paveldanist pe care l-am cunoscut în carne, oase și poezii a fost Mircea Bârsilă. În Căminul 16, unde stăteam noi, băieți de la Universitate, faima unui poet aleargă destul de repede printre filologi, mai ales că eram atât de puțini. Și, sincer să fiu, ce să fi căutat, prin anii aceia, la Filologie, dacă nu aş fi visat să devin scriitor?! Așa că eram ca un burete uscat când venea vorba despre literatură, cenacluri, poezi. Dar anul I a trecut fără ca eu să fi avut curajul să merg la cenaclu. Știam foarte bine că urma să fiu scriitor, desigur, la fel de bine, știam că ceea ce scriam atunci nu era, ÎNCĂ, literatură. Între timp, aerul de cenaclul "Pavel Dan" îmi devinea tot mai familiar datorită lui Puiu Ilieșu. Cu care făceam teatru la Casa Studenților. Nici lui nu aveam curajul să îi spun că mă visez scriitor.

În iarna lui 76 spre 77, am scris poezile despre Bicicletă și Mircea Bârsilă mă sfătuind să vin la Pavel Dan. Unde aveam să citeșc. Printr-o tandră voință a destinului, texte scrise de mâna lui au ajuns la Viorel Marineasa – angajat al Casei Studenților în acea vreme – care a lăsat un biletel-rugămintă către o doamnă dactilografă spre a fi "bătute la mașină". Discret, Vio a corectat primul vers al primei poezii din grupaj: scrisese "albaștrii" cu un "i" mai mult decât trebuia...

Atunci, la prima lectură a mea, l-am auzit vorbind pe Ion Monoran. Era autoritar, tranșant, tobă de poezie, pletos, abrupt de sincer, fermecător. O duminică lungă, cu discuții interminabile, începută dimineața, la 10, și terminată spre seară la restaurantul Sinaia sau la un birt dintr-o curte interioară. Asemenea tuturor duminicilor care au urmat, în ani, la Pavel Dan. Cu cei de mai sus și, într-o ordine aleatorie, Daniel Vighi, Lucian Petrescu, Eugen Bunaru, Gheorghe Secheșan, Ioan T. Morar, Ghiță Pruncu, Ioan Crăciun, Marcel Sămânță, Adrian Derlea, Corina Vințan, Bata Konstantinovici, Corina Rujan, Gogu Lână, George Terziu și.m.d.

Și, evident, cu dascălii de la Facultă sau cu câțiva de la "Orizont": Livius Ciocîrlie, Cornel Ungureanu, Marcel Pop-Corniș, Viorel Boldureanu, Rodica Bărbat, Anghel Dumbrăveanu, Viorel Boldureanu, Vasile Tudor Crețu.

O parte din viața mea de duminică a fost sau este încă la ei!

ALTELE-S ARTELE DIGITALE QUALE CALIN-ANDREI MIHAILESCU

Am fost ales Cenzor Suprem luna trecută. Sînt singurul care putea opri veștile din viitor care ne asedau mica republică din ce în ce mai amenințător. Înainte ca să se prindă de veste că vine un semn din viitor, îl și prinsem în plasă, îl cojsem, îi supsem miezul și-i lăsasem doar biții și pixelii la vedere. Nu pot să faci o poveste din asta. Povestile sănt pentru muribunzi și exilați, care pleacă unde văd cu ochii, numai să nu se adapteze și să renunțe la corporile lor. Povestile sănt pentru cei slabii, ori pentru fraieri ca sultanul pe care Şeherezada l-a tot momit cu istorii pînă cînd acela, ca să scape de gura ei, a luat-o de nevastă. Dar noi sîntem puternici, sîntem noi, sîntem digitali și trebuie să învățăm să ardem în acid instinctele strămoșilor noștri analogi. Mai cu seamă instinctul de a trafica dorințe prin povești. Într-o zi, și voi veți fi stăpâni, veți învăța să spuneți adevărul *digitale quale*, ca mine acum. Așa se rup povestile în biți și pixeli, icoanele noastre de zi cu zi. Fiți atenți la exemplul ăsta:

DIGI L'AMOROSO

Acel personaj de bandă desenată a fost schițat la repezelă după o noapte de betie. L-au numit Digi, dar ieșise astăzi de sărăcău în formă și substanță că trebuie să meargă de două ori pe săptămînă la Institutul de Arte Frumoase și să stea nemîscat ore și ore ca model pentru studenții de anul întâi. Mulți dintre ei veneau din satele din jurul orașului nostru și erau mult mai săraci decât colegii lor din anii mai mari, așa că îi înțelegeau nevoie lui Digi cu o simpatie firească. Copii buni, care îl ajutau pe tremuricul și slabănoșul de Digi, care cu ce avea, ca să o ducă de azi pe mîine. Totuși, unii dintre ei o cam faceau de oaie – unul îl desena cu înflorituri baroce, altul cu pene și puf, pistriuata de Jackie i-a pus mușchi și costum de Superman, iar altul l-a pictat în stil fauvist ca într-un azil de culori.

Așa l-a înfălnit Peggy, văduva miliardară. L-a cumpărat pe dată și l-a și luat în Bugatti ca să-l plimbe în sus și-n jos pe Rodeo Drive, să moară toate fufele alea. Digi nu era mut, dar nici surd nu era. Cînd să audă o vorbă mai limpă, Peggy l-a și înșfăcat, l-a dus la El Dorado, pe malul oceanului, l-a băgat în capelă și l-a scanat pe viață și pe moarte. Mama marelui nostru Președinte l-a scanat pe Digi zî de vară pînă-n seară, iar noaptea și mai și. Și a trimis copii unde nici nu-ți stă mintea, că avea prietene peste tot, chiar și în Sierra Leone. Daruri de Crăciun, cică. De la atâtă scanat, Digi ajunsese să semene picătură cu Hermann Stoltz, deși pe obrazul său avea un accent mai sudic decât el. Pînă și Hélène a primit o copie, dar cum nu-ți plătise întreținerea de o vreme, l-a pipăit pe Digi în chiaroscuritate.

Ei, copiii mei, așa se spune adevărul *digitale quale*. Ați priceput, da? Ia dați-i drumul! Dum dum, dă-ne biți și pixeli. Dum dum s-a scremut ce s-a scremut, a spus-o, noi am mai schimbăto, și a ieșit așa:

FAIMA ÎN FAMILIE

He-he, asta e Epoca de Laur, Ioane! Ion să fi avut ca la unșpe ani. De aia, cînd am făcut unșpe ani, mi-au spus și mie tot Ion. Taică-miu era faimos. Faima e ca o mireasmă nesfîrșită în familia noastră. La vremea lui, bunicul era faimos pentru sentințele lui scurte și bine găsite. Tată lui fusese, pur și simplu, faimos, dar bunicul l-a înfălnit odată pe Kafka într-o gară. "Kafka era bărbat elegant", spunea tataie. "Kafka zicea că sentințele nu bune. Că ele mușc." Tataie a stat doi ani la pușcărie pentru că i-a tras o palmă lui Kafka și după aia i-a mîncat pălăria ca să-i distreze pe călători. Era un tip iute, și hîtru – mare scamator.

De cum a ieșit de la pușcărie, a și început să bată tîrgurile din Ardeal și din Boemia și din Sudeți, istorisind pățania cu Kafka și cu pălăria. Făcea destui bani ca să măñînce și să ajungă pînă în următorul tîrg. De la el a rămas vorba în familie că "Toate tîrgurile sănt la fel, chiar dacă seamănă unele cu altele". Bavarezii, însă, l-au plătit cu beri, așa că ficatul bunicului s-a topit repede, mult prea repede pentru un om atât de faimos.

Nici n-am terminat bine de recitat povestea astăzi în grup, că și sărit Carmen cu una de-a ei:

VIATA SECRETĂ A CELUI DE-AL CINCILEA AMENDAMENT

Înții vine septembrie, după aceea octombrie, dar abia la sfîrșitul anului și-a rupt Nene piciorul. L-au dus la spital. Sora de noapte n-a vrut să se uite la el. Sigur, greu să găsești unul mai grobian decât Nene. Sau ăla era Meme? În fine, l-au dus la alt spital, unde era o coadă mare și au trebuit să aștepte.

– Cîte ore?
 – Nu știu.
 – Cum să nu știi?
 – Povestitorul a invocat al cincilea amendament și a tacut.
 – Maamă! Și ce s-a mai întîmplat după aia?
 – Nu ți-am spus că povestitorul tăcea mîlc?
 – Doar n-o să mă lași așa, în coadă de pește.
 – Ești cam prea curios. Sîntem în post: tacere!
 – Ei, totuși...
 – Să zicem că Nene s-a ales cu ce a meritat. Nimeni n-a vrut să-i continue povestea, să istorisească aventurile din spatele transformatorului, cum a scăpat de o ambuscadă în Laos, după aia cum a vîndut aspiratoare în vest și a ajuns să trăiască pe o pensie mică într-un smîrc din Florida.
 – Astă-i tot?
 – Nu.

Va urma

DIPLOMATIA, LITERATURA SI ARTA INTERPRETARII

VASILE POPOVICI

Cristian Pătrășconiu: Dacă ar fi fost să fiți altceva decât politician și, mai apoi, diplomat în ultimele două decenii, ce era cel mai probabil că ati fi fost?

Vasile Popovici: Sper din tot sufletul să nu fi fost politician. Și cu siguranță n-am prea fost nici om politic, de vreme ce am renunțat la politică imediat ce s-a ivit ocazia. Nu că aș disprețui postura, dar nu era pentru mine. Diplomat însă aș fi vrut să fiu la un moment dat, fiindcă visasem la asta în ultimul an de liceu (silvic, dacă vă puteți închipui, grătie tatei, pădurar). Însă asta ar fi însemnat pe vremea aceea să fac și o școală suplimentară la Băneasa, după cum am descoperit peste câțiva ani. De unde ștui? Fiindcă în 1980, când terminam facultatea cu media generală 10 și cu Diplomă de merit, ofițerul de Securitate din universitate, Lup Tepelea, de care nu am personal a mă plâng, mi-a propus să merg în diplomație. Fusesem repartizat printre-o minune totuși la o școală de cartier din Timișoara, probabil cea mai năpăstuită din oraș, dar orașul acela era Timișoara! În condițiile date, mirajul diplomației ar fi trebuit să fie irezistibil. Însă perspectiva școlii de la Băneasa, pe unde ar fi urmat să trec, după cum mi-a spus-o pe șleau ofițerul, scotea chestiunea din discuție în mod automat.

Îmi dău seama însă că pentru fiecare cuvînt pe care-l spun e nevoie azi de un fel de addenda explicativă. Ce să înțeleagă un student din zilele noastre din toate acestea? Cum adică fusesem repartizat "printre-o minune" într-o școală de cartier din Timișoara? Ce înseamnă "repartizat"? Ce e cu diploma de merit? Ce-i aia "școala de la Băneasa" și de ce nu se face s-o fi făcut? Dacă ne apucăm acum să lămurim toate acestea, nu ne ajunge tot *Orizont*-ul. Dar să revin la întrebarea dvs.: ce mi-ar fi plăcut să fiu dacă n-aș fi fost "politician" și "diplomat"? Nu mi-a plăcut să fiu "politician" și am nimerit în diplomație mai mult din întâmplare, cu ajutorul lui Andrei Pleșu, Nicolae Manolescu și Valeriu Stoica. Pot să vă răspund altfel și să vă spun ce ar fi trebuit să fac ca să nu-mi iroresc viață: să fac cercetare și să scriu. Sunt dintre cei pe care revoluția i-a deturat. Am crezut că e de datoria mea să mă angrenez în mișcări civice, apoi în parlament (unde efectiv am pierdut patru ani prețioși) și apoi în diplomație.

– Să, subspecie a întrebării de deschidere: ce anume – din ce nu ati fost sau nu ati putut să fiți – v-ar fi plăcut să fiți mai mult decât ati fost în ultimele două decenii, două decenii și jumătate?

– Ce vă spun: să scriu, să-mi duc mai departe proiectele începute imediat după terminarea facultății, să le aplic pe literatura europeană, să fac saltul în spațiul european. Asta mi-aș fi dorit. Și asta ar fi trebuit să fac.

– Într-o lume așezată – nu spun "ideală", ar fi prea mult... – ce v-ar fi plăcut să fiți, ce v-ar fi plăcut să faceti?

– Într-o lume așezată? Pentru mine o lume așezată e o lume cu clase sociale în care e posibilă ascensiunea prin merit personal. Mă născusem însă în plin comunism, într-o lume nivelată, cu singura clasă suprapusă a mitocanilor din nomenclatură, unde ascensiunea se făcea pe criterii politice, iar

ascensorul te ducea unde nu voiai să ajungi. Mai mult, noi am trăit într-o lume în care era mai bine să nu ajungi undevo. Erai pierdut dacă îți propuneai să ajungi ceva sau undevo. Abia atunci apărea lupul după colț și te mâncă. După momentul cu Tepelea din vara lui 1980 a mai fost unul, prin 1986 sau 1987, cu un colonel de la armată, de la contrainformații, Păsculescu. Dacă acceptam să intru la ei, mi-a spus, aș putea pleca în străinătate – la congres, la burse. Noi miraje... După cum vedetă, nu există nicio constrângere pentru una sau alta din cǎile astea. Constrângerea ar fi apărut dacă aș fi avut ambii în acei ani sau dacă aș fi făcut ceva grav, imprudent. Atunci probabil că s-ar fi schimbat foia, cum se spunea.

– A fi diplomat, pentru dumneavoastră, este ceva care ține de "inclinație", de "datoare", de "plăcere"? Care dintre cei trei termeni indicați în întrebarea precedentă are pentru dumneavoastră întărietate?

– Greu de crezut azi că în urmă cu 18 ani România a avut la un moment dat un ministru de externe ca Andrei Pleșu. Noi am avut un ministru a cărui companie a fost o încântare pentru șefii diplomaților marilor puteri. Ce sansă pentru România! Și apoi ce palmă: simpla prezență a lui Andrei Pleșu îi scotea din minti pe toți proștii din țărișoară, în trecut ca și în prezent. E (era) suficient să-i vezi scoși din minti, ca să știi că ai de-a face cu ei în stare genuină, cu proștii, cu agresivii, cu ticăloșii, dacă asta nu se vede limpede și în alt chip. Din păcate, Andrei Pleșu nu e clonabil, nici la noi și nici aiurea. Însă pentru mine el reprezintă modelul diplomațului în forma pură, scăpând de inteligență, cultură și eloțință. De unde să scoti așa ceva, fie și în ediție limitată?

Revenind din reverii, mi se pare că un diplomat bun e chiar opusul unui funcționar. Citesc prin presă despre cutare că e diplomat de carieră și văd deja cum lumea încrèmește de respect. Mie mi se pare că dacă diplomațul de carieră ar fi diplomat, diplomat simplu, ar fi dezastruos. Fiindcă diplomat înseamnă nu doar să înveță ABC-ul unei profesii totuși complicate, care trebuie învățat!, ci să fii și om de lume, să ai o oarecare cultură, care, iertăți-mi obsesia, nu se face la Băneasa. A fi diplomat înseamnă nu doar să te faci acceptat în țările unde ești trimis, ci să fii căutat, cultivat ca prezență dezirabilă... Toate aceste calități nu pot fi probate în fața unei comisii de preselectie pentru postul de diplomat. Însă eficiența în diplomație depinde de calitățile astea rare. Se poate și fără ele, se poate și funcționările, dar atunci rămânem departe de ce ar trebui să fie un diplomat pur și simplu.

Să ne înțelegem însă: avem azi un aparat diplomatic profesionalizat, performant, reînnoit în profunzime după '89. Vreau doar să spun că a fi "de carieră" nu asigură automat performanță, oriunde în lume, nu doar la noi. Ingredientele pe care le propuneți dvs. în întrebare sunt toate necesare: e nevoie de o anume înclinație spre comunicare și prezență socială, care nu se poate fără o anume placere pentru contactul uman. Simțul datoriei contează mult. Nu se stie, însă viața unui diplomat se împarte egal între a trăi și a scrie. Un diplomat scrie pe cât trăiește, ca durată, ca timp consumat. O oră de discuții

În dialog cu președintele Portugalei, Aníbal Cavaco Silva

profesionale înseamnă cel puțin o oră de scris. Iar dacă scrii greu, atunci ai o problemă mare de organizare a timpului.

– Ati vorbit în mai multe rânduri despre "proiectul evadării": este, pentru dumneavoastră, diplomația așa ceva – o evadare?

– Am vorbit oare undevo despre proiectul evadării? Posibil, deși nu-mi amintesc. Încerc să văd cum aș putea pune problema în termeni adecvați și aș zice mai degrabă că diplomația, aşa cum am trăit-o eu, n-a fost o evadare, ci o continuă ancorare în mediile unde am reprezentat țara, la Marsilia, Paris, Rabat și Lisabona. Există o primă fază, de luare în stăpânire a mediului în care intri, care-ti e străin la început și unde nu prea e potrivit să spui că ai evadat, dar foarte, foarte repede mediul acela străin trebuie să devină mediul tău, să-i asimilezi cultura, spiritul, să-i învețe regulile vizibile și invizibile prin intuiție și observație: și mai ales să te ferești să evadezi din el! Am schimbat patru locuri și trei țări. Cel mai greu a fost să închei misiunile, nu să le încep. Cu excepția Parisului, care a fost pentru mine postul cel mai stresant, postul de unde a trebuit să plec după doar trei ani, prin demisie, de celelalte posturi ne-am despărțit cu greu, fiindcă și soția mea, și eu am lăsat acolo o parte din noi, am lăsat în urmă o seamă de prietenii, ce n-au încetat să ne caute apoi pe unde am mai fost. Această decalare a vietilor noastre – eram deja altundeva, dar parte din noi rămăse în locul precedent – ne-ar face să vorbim mai degrabă de o smulgere succesivă decât de o evadare.

– După ce cariera de diplomat va lua sfârșit, formal cel puțin, unde veți evada, unde v-ar plăcea să "evadați"?

– Aici e mareea întrebare, căreia nu-pot da răspunsul. Mi-am pus-o mie însumi de sute de ori. Pentru moment e întoarcerea acasă, la Timișoara, la Universitatea și e propria bibliotecă. Va fi o decompresie enormă. De la un program de 12 ore pe zi, cu sfârșituri de săptămână blocate, cu o agenda plină oră de oră pe termen lung, voi trece la un program universitar normal, ce se va umple cu lecturi, proiecte literare și cursuri. Mă reîntorc la toate acestea cu oarecare teamă. În teama asta intră de toate: neîncredere în propria mea capacitate de a mă da încă o dată-n viață de trei ori peste cap, de data asta ca să redevin cel de acum 18 ani, reve-

nirea la ceea ce cred că e vocația mea adevărată, critica, eseul, teoria literară, poate literatura ca atare, revenirea, desigur, la mica familie ce ne-a mai rămas și la vechii noștri prieteni, a căror prietenie n-am încetat să-o cultiv în toți anii ăsta și a căror absență a fost cel mai greu de îndurat, în fine reîntoarcerea la o lume care nu mai e lumea din 1998, când ne-am desprins prima oară de țară. Nu vă închipuiți ce gimnastică sufletească presupune nomadismul ăsta!

– Veniti din ceea ce, apelând la un loc comun, putem numi "mediul intelectual". Veniti în diplomație. Există o tensiune – nu spun neapărat o contradicție – între a fi "diplomat de carieră" și a fi "diplomat care vine dintr-un "mediu intelectual"?

– O, da! Diplomatul de carieră e păzitorul gelos al templului. Nu contează performanța în sine a celui ce vine din afară. Performanța celui ce vine din afară enervează suplimentar. Contează doar criteriul *outsider-insider*. În anii de debut în diplomație am simțit asta din plin. Am circulat în primii ani cu ochii scoși. Vă dați seama totuși că după atâtă vreme, deși în continuare cu statut de detașat în MAE, chestiunea asta n-a mai contat, n-am mai auzit pe nimeni de multă vreme să credă sau să spună că aș fi un outsider. Altminteri, însă, vă rog să citiți, între altele, *Jurnalul portughez* al lui Mircea Eliade ca să vă faceți o idee despre tensiunea dintre diplomații de carieră și "neaveniții" din afara sistemului. Tensiunea asta e perenă. Dar încă o dată, nimic nu asigură *în sine* performanța, nici dacă ești din interior, nici dacă vii din exterior. Ce contează în cele din urmă e dacă ai sau nu aptitudini pentru munca asta, de oriunde ai fi. Iar meseria trebuie învățată, fiindcă sunt multe de învățat. Doar cu aptitudinile riști să faci prostii în serie. Și, pe urmă, să nu uităm că cel puțin doi dintre diplomații de anvergură din Externe, care au adus un suflu nou în diplomația română, au provenit din societatea civilă: Mihai-Răzvan Ungureanu și Teodor Baconschi. Nu poți închide ușa diplomației pentru așa-zisi outsideri.

– În ce măsură poate fi diplomația un teren al creativității pentru un intelectual?

– Nu poți fi diplomat fără să fii intelectual, dar diplomația românească din anii pe care i-am trăit eu nu sunt propice pentru creativitatea intelectuală. Nu uitați că sunt

anii tuturor eforturilor de integrare și de transformare pentru noi, integrare în NATO și UE, adică în mecanisme complicate, foarte tehnice, unde toată lumea învață totul din mers. Cum să mai ai timp pentru nu știi ce creațivități intelectuale?! Apoi schimbarea misiunii e în sine o probă formidabilă. Trebuie să când de la Rabat la Lisabona am simțit că iau totul de la capăt, că îmi rămânea să învăț rapid o imensă materie: specificul Portugaliei, cu istoria, cultura și limba ei, eram din nou într-un stat membru UE, dar de-acum ca reprezentant al altui stat membru, ceea ce modifică esențial lucrurile. Trebuie să înveți și în același timp să fii și operațional din chiar prima zi. Cum și când să te mai gândești la mari proiecte literare? Pe urmă, nu uitați ce mare provocare e să fii ambasador într-o țară cu zeci de mii de români. Tot timpul arde ceva undeva. Însă tot ce înveți în anii aceștia te formează și te îmbogățește imens. E însă un pasiv, nu o promisiune sigură pentru mari gesturi intelectuale la pensie. Pentru realizarea lor, îți trebuie încă și încă o dată energia începuturilor.

— Aveți sentimentul că ati ratat cărți (multe? câteva?) în acești ani de diplomatie? Si că, poate, era mai bine să le scrieți?

— Firește că am ratat câteva proiecte. Ar fi trebuit să rescriu carta despre personajul literar pe literatura europeană cu gândul expres de a o publica în străinătate. Trebuie să mă gândesc la traducerea și promovarea eseului despre Rimbaud. Aveam de scris o hermeneutică, o carte despre rușine, poate una despre eros (nu despre pornografia, ci despre eros), un eseu despre Eminescu (cam în felul în care am scris despre Rimbaud, adică viața-opera).

— Le mai puteți scrie – mai vreți să le scrieți? – sau a trecut vremea lor?

— Cu puțin noroc, le voi scrie.

— Ați scris sau urmează să scrieți ceea ce s-ar putea numi "cartea vietii" dumneavoastră?

— Scriind despre alții, dacă nu ești un simplu funcționar al scriitorului (se poate și așa, din păcate), scrii și despre tine. Pe cât de profund ajungi să-i cunoști pe scriitori despre care scrii și care te aleg ei pe tine, nu tu pe ei, cu atât mai mult te cunoști pe tine însuți. Critica e în esență un mod de recuperare a omenescului după reguli specifice. A interpreta, în critică, e înțelege omenescul în și din forme literare. Tot restul mi se pare că are importanță marginală. Cât despre "cartea vietii", cum spuneți, asta se vede doar când tragi linia finală. Până acum mi se pare că Lumea personajului mă reprezintă cel mai bine.

— Ajută cultura – punctual: cărțile! – pe un diplomat? Mai aplicat: în ceea ce ati făcut în mediul diplomatic, v-a ajutat Marin Preda? Comparabil cu felul în care v-a ajutat Rimbaud? Sau Ioan Slavici sau alți mari scriitori francezi?

— Am cunoscut o mulțime de diplomiți fără bagaj cultural și am cunoscut diplomiți foarte instruiți, și mă refer aici la lumea diplomatică de peste tot din lume. Diferența dintre unii și alții se vede de cum deschid gura. Cei instruiți au acces peste tot, în toate mediile țării unde sunt acreditați, de sus până jos. Ceilalți au acces, dacă au, la funcționarii din ministere. Se poate și așa, iar ministerul tău se poate declara satisfăcut oricum. Am prenădă pe care o lașă acolo unde îți ai reprezentat țara nu e însă nici pe departe aceeași. La ce te poate ajuta instrucția literară, culturală în genere, atunci când ești diplomat? La interpretarea lucrurilor nerostite. Ca diplomat, auzi rareori cuvântul "nu" și ai parte de puține refuzuri, te miști într-un univers

vătuit, drapat în aparențe. Înțelegi însă pe ce lume trăiești din nimicuri. Riscul e să le interpretezi aberant, căci e posibil și asta. Exercițiul interpretării este finalmente unic, deși materia – literară sau politică – e complet diferită. Ca să rezum, ce am învățat din înțelegerea literaturii mi-a ajutat enorm în toti anii aceștia. La fel ce am învățat în politică. Ca diplomat ești mai tot timpul vizibil, te expui, interviui, încerci să convingi, îți conferinte, te miști între oameni mai mult sau mai puțin influenți, apari în presă, te întâlnăști cu sute de necunoscuți sau cu de-abia cunoscuți, pe scurt ești pe scenă. Chiar când ești într-un tête-à-tête. Ești evaluat și evaluatezi, ești validat sau respins într-o secundă. Ești aproape continuu, ca să fac o auto-trimitere, în situație teatrală. Cum să nu conteze frecventarea unor scriitori sensibili la teatralitate cum au fost Tolstoi, Preda, Slavici?

— De fapt, vreau să ating, inclusiv prin întrebarea precedentă, chestiunea substanței acestei meserii care e, în fond, diplomația: cât e (investiție) de cultură aici, cât e rutină, cât e altceva? Din afară, diplomația e percepută ca un mediu elevat, special: este el aşa fiindcă acolo e vorba despre multă cultură? Sau, în măsura în care e vorba despre cultură, acea "cultură" e mai degrabă altceva decât înțelege un umanist prin acest termen?

— Înțeleg din întrebarea dvs. că aveți în vedere diplomația așa cum se practica în trecut: un joc al culiselor, prin influențarea vârfurilor de decizie. Pe de altă parte, la antipozi, se acredează de o vreme ideea că diplomația se reduce la un contact tehnic. Am auzit chiar ideea că diplomația devine tot mai inutilă de vreme ce contactele la nivel înalt se pot face rapid și direct, fără intermedierea ambasadelor. Când mă gândesc la volumul de muncă dintr-o ambasadă care și face treaba, îmi spun că acest ultim mod de a suprima diplomația a putut să iasă din mintea cuiva care certamente n-a petrecut o singură zi într-o ambasadă. Să luăm doar chestiunea economică. Faceți o operațiune simplă: așezați harta schimburilor economice ale României cu țările lumii peste harta unde avem ambasade. Veți vedea că aceste două hărți se suprapun perfect și veți înțelege imediat rolul economic al unei ambasade. E apoi multimea domeniilor necuantificabile. Prin urmare, rolul contactului diplomatic direct și, aș zice, continuu nu poate fi suplinit de nimic. Ceea ce a rămas valabil și va rămâne mereu e faptul că diplomatul acționează mai cu seamă la nivelul elitelor. Vom înțelege atunci nevoia diplomatului de a avea o formă cuprinsătoare.

— Există altceva, mai mult decât literatură, mai mult decât cultura care v-a ajutat în ceea ce ati făcut bine în diplomație?

— Da, politica, dar nu mai mult decât cultura. Trecerea prin politică mi-a dat gustul pentru chestiunile politice, care reprezintă un domeniu de interes în munca diplomatică, unul dintre cele mai importante, de fapt. Am întâlnit peste tot, vreau să spun nu doar la noi, diplomiți fără apetență politică, diplomiți pur și simplu incapabili să absoarbă mediul politic din țara de reședință. Ca spectator, am găsit întotdeauna domeniul politic nu doar interesant, ci de-a dreptul pasionant. De aceea, propria mea informare zilnică, analiza evoluțiilor, cunoașterea actorilor politici mi s-au părut întotdeauna treburi usoare și plăcute.

— V-ati încumeta, având acum în spate și un prețios "bagaj al experienței", să faceți un fel de inventar al marilor virtuți pe care trebuie să le probeze un bun diplomat? Și, în oglindă, cumva – al marilor defecte, al

Ceremonia de remitere, de către ambasadoarea Marocului la Lisabona, a celei mai înalte distincții a Regatului Marocului

acelor probleme care împiedică performanța în acest domeniu?

— Mari virtuți: diplomatul trebuie să-și cunoască bine profesia; să promoveze interesele naționale în mod credibil și cu toată convingerea; să știe să comunice; să fie sociabil; să asculte și să știe să se facă ascultat; să aibă o instrucție generală solidă; să cunoască bine dosarele, până în detaliu; greu să exprim asta altfel: să poată comunica la nivelul afectelor; să evite propaganda și minciuna: într-o lume deschisă, precum cea de azi, e stupid să dregi busuiocul, fiindcă rîști să te discreditezi definitiv; în ciuda acestei crede îndeobște, e bine ca diplomatul să abordeze lucrurile deschis, direct. Mie această strategie mi s-a părut mereu profitabilă. Mari defecte: în diplomație timiditatea e mortală; la fel, prostul gust; suficiența; în cazul fostelor țări comuniste, iremediabilă e stampila de fost aparătac (Doamne, ce se mai vede asta, chiar și pentru cei neprevănuitori!); lipsa de formare; răfuiala; provincialismul; lipsa simțului critic; indolența; plăcicoșenia și tot ce nu v-ar plăcea să regăsiți ca defect la cei ce inopertunează cu prezența lor.

— Imunitatea diplomatică este doar o convenție sau ea chiar îți dă o forță specială?

— Imunitatea diplomatică scutește o țară de umilințe. E bine ca un diplomat în post să nu ajungă niciodată să recurgă la acest ultim argument. Sunt însă situații excepționale ce necesită acoperirea dată de Convenția de la Viena.

— Care apreciați că este linia majoră, zona de maximă provocare intelectuală și profesională, în care poate sta un diplomat sau o echipă diplomatică venită din România? Unde se dă – cu "arme" specifice – acum, în ultimele decenii, în viitorul imediat și mediu, marile bătălii pentru un diplomat român?

— Dacă înțeleg bine întrebarea, atunci să spune că marea bătălie a prezentului pentru România se dă în domeniul siguranței naționale. Mai precis: expansiunea rusească este cea mai mare amenințare pentru țara noastră și pentru Europa în general. Este ceva ce se vede impede ca lumina zilei. Activismul Moscovei este azi la fel de periculos, de prezent și de apăsător ca pe vremea Cominternului.

— Aveți o legătură directă și solidă cu cea de la Timișoara. Legat de nu mai puțin celebrul Punct 8 al acestei Proclamații: ar fi schimbat istoria României

o eventuală aplicare a acestuia pentru mediul diplomatic românesc? Ar fi fost mai ușor de aplicat aici, în diplomație, sau mai greu decât în alte zone ale societății?

— Legătura mea cu Proclamația nu mi-a fost iertată niciodată. Nu-mi este iertată nici aici. Iar punctul 8 e încă foarte actual și teamă mi-e că va fi și peste o sută de ani, fiindcă crocodilul de Băneasa pare nemuritor. Istoria noastră recentă ar fi fost cu totul alta dacă s-ar fi aplicat punctul 8 în toate domeniile. Astă n-ar fi însemnat sfârșitul lumii pentru nimeni: nomenclatura ar fi mers la pensie (oricum, i-a scos la pensie Istoria, fiindcă tot le plăcea lor să vorbească în numele Istoriei), ofițerii de Securitate ar fi rămas o vreme în serviciile de informații și n-ar mai fi proliferat peste tot... Unde ar fi fost marea tragedie pentru ei? Nu era nimic revansărd în punctul 8. El viza doar ruptura între comunism și post-comunism la nivel politic. Atât.

— Se întâmplă în viața unui ambasador lucruri, fapte care nu pot fi povestite nici măcar în memorii? Dumneavoastră vi s-au întâmplat?

— Da.

— A propos de "proiectul evadării": care e, până acum, pentru dumneavoastră "evadarea" cea mai reușită?

— N-aș vrea să vă răspund printr-o priuță. După o scurtă cădere pe gânduri, v-aș răspunde cinsti și fără nicio emfază: îmi amintesc de o zi când am ieșit cu un grup de colegi de la ambasada de la Paris. V-am spus că la Paris am avut trei ani foarte grei. Tensiunea și supraîncărcarea zilnice îmi dăduseră serioase probleme de sănătate. Într-o zi am fost anunțat că seosește bricul Mircea și că ne vom deplasa cu două sau trei mașini la Brest pentru festivități. Pentru câteva ore, dar neprețuite, am redevenit un om liber. Parcă atunci am văzut pentru prima oară în viață Atlanticul, falezele înalte de granit, casele de piatră întunecată, de o frumusețe aspră, estuarurile adânci, geometria Bretaniei. Și tot atunci, într-o oră de repaus pe o mică terasă deasupra oceanului, am descoperit deodată gustul formidabil, pe care nu l-am mai pierdut niciodată, al străduiilor cu sos breton. Nu ștui dacă a fost cea mai reușită, dar a fost una dintre "evadările" cele mai reușite. Dovadă că mi-e încă așa de vie în minte după atâtă vreme.

Interviu realizat de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

ÎNNOIRI GRATIELA BENGA

A fost nevoie doar de apariția volumului de eseuri *Marin Preda – timpul dialogului*, apărut la Cartea Românească în 1983, pentru ca destui contemporani să vorbească despre afirmarea unei indisutabile vocații de critic literar și eseist. Vasile Popovici a intrat în lumea culturală nu propulsat (mecanic) de premiul de debut al USR, ci purtat (frenetic) de impactul paginilor sale asupra unui public care era gata să credă că nimic revelator nu mai poate fi spus sau scris despre autorul *Morometilor*.

În 1983, la vremea apariției primei sale cărți, Vasile Popovici era foarte Tânăr. Absolvise în 1980 Facultatea de Litere, Istorie și Filosofie a Universității de Vest din Timișoara, cu o teză de licență despre Alain Robbe-Grillet – în același an în care a ieșit de la tipar *Pentru o teorie a textului. Antologia "Tel Quel"* a Adrianei Babeș și a Deliei Șepetean-Vasiliu. Ar fi interesant de urmărit cum au evoluat relațiile dintre Alain Robbe-Grillet și *"Tel Quel"*, de la bună înțelegere spre o ruptură pricinuită de observațiile teoretice ale romancierului. Dar cum această analiză nu-și are locul aici, notăm doar că treccerea de la Robbe-Grillet la Marin Preda uimește numai în cazul în care critica este înțeleasă ca reacție promptă la actualitatea literară, abandonând strădania de a o depăși prin integrarea actului critic în tectonica imprevizibilă a ideilor și în relieful confruntării cu marile opere ale lumii.

APROPIERI, INDEPARTĂRI

Negreșit că Vasile Popovici nu a devenit un critic literar în sensul obișnuit al acestui termen. Nu este un critic al literaturii din imediata actualitate, așa cum s-au dovedit unii dintre colegii săi de generație. Nu cred că această opțiune a fost rodul unui calcul intransigent, fiindcă nu i-au lipsit nici răspunsul neîntârziat (temeinic argumentat, nu impulsiv expandat), nici mărturisirea entuziasmului față de o producție literară sau artistică – așa cum destule pagini din *Familia, Orizont, România literară, Vatra și Viața românească* o arată. Mai degrabă este o alegere determinată de un flexibil-scrupulos principiu de selecție, aplicat pentru a nu rătaci în haosul pitoresc al celor mai variate tentații culturale și direcții artistice. A scris cu tristețe despre Adrian Marino și *Viața unui om singur*, a făcut însemnări înflăcărate despre Mircea Cărtărescu și *Solenoid*. Că a vrut să clădească ordonat și temeinic se vede nu numai în teza de doctorat coordonată de Mircea Zaciu și Ion Pop, ci și în colaborarea la *Dictionarul scriitorilor români și Dictionarul esențial al scriitorilor români*.

Că, pe altă parte, și-a dorit să evite ascunderea sub toga faldurilor solemne se remarcă ușor în cărțile sale – pe căt de roditoreare în sensul aplicării unui instrumentar critic complex la niște fenomene artistice intrate în canon, pe atât de proaspete și incitant plasate sub semnul frumuseții expressive. De altfel, la începutul cărții despre Marin Preda, se pot citi aceste rânduri: "Dialectica textului și subtextului, fundamentalul lor dialog, nu sunt cercetate în aceste pagini nici exhaustiv (s.a.) [...] și nici într-un mod *științific* (s.a.). [...] Opțiunea pentru un discurs critic nu numai conceptual, ci și metaforic nu este [...] o opțiune formală: doar pe această cale ne-am putut apropia – sau am putut fi apropiati – de zone ale operei, străine teoriei și teoretizărilor. Iar dacă există teorie în cele ce urmează, ea a rămas, așa cum se cuvenea să rămână într-un eseu *despre* (s.a.) opera unui scriitor, în planul al doilea, ocultătă

de o iubire ce și-a căutat propria voce: iubirea criticului față de obiectul și subiectul cărții sale – opera de tinerete a lui Marin Preda".

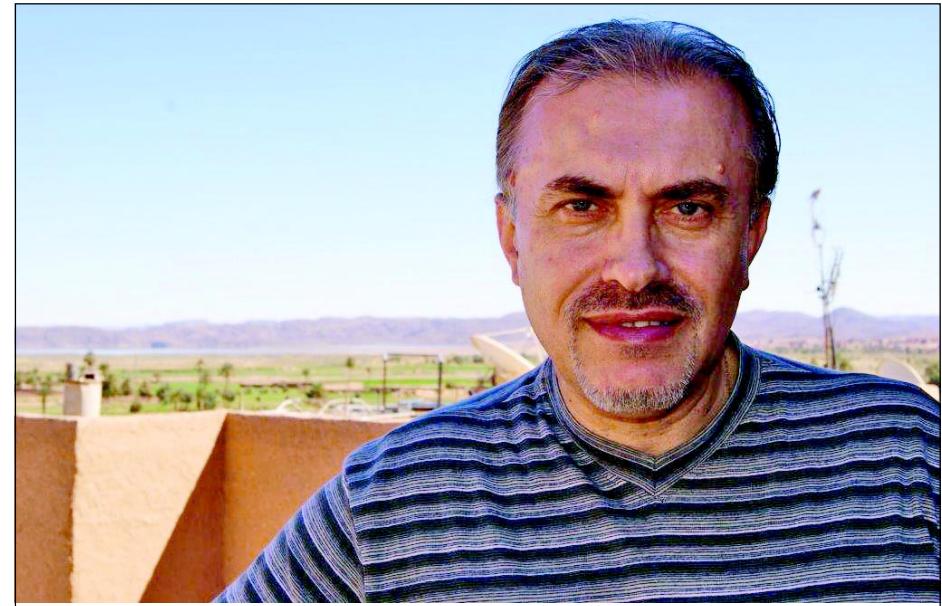
Înainte de a fi o formă a dialecticii, critica lui Vasile Popovici este un mod de a înfățișa înțelegerea. Dă întotdeauna o măsură a înfrângării, efect al apropierei adevărate, senine. Dar și o funciară aderență la experiența artistică, care însoțește sentimentul răspunderii – acela care face ca înălțarea reflecție să se împletească, biruitor, cu umanizarea rafinată a tonului.

SERIOZITATEA CREATOARE

Să revenim la *Marin Preda – timpul dialogului*. Un debut s-ar fi putut întemeia pe un gest spectaculos ori pe atitudini facile. Sau ar fi putut tăinui, mai mult sau mai puțin reușit, fluxul imaturității. În realitate, paginile despre Marin Preda răsfrâng un proces intelectual înălțat, în cadrul căruia Roland Barthes (mai ales cel din *Camera luminoasă*), Gérard Genette, Bahtin și Gerald Prince au fost metabolizați cu o seriozitate creatoare. Această înțreagă evoluție lăuntrică a condus la *imaginăea ascunsă, la poetica descrierii, cosmologia personajului și tehnica autointerpretării*. Dar dacă (așa cum îl vede Vasile Popovici) rolul principal al imaginii ascunse este de a centra textul "într-un punct de coerentă și densitate semantică", astfel încât să se compore "la fel ca un text muzical tonal ordonat după un element structurant de mare frecvență" nu înseamnă că ea este absconsă și adevărată, în opozition cu tot restul care ar contura doar un pretext superficial. Bunăoară, când analizează erotica resemnificării în *La câmp sau figura apei în Morometii*, Vasile Popovici este de mult situat sub pecetea relecturii răbdătoare, capabil să surprindă neodihnă tuturor elementelor textului, indiferent de nivelul căruia îi aparțin – cel al curentilor subterani sau cel al transparenței assimilabile (în mare parte) verosimilului.

Cât despre verosimilul prozei lui Marin Preda, criticul îl vede ca un rezultat al tehnicii particulare prin care este construită: autointerpretarea. Aceasta nu implică rostirea de cuvinte, ci (așa cum se poate remarcă în *Desfășurarea și ulterior, într-o măsură mai mică, în Cel mai iubit dintre pământeni*) tintește "impulsul și scopul acestei rostiri, situația pe care cuvintele o creează, create fiind în același timp, paradoxal și circular, de ea". Sub forma unui discurs indirect liber, se adăpostesc, aşadar, motivele ascunse ale personajului. Dintr-un alt unghi, are loc o parcurgere a textului în ritmul dialecticui distanțare-apropiere. Sau o lectură "a ficțiunii ca ficțiune și a unei concomitente trăiri a acestei ficțiuni".

Cu eleganță refuză Vasile Popovici normativele criticii traditionale. Paginile lui au acea disciplină esențială într-un act al cunoașterii, nu și disciplinarea (până la secătuire) sub apăsarea metodei. Mă îndoiesc că un impenitent răsfăț se ascunde în cărțile lui. Are o natură de scriitor al cărei refuz ar fi fost, categoric, o eroare. Când intră în dialog cu specialiștii unor teritorii affine, poate să le refacă exemplar traseele (dacă argumentația o cere), dar poate să îi și privească nedumerit, curios, oarecum "teatral", prin mimarea naivității. Iar prin *Eu, personajul* (1988), problema teatralizării devine un mărturisit obiect de interes – e drept, în sfera generoasă a epiciei, nu în perimetru discuțiilor sistemic despre literatură. Pornește de o senzație banală (stingherala personală de a fi privit și judecat), cartea urmărește modalitatea în care perso-

Pe o terasă la Ourzazate, Maroc

najul din proza românească s-a deschis spre lumea-ca-teatră și, mai ales, momentul în care a avut personajul însuși această percepție.

De ce este important acest moment? Pentru că în clipa când personajul devine conștient de situația teatrală, "când suprafața ființei sale se orientează parcă integral spre semenii săi, în aceeași clipă și prin același act descooperă în el însuși o *intimitate* (s.a.) ce se cere ocrotită, văzându-se neîncetat divulgată". Iar intimitatea este elementul comun care leagă cele două segmente din *Eu, personajul*: primul este dedicat infernului teatralității ("care pare să vină dinspre ceilalți"), în timp ce al doilea se concentreză asupra infernului dorinței vinovate ("care pare să urce exclusiv din profunzimea sufletului"). Așadar, un resort personal oferă prilejul unei construcții sprijinite pe un impozant dispozitiv al argumentației. Din paginile lui Ioan Slavici, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Marin Preda iese la iveală personajul trialologic – teoretic, o realitate nouă, dar totodată (pentru autorul cărții) "posibilitatea unei confesiuni indirekte, [...] prin concepte ad-hoc și prin fantasmale altora".

Dincolo de expresia obiectivă, explorarea unor teritorii intime apăruse și la Mircea Martin, în *Critică și profunzime*: pagina de critică se preschimbă într-o oglindă pe suprafață căreia autorul ei se caută cu febrilitatea cunoașterii. În privința lui Vasile Popovici, se poate spune că vede în eseu critic un mijloc de a răspunde curiozității trezite de metamorfoza propriei persoane în personaj – ceea ce implică o disponibilitate intelectuală înginuită.

Înțelegerea personajului ca orizont de conștiință l-a întors pe eseist spre *lógos*, în sens de fundament și de relație (ambele esențiale în decriptarea trialologicului, dialogicului și monologicului). Pe coloana gândirii fenomenologice (cu Heidegger, Max Scheler, Merleau-Ponty și Sartre ca miez filosofic, Ingarden și Mikel Dufrenne ca vertebrate estetice), *Lumea personajului* (1997) dezvoltă și completează observațiile din cartea publicată în 1988: adaugă personajului trialologic considerații despre *Anna Karenina* și explică (redefinește) dialogicul și monologicul, încercând să coaguleze o sistematică a personajului literar. Practic, observând riscul mecanizării personajului literar (sub influența formaliștilor și structuraliștilor), eseistul îl redăce la viață și îi surprinde aburul respirației. Demersul lui nu este doar estetic, ci se lărgește concentric, cuprinzând antropologia și chiar sociologia, "o realitate ce doar traversează literatura" – fiindcă trialologic, monologic și dialogicul "acționează ca niște automatisme interioare ce ne imprimă un anume comportament, un anume fel de a fi, o anume pre-gândire". Dacă monologicul dezvoltă o imagine umană transcendentă, dialogicul și trialologicul susțin "o viziune a omului-în-act".

După cum vede Vasile Popovici lucrurile, singurul capabil să exprime întregul este trialologic, formă înaltă de potențare a omului, sub semnul dublu de ființă individuală și socială.

METABOLIZĂRI, SUBLIMARI

Ce au în comun Benjamin Fondane, Jean-Pierre Richard, Jacques Rivière, Marcel Raymond și Hugo Friedrich? Un răspuns posibil, de la suprafața cărților pe care le-au scris, ar fi acela că s-au ocupat cu toții de Rimbaud. Sunt nume de referință, cu interpretați fascinante, deși (nu o dată) discutabile. Să amintim, în treacăt, că primul volum de eseistică publicat de Benjamin Fondane în Franța a fost *Rimbaud le Voyou* (1933), care a împrospătat în chip categoric perspectiva analitică. La poetul francez se întoarce și Vasile Popovici: *Rimbaud* (1997, 2006). "De ce Rimbaud? De ce această experiență răvășitoare și dureroasă? Pentru că atunci când simți că ești sătul de literatură și de principii estetice, ca de niște realități ce pretind o existență în sine, revii la el pentru a vedea cum, din punctul cel mai de sus, cel mai legitim, el le târăște înapoi, cum le modifică după bunul său plac, și le întoarce spatele cu fiecare nou poem și cu întreaga sa tacere".

Vasile Popovici nu-și propune să se apropie de Rimbaud ca de un scriitor modern. Îl interesează să urmărească și să(-și) lămu-rească felul în care viața poetului s-a pulverizat într-un șir de euri: eul diurn ("model de silință și bună purtare", eul umbros-sălbatic ("un paria [...], ins lovit de mușenie, încăpătanare și ferocitate") și vizionarul (cum îl arată multe dintre poemele sale, inclusiv *Illuminările*). Această fracturare irepresibilă a fost pricinuită de malformarea lăuntrică a poetului, la care s-a adăugat legătura lui nedeslușită cu morala creștină. "Biografia lui, ca și opera, se explică prin evoluția acestei triple naturi. Trecerea timpului și lupta cu sine scot la suprafață una sau alta dintre cele trei ființe înălțuite și le aruncă în umbră pe celelalte două. Înțelegerea lui Rimbaud, om și operă, presupune identificarea cu precizie a configurației acestei triade în transformare perpetuu. Cei trei Rimbaud vor coexista până la capăt, pe rând învingători și invinși." Cu *Une Saison en enfer* ca o fascinantă cheie de boltă a operei ("moi, je suis intact") și cu *Le bateau ivre* ca turnantă poetică spre un nou mod de a fi în lume (abandonarea corabia avântată în furtună pentru o bărcuță plutind pe o balță), Rimbaud se dezvăluie în toată caleidoscopica lui plasticitate într-o carte scrisă (vorba lui Lucian Raicu) cu "un soi de virginală prospetime a înțelegерii, a «contactului» aproape fizic și nu numai literar și nu numai spiritual".

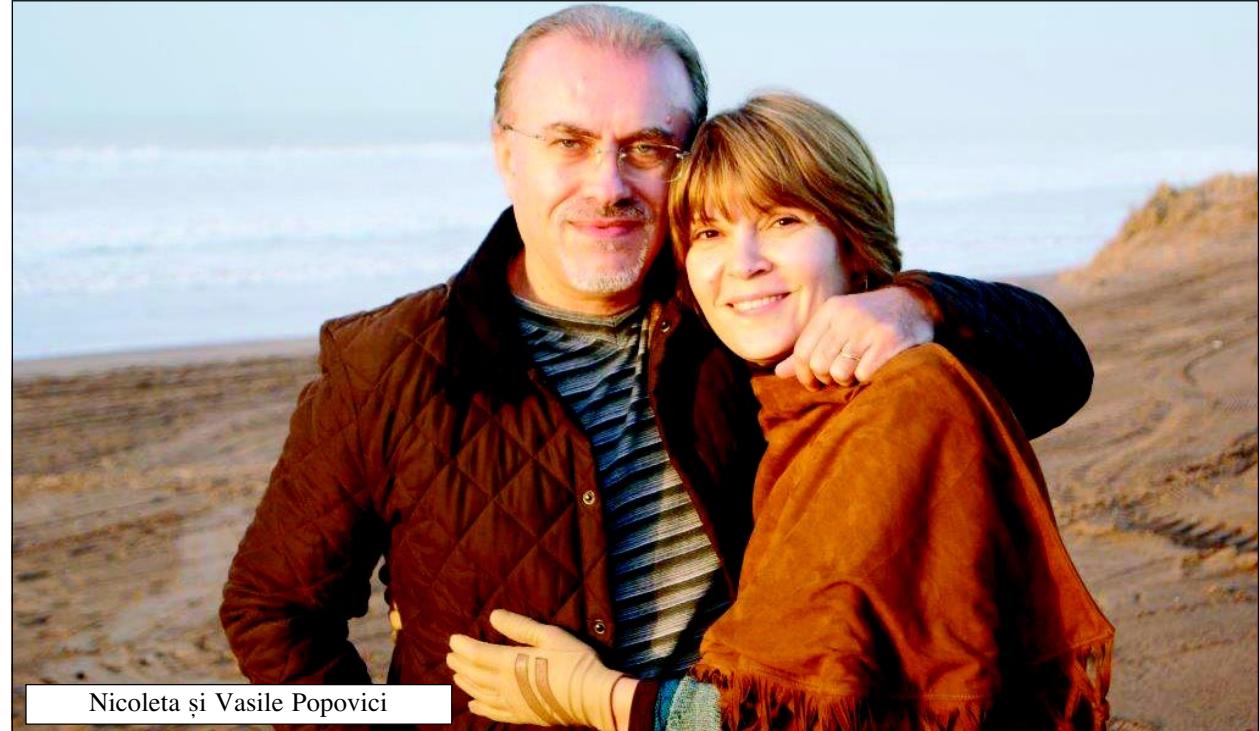
Continuare în pagina 15

[ISTIINTA DE A PREGĂTI RĂSPUNSURILE]

NICOLAE MANOLESCU

După un debut interesant cu *Marin Preda, timpul dialogului*, în 1983, Vasile Popovici a părut a nu-și tine promisiunea, nemaipublicând o vreme nimic și, când a făcut-o (*Eu, personajul*, 1988), a dovedit atâtă lipsă de tact, încât a avut parte de o receptare foarte rece din partea criticii. Când, de exemplu, îi scoti vinovați în masă pe criticii de ieri și de azi ai lui Slavici de opacitate doar pentru că au trecut cu vedere rostul major al lui Bandi în *Mara*, nu poti conta pe bunăvoie. Astă chiar și dacă demonstrarea rostului cu pricina este foarte exactă în studiul lui Popovici, fără ca *Mara* să devină prin asta un roman al paternității oedipiene, rămânând tot unul al maternității excesive. În rest, studiul se poate discuta. Mult mai originale sunt analizele de "sistematică" a personajului din ediția din 1997 a cărții. Teoria se naște în ele împreună cu analiza. Un fel de suspans critic ne împiedică să ne dăm seama de la început de anvergura pe care o va lua pe parcurs teoria. Noutatea vine din completarea dialogismului fundamental al romanului realist propus de Bahtin: este introdus în ecuație un *al treilea*. Acest lucru are consecințe importante. Moralismul deseoari imputat lui Slavici este astfel recuperat artistic, ca decurgând din intruziunea terțului în narativă.

Însușirile critice, Vasile Popovici și le mai probează o dată în micul studiu despre *Rimbaud*, ceea ce face cu atât mai regretabilă dispariția lui cu anii din critica literară, în Maroc, Portugalia și viceversa. Popovici îl citește pe Rimbaud în alt fel decât toată lumea: "Nu e necesar să te numeri printre marii cititori ai lui Rimbaud ca să vezi că nume sonore ale criticii au ratat înțelegerea operei lui." Cine să fie marii cititori? Nu alții decât Jean-Pierre Richard sau Georges Poulet. Autorul studiului se joacă iar cu focul. Si e oare sigur că putem conta până la capăt pe ideea că arta din *Illuminări* și din celelalte ar consta, după spusele altminteri admirabile ale lui Vasile Popovici însuși, într-o "strălumpezime plină de mister"? O interpretare postmodernă, iată ce-și

Nicoleta și Vasile Popovici

propune, fără a folosi cuvântul, autorul, cu alte cuvinte, nu una care să reducă la o "unitate iluzorie" contradicțiile poeziei lui Rimbaud, ci una care să le asume ca atare, căutând să le "înțeleagă acolo unde unii deslușesc un sens mistic, alții întrevăd o aluzie scabroasă și cu toții par să aibă dreptate." Un Rimbaud multiplu, aşadar ("Je est un autre"). Studiul e scris cu maximă acuratețe, ușor calofilă, rămânând atractiv prin știință de a pregăti răspunsurile cele mai surprinzătoare

prin întrebări insidioase. "Dar dacă acest autor nu e decât un șarlatan?" O idee interesantă este că poezia lui Rimbaud e un "compendiu" al poeziei europene în general. Nu știu dacă Mircea Cărtărescu a citit studiul lui Popovici înainte de a fi scris *O seară la operă*. Acum, nu mai are rost.

Nicolae Manolescu. *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*. Editura Paralela 45 (2014, pp. 328-329)

BAZIL SAU CE NU SE VEDE ÎN CV ADRIANA BABETĂ

A intrat în istoriile literaturii române contemporane pentru cele patru cărți de critică și teorie literară pe care le-a scris; a intrat în istoria recentă a României pentru curajul să a fi fost parte activă a grupului de intelectuali timișoreni care, imediat după revoluție, în martie 1990, au inițiat, redactat și propus lumii politice românești celebra *Proclamație de la Timișoara*, cu și mai celebrul său punct 8, pentru care nu a încetat să militeze ca parlamentar; a intrat în istoria culturală a Timișoarei pentru gesturile insurgente din decembrie 1989 – ianuarie 1990, când a contribuit direct și decisiv la reformarea unor instituții (reviste, edituri, teatre, universitate); a intrat apoi și în istoria diplomației românești din ultimii 20 de ani, când și-a onorat exemplar misiunile din străinătate (consul general la Marsilia, consilier la Paris, ambasador în Maroc, ambasador în Portugalia). Toate acestea se văd cu ochiul liber de către oricine ar parurge traseul carierei lui Vasile Popovici, aşa cum apare în scripte.

Ceea ce nu se vede însă într-un CV, oricât de mesteșugit ar fi acesta, sunt clipele, orele, zilele, când gesturile și cuvintele lui Bazil ar putea intra în orice mică, de uz personal, deci subiectivă, istorie a bunătății și prieteniei la care eu m-aș putea gândi. Iar când trebuie să scriu, fie și la ceas aniversar, despre istoria astă mai puțin obișnuită, când normal ar fi să pun cap la cap fapte, întâmplări, gesturi, cuvinte, care să dea crezare convingerii mele, îmi dau seama că aş putea duce la capăt chiar o carte, atât de multe ar fi de pomenit.

Pentru moment, mă multumesc să spun că rareori mi-a fost dat să stau în preajma unui om făcut din atâtea contrarii, care, după ce s-au ciocnit și s-au înfruntat, ajung să se împace. Extrem de sensibil, dar și dur, în același timp; plin de patos, empatonat (până la lacrimi, căteodată) și, deopotrivă, plin de ironie, mușcător; bland, înțelegător, dar și intransigent ca un profesor sever; vulnerabil uneori și alteori rezistent ca o rocă tare; afectuos și, când te-ai așteptă mai puțin, aspru, necruțător de aspru; încordat ca un arc de sentimentul datoriei, de ambicio și voință, de nevoia de a-și dovedi lui însuși că e coerent în toate și că va izbădi și, deopotrivă, destins, fire de artist, spontan, imprevizibil, clocotind de talent, pregătit să rateze oricând.

Să totuși, și totuși. Există o latură a firii sale care nu se mai înfruntă cu nimic, căreia nu î se mai opune ceva de semn și de sens contrar. Compasiunea. Imensa forță de a fi alături în suferință de prieteni și rude, de cunoștuți și necunoscuți, nu doar cu gândul și vorba, ci mai ales cu fapta. Rareori atâtă dăruire fără rest și fără paradă. Iar asta se întâmplă, poate, exact cum spune Emmanuel Lévinas, și pentru că a venit vremea unei noi îndurări, a unei noi forme de milă și bunătate, pe care el o numește *misericordia*. Superb cuvânt, care adună sub același înveliș sonor (sau de litere) degradarea bietelor noastre corpori peste care trece timpul și, în același timp, inima însăși. Lumina din suflet.

UN CUFĂR PENTRU ETERNITATE MIRCEA MIHAIES

L-am văzut pe Bazil pentru prima oară în sfârșitul de septembrie însorit al anului 1975. Era greu să nu-l vezi, de altfel. În lumea cenușie, populată de *incorporabili* deruatați, a comisariatului din Arad, părea singura ființă umană vie. Stătea, la capătul celălalt al spațiului înconjurat de ziduri deprimate, pardoset cu pietre de pavaj neîngrijite, pe un cufăr soldătesc și explică plin de feroare unor răcani inhibați cine știe ce chestiuni literare complicate. Pe un alt cufăr, la fel de sinistru, mă odihneam eu, după ore și ore de așteptare umilitoare. Urma să fim îmbarcați în trenurile ce ne duceau la "unitate". Știam deja destinația – Calea Lipovei din Timișoara –, dar pentru mine asta nu însemna nimic. Dacă m-ar fi dus în Siberia, era cam același lucru.

Că a fost prietenie de la prima vedere, nu mai e nevoie să spun, pentru că literalmente asta a fost: de la prima vedere. Nu schimbăsem niciun cuvânt, aproape că nici nu ne auziseam glasurile, nu ne cunoșteam numele ori preocupările. Știam însă că dacă voi am să mă împrietenesc cu cineva din multimea aceea abătută era tocmai băiatul blond, frumos, cu ochi albaștri ce străluceau a inteligență și expresivitate.

Asta s-a și întâmplat. Am fost nedespartiți la armată (adică puținele luni cât mi-am pierdut eu vremea pe acolo), am fost nedespartiți la facultate. Cunoștea Timișoara incomparabil mai bine decât mine, avea deja relații în lumea culturală. Se misca dezvoltat printre literaturi și nu uita să spună apăsat ce admirabilă profesoră a avut în liceu, pe doamna Emilia Ungureanu (după care adăuga, misterios-coplice: "știi, soția domnului Cornel Ungureanu"). Tot împreună am ajuns și la revista "Orizont", unde eu am rămas, plonjând frenetic în viața literară, în timp ce el a alternat recenziile cu studiile docte de semiotică și narratologie.

Dincolo de excepționala calitate a cărților sale, Vasile Popovici este, de departe, cel mai talentat pedagog pe care l-am întâlnit vreodată. Are harul incredibil de a explica lucruri savante pe înțelesul celor mai nedotați "școleri" pe care vi-i puteți imagina. Reușise, în perioada cât a predat la campioana școlilor săpătuite din Timișoara, să scoată din elevii care la celelalte materii nu reușeau să ia notă de trecere niște "olimpici" în deplinul sens al cuvântului. Optând pentru diplomatie. Literele timișorene au pierdut unul dintre cei mai strălucitori profesori și cercetători, din întreaga ei istorie. Din fericire pentru noi, și spre paguba imaginii României în lume, Bazil se va reîntoarce din toamnă la catedră, după un ocol prin diplomație de aproape două decenii. Și tot din fericire, în scurtă vreme va reporni motoarele cercetării, dând la iveală cărțile pe care le poartă cu sine de mult prea multă vreme.

Au trecut peste patruzeci de ani, și-mi pare că ne aflăm în același comisariat – ceva mai plin de culoare, dar și mai isticic. De schimbări nu s-a schimbat însă nimic în prietenia noastră, chiar dacă de când e o excelentă vorbim mai mult la telefon, fie că e la Marsilia, Paris, Rabat sau Lisabona. Dar cufărul e tot acolo.

CARTEA TRĂDĂRILOR

ALEXANDRU BUDAC

Nu pricepe de ce prozele lui Mircea Daneliuc nu ajung la o audiență mai largă și rămân ignorate de critică. Am spus-o și cu alt prilej: Daneliuc este la fel de înzestrat pentru cinema și literatură. Cum nu cred în teoria conspirației, bănuiesc tipicul dezinteres românesc față de talentul genuin, neînregimentat sau o meschinărie camuflată în speranță binevoitoare că regizorul vrea să treacă drept scriitor, fără să stăpânească materialul din pagină la fel de bine ca scenariul și viteza celor douăzeci și patru de imagini pe secundă. Fițiunile lui nu au virtuți calmane, mă îndoiesc că-l poti citi dintr-o nevoie escapistă. Te prinde într-un univers sumbru, imoral, agramat, ridicol, stupid, disperat, violent – nu vrei să-ți amintești detaliilor când te duci la culcare –, însă aceasta este lumea noastră, după cum se vede și din coșmarul hipocratic pe care tocmai l-am defulat, desii ne traumatișeză nu de zece ani, ci de multe decenii.

Nu are sens să-i reprozezi "mizerabilismul". Mizeria lucrurilor de la suprafață și vârful icebergului etic. Mircea Daneliuc ia din cotidian tot ce găsește îngrozitor; uneori identific aici o compulsiune. Ruminează scandalul de ultimă oră, dar scrie cu un formalism detasat de comentariul social și judecata inchizitorială, adaptându-si stilul la fiecare caz clinic în parte. Urechea pentru dialogul argotic și dialectal mă ia prin surprindere de fiecare dată. Cărțile sale conțin mult humor, nu întotdeauna negru. Atunci când Daneliuc nu se încrâncenează atât de tare încât să-l identifici în text, personajele benigne – rarisme, cum se întâmplă și cu oamenii cumsecade pe care întâlnescă într-o viață – își stănesc afectiunea, căci printre frazele nervoase se insinuează caligrafia unei mâini copleșite de lehamite, stoic-înțeleagătoare totodată.

În ultimii ani, Mircea Daneliuc se simte confortabil în genul scurt. Volumul *Dulci meleaguri* (Editura Charmides, 2016) cuprinde douăsprezece povestiri și nuvele, la fel de reușite și de variate ca prozele din *Băiatul fără sprâncene*. Te întrebă dacă scrie cu fereastra deschisă, televizorul pornit și ziarele pe masă. Imaginea lui e dependentă de labirintul gălăgios și insalubru al blocurilor ceaușiste, de lexiconul cocălărilor, scrâsnetul de proteză al activiștilor de odinoară, azi, ronțătorii ai "pensiilor nesimțite", peltelele reporterilor, anchetarea neobosită, nerodoare, a faunei baronilor și politicienilor coruți, de săracie, rea-credință, incompetență, accidente domesti și rutiere, de toată gama fenomenelor sociale și religioase imprevizibile.

Păcat că aceste fictiuni nu sunt traduse. Străni și-ar forma imaginea adevarată despre superbul realism magic românesc. Mircea Daneliuc nu percepce lucrurile la rece, critic, dilatăndu-si personajele în categorii. Nevoia de a crea că mai multe caractere distințe, cu glasuri, ticuri și gesturi vizibile, în contexte pronunțat caragialești, temperează apetitul său rusesc pentru satiră și parabola deprimată. Scrișul lui Mircea Daneliuc te răscolește în aceeași ramă, și totuși nu citești niciodată un lucru de două ori. Acest paradox al varietății literare obținute din culori locale și idiosincrazie mă fascinează și mă intrigă.

În *Ape mici*, snoava pescărească receptea crimelor comunismului. Lăudăroșenia pescarilor și supradimensionarea capturii de sezon ne sunt cunoscute, au intrat în folclor. Daneliuc pune trei bărbați într-o barcă, fiecare cu o istorie personală adevărată. Oroarea totalitară se substituie minciunii benigne. Întâmplarea îl aduce la Periprava pe Silvache, Burci și Boțan. Primul a fost detinut politic, ceilalți doi, tortionari din tagma Vișinescu-Ficior. Silvache se simte atras oarecum morbid

de amplasamentul vechiului lagăr, condus despotic chiar de comandantul Burci, transformat recent în pensiune lipoveană de către un francez întreprinzător. Orică escapada turistică aici dă în vîleag premise imorale. Doar Silvache, fără bani, bântuit de amintiri și chinuit de o sete patologică, nu are de ce să-și justifice alegerea. Pentru el întreaga zonă reprezintă Valea Plângerii, un perimetru al suferinței aplicate sistematic.

Ceilalți doi sunt călăii rămași fără obiectul muncii. Au aceeași mentalitate, aceleași reflexe servile și porniri sadice, deși, dacă-i privești la masă, susținând și râgâind, n-ai cum să nu râzi de niște decrepiti ajunși administratori de bloc, speriați că vor fi acuzați și aduși în fața presei, la un proces tardiv.

În ciuda vîrstei înaintate și ascunderii identităților, Silvache și Burci se recunosc. Pentru că niciunul nu e foarte sigur, și ca să nu trezească suspiciunea celuilalt, se înțeleg să pescuiască amical în aceeași barcă. Botan, un fel de *sidekick* al tovarășului comandanț, comite gafă după gafă, grăbind agravarea paranoiei. Te aștepți să-și facă vânt, pe măsură ce vâslesc spre ape adânci, mai ales că Silvache oscilează periculos între iertarea creștinească și dorința de răzbunare, în timp ce Burci pare mai decis, însă teama de a nu se da de gol – suferă de psihoza securistului convins că se află la rândul lui sub urmărire – îl predispune la amânare. În locul unei relaxante partide de pescuit, cei trei ajung în situația în care orice tangaj minor le-ar putea provoca un atac de cord. Mircea Daneliuc menține suspansul până la deznodământul neasteptat de comic.

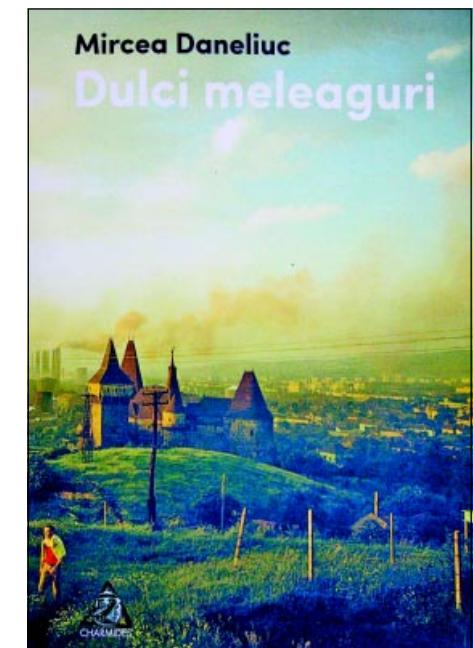
Acaceași opțiune de a asocia poliția politică cu prostia crasă, interese meschine, lipsa de caracter și compasiune dă consistență povestirii *Tort de fructe*. Inginerul Sabin Tuțulan se laudă cu aptitudinile de inventator. Descurcăret, le face altora suportabilă criza benzinei din timpul lui Ceausescu, adaptând ilegal motoare pentru consum mai mic. Proiectează și un aparat de zbor individual cu propulsie. Speră să-l patentizeze la Geneva. Geo Zicu, prietenul de undă, îl sfătuiește să se păzească de turnători, dar chiar el scrie note informative, astfel că ghinionul se ține scai de Sabin, care

nici măcar nu intenționează să-și ia zborul peste graniță. Inginerul se necăjește, rupe prietenia după ce se prinde cum stă treaba, chit că nu înțelege înclinația rea a celuilalt. Se înmoiește ori de câte ori aude de problemele de sănătate ale lui Zicu, îl sună preocupat și povestea o ia de la capăt, până prin anii '90, cu același gust amar.

La fel de irațional, turnătorul nu se poate opri din a-i face rău și de a-i exploata slăbișiiunea, dându-se bolnav când Sabin refuză să-l mai caute. Trăsătura respingătoare nu rămâne izolată. Fără să fie produsă de climatul politic – regimul doar îi catalizează manifestarea neîngrădită –, vine la pachet cu mesețecatul necivilizat al merelor, zgârcenia, invidia, anturajul vulgar și dubios, temperamentul vâicăret, ipocrit, aşa cum pe Sabin tocmai sentimentul că ingeniozitatea îl ajută să ieșă din orice bucluc îl expune în fața prietenilor alunecoși. Înțelegi că nici răutatea compulsivă, nici bunătatea candidă nu au leac.

Incorigibil e și Cezar Balica din *Răcoarea subțire a libertății* – titlu sună ca montajul a două sugestii din filmografia lui Buñuel, *Farmecul discret al burgheziei și Fantoma libertății* –, arestat la domiciliu în urma unei escrocherii piramidele. Păgubiții furioși adunați în stradă, pe caniculă, îi vor capul, în timp ce Balica, nedormit, se uită la televizor și se învârte prin grădina vileyi ca leul în cușcă, numărându-și trandafirii. Spre seară, devotatul Puiu Cotigă, grădinar și șofer, se lasă îndupăcat să-l pitească pe Balica într-o plimbare ilicită cu Dacia prin Piața Parlamentului, aşa încât mogulul să adulmece miroslor libertății și să vadă manifestanții mai de aproape. Daneliuc scutură lanțul consecințelor apoteoticice de care nu avem parte în viață reală.

Situația din *Autodenunț de onoare escaladează* grăție altui gen de gaguri. Deoarece prietenul său se perpelește prea mult dacă să-și gireze sau nu încurcătura financiară, Bită comite un jaf armat la o bancă, aşa încât să-și poată plăti datoria la cămătari, apoi se predă, intră voios la zdup fără un sfant, lăsând poliția și banca să se descurce cu interlopii. În ambele situații, naivi cu principii sunt gata să-și pună pielea-n joc pentru niște șarlatani, și numai grăție hazardului scapă la mustață de nenocire. Am remarcat în volumul lui Mircea

Daneliuc recurează acestei teme a prietenilor ce-ți însălcă încrederea și se folosește de tine ca să-și atingă scopurile cel puțin absurdă, dacă nu de-a dreptul mârșave.

Talantii e o altă poveste despre legătura fortuită dintre doi bărbați.

Începi să citești cu senzația că ti se pregătește farsa hohotitoare, dar te captivează parabola meticuloasă, una dintre cele mai stranii din literatura noastră. Mircea Daneliuc ia întreaga mitologie din jurul figurii lui Arsenie Boca – portretul charismatic pe care-l stăm din omniprezenta fotografie, minunile ce-i sunt atribuite, componentele presupus profetice ale picturii sale murale, faptul că și-a anticipat data morții, celebra icoană cu Fecioara Maria și Pruncul în zeghe, Christul translucid, zvonurile despre prezența lui în locuri diferite pe când era condamnat la Canal s.a.m.d. –, și, în loc să-i dea curs sau, dimpotrivă, să o refacă în cheie ironică, imaginează propriul personaj, un sfânt deloc convins de propria sfintenie, un iconar perfectionist, ros de îndoieri, enigmatic și vulnerabil, un temperament religios într-o lume unde preotii au epoleti.

La fel de credibil, chinuit de dureri la genunchi, securistul însărcinat cu filajul se ține după pictor ca o umbră, fotografiindu-l maniacal, fără să înțeleagă de ce obiectivul său constituie o amenințare politică, mai degrabă curios să afle dacă lucrurile care se spun despre sfânt sunt adevărate sau nu. Controlul asupra limbajului monastic ortodox și reflectarea vieții muralistului în asceza și martirajul Sfântului Stefan consolidează proza. Mai mult, prin confruntarea celor doi, tensionată, nu și înversată, străbătută de evocarea pildei talanților din Evanghelia după Matei, Mircea Daneliuc susține întreaga poveste cu o impresionantă meditație despre menirea artistului într-un regim opresiv. În episodul intrării sfântului la cinema, ca să revadă secvențele preferate din *Andrei Rublov* de Tarkovski, citim gândurile cineastului convertit la literatură. Singurele miracole certe se regăsesc în artă. Asupra celorlalte Daneliuc lasă să planeze o nostimă și blandă ambiguitate de final.

Despre asemenea scriitori spunem că au forță, fără să stăm prea bine ce înseamnă asta, dincolo de impresia persistentă pe care ne-o produc cărțile lor. În cazul lui Mircea Daneliuc, forța răzbate natural dintr-o minte pătrunzătoare, capabilă să mimeze facultăți cognitive alterate într-un stil imposibil de imitat, și dintr-o familiaritate dureroasă, lucidă, cu mozaicul mentalităților din România. Să nu-l citești înseamnă să devii personajul lui.

FILIALA

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2016

MAI

- 1 mai 1946 s-a născut **Nicolae Roșoreanu**
- 2 mai 1970 s-a născut **Costel Stancu**
- 4 mai 1950 s-a născut **Ada Cruceanu (Ada Mirela Chisălită)**
- 11 mai 1941 s-a născut **Crișu Dascălu**
- 11 mai 1958 s-a născut **Vasile Todî**
- 13 mai 1936 s-a născut **Bárány Ferencz**
- 13 mai 1956 s-a născut **Vasile Popovici**
- 14 mai 1976 s-a născut **Dana Percec Chetrușescu**
- 15 mai 1943 s-a născut **Ilie Hehn**
- 16 mai 1954 s-a născut **Marian Odangiu**
- 21 mai 1950 s-a născut **Constanța Marcu**
- 22 mai 1951 s-a născut **Constantin Mircea Buicicu**
- 22 mai 1925 s-a născut **Lidia Fülop**
- 22 mai 1965 s-a născut **Laurențiu Nistorescu**
- 23 mai 1946 s-a născut **Valeriu Armeanu**
- 24 mai 1974 s-a născut **Alexander Gerdanovitz**
- 25 mai 1946 s-a născut **Liliana Ardelean**
- 26 mai 1947 s-a născut **Ion Scorobete**
- 28 mai 1948 s-a născut **Petru Novac Dolângă**
- 28 mai 1951 s-a născut **Constantin Gurău**
- 28 mai 1921 s-a născut **Mirko Jivcovici**
- 28 mai 1956 s-a născut **Marcel Tolcea**
- 31 mai 1950 s-a născut **Mihai Moldovan**

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

DEPRESIE, IUBIRE, SPERANȚĂ

CRISTIAN PĂTRASCONIU

Ca să citești *Demonul amiezii. O anatomică a depresiei* îți trebuie mult curaj – ca să citești și ca să (vrei să) înțelegi, desigur. Dar ca să scrii o asemenea carte – una care, vorbele sănt ale lui Daniel Goleman (el însuși un încercat navigator în apele adânci ale psihicului uman), propune "o călătorie de o sinceritate sfâsieritoare printr-una dintre cele mai sumbre încăperi ale sufletului omenesc"? Din ce anume – din ce anume *nevăzute* – este făcută mintea cuiva care poate da o carte, una dintre marile povești cu privire la teribilul "diavol al amiezii" despre care vorbeau Sfinții Părinți, indicând "urūtul" care vine, în acele ceasuri de mijloc de zi, și intră peste călugări, peste sufletul acestora și nu doar peste sufletul călugărilor, ci și peste sufletele multora dintre cei care nu au avut tărâia de a se retrage din lume? Cine este omul acesta care, într-un remarcabil și aş zice de neocolit "atlas al depresiei", ne-a pus în fața ochilor "o carte care poate fi de folos oricui, produs al unei inteligențe de o mare bunătate" (Harold Bloom)?

România, după multe alte țări (*Demonul amiezii* e tradusă în peste 20 de limbi, bunăoară), încep să îl cunoască pe Andrew Solomon, autorul cărții mai înainte menționate. Domnul Solomon, de altfel, a și venit în țara noastră la puțin timp după ce i-a fost publicată prima sa carte în limba română. Încă o dată, cine e? Iată, în decupajul editorilor săi de la noi (Humanitas): "Andrew Solomon s-a născut în 1963. Si-a făcut studiile la Yale și Cambridge. Trăiește la New York și Londra. Este doctor în psihologie și scrie literatură de factură politică, culturală, psihologică și de ficțiune. Apare în mod regulat – cu o largă și diversificată sferă de subiecte despre depresie, artiștii sovietici, Renașterea culturală afgană, politica libiană și altele – în *New Yorker*, *New York Times Magazine*, *Artforum*, *Travel and Leisure* și în alte publicații. Cartea sa *The Noonday Demon: An Anatomy of Depression* a câștigat în 2001 Premiul National al Cărții, în 2002 a figurat printre finaliste pentru Premiul Pulitzer, fiind inclusă în lista publicației *The Times* a celor mai bune o sută de cărți ale deceniului.

Opera sa include titlurile: *The Irony Tower: Soviet Artists in a Time of Glasnost*; Alfred A. Knopf, New York, 1991; *A Stone Boat*; Faber & Faber, New York, 1994; *The Noonday Demon: An Anatomy of Depression*; Scribner, New York, 2001; *Far from the Tree: Parents, Children, and the Search for Identity*; Scribner, New York, 2012". În 2014, aşadar, a apărut în limba română *Demonul amiezii*, iar anul trecut, spre toamnă, un alt volum redutabil, de dimensiuni comparabile cu prima sa carte în românește: *De parte de trunchi. Douăsprezece feluri de dragoste*.

Despre sine, Andrew Solomon a spus, între altele, că "temp de mulți ani, identitatea mea principală a fost cea de istoric al tristeții. Imaginile disperării sunt admirate de cei mai mulți, iar pustierea sufletească completă este în general considerată o răsfrângere a integrității autorului". "Un istoric al tristeții" este, între altele, cel care a scris *Demonul amiezii*. Nu numai, desigur.

Cine este Andrew Solomon și ce face acesta în *Demonul amiezii*? Iată, în cuvintele lui Mircea Cărtărescu, cel care a avut ocazia să îl cunoască, în mod privilegiat, direct, cu mai mulți ani înaintea majorității cititorilor săi din România și, totodată, cel care semnează o splendidă prefată a cărții apărute la Humanitas: "Ni se vorbise despre Andrew

Solomon ca despre o legendă: privindu-l, încercam să-i ascult povestea, alcătuită nu din cuvinte mai întâi, ci din tonuri de lumină și din mici străluciri ale canavalei pe care era pictat. Nu știam atunci – a trebuit să-i citesc cartea ca să afli – că aveam în față un om care încercase de toate, căruia nimic omenesc nu-i era străin, care supraviețuise Africii negre și pustiurilor de gheăță de dincolo de Cercul Polar, care cunoscuse toate formele de amor și toate nuanțele suferinței umane, care și dereglașe voit, asemenea lui Rimbaud, toate simțurile, care citise, asemenea lui Mallarmé, toate cărțile, care cartografiase, asemenea lui Lautréamont, toate iadurile mintii...

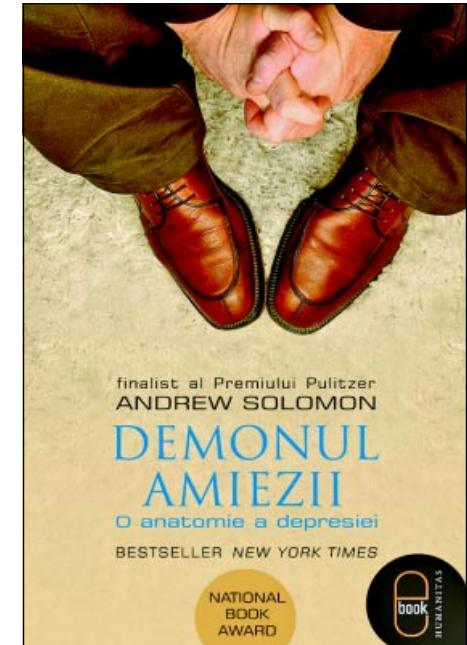
Fiziologia, chimia, sociologia, etnologia, tratamentul și istoricul depresiei sunt comprehensiv preșărate de-a lungul întregii scrieri, dar fărăndioală că aspectul cărții care rămâne cel mai puternic în amintire este cel de autobiografie spirituală a autorului, povestea vieții lui întrețesute indiscernabil cu tema depresiei. Această privire retrospectivă asupra vieții unui personaj de o extremă complexitate morală nu e doar o confesiune, adevărul termen ce trebuie folosit e *sposedanie*".

Cum arată, ca structură și mize tematice principale, expresia editorială a acestei – termenul este cum nu se poate mai fericit ales – "spovedanii"? Înțîi, în puține, dar dense pagini, Andrew Solomon își expune metoda pentru care a optat în efortul său de cercetare și de scriere – un efort de cinci ani, în care, o spune chiar el, viața i s-a confundat cu scrierea acestei cărți. "Aceasta este o carte extrem de personală și nu trebuie socotită mai mult decât atât. Cu toate că am oferit explicații și interpretări ale unor idei complexe, carte de față nu are scopul de a înllocui tratamentul adecvat", menționează cu delicatețe și modestie, în paragrafele cu

privire la metoda acestei cărți, Andrew Solomon.

Logic – fie și numai dacă survolăm o mică parte a ecurilor internaționale cu privire la această carte –, *Demonul amiezii* este mult mai mult decât ceea ce invita domnul Solomon să fie ea considerată. Apoi, pe secțiuni, tematica este aprofundată în următoarele directii: o definiție extrem de complexă a depresiei; ce înseamnă căderile psihice; tratamentele depresiei; alternativele și paleativele; categoriile de populație și depresia; formele de dependență; sinucidera; o istorie a depresiei; săracia și depresia; politica și depresia; evoluția depresiei – în materie de perceptie publică, academică. Ultimul capitol al cărții se numește *Speranța*.

Andrew Solomon nu este (ține să marcheze și aceasta) nici medic, nici psiholog, "nici măcar filozof". Există însă în carte pagini întregi, foarte multe asemenea pagini și foarte multe pasaje, în care acest om este, prin puterea de înțelegere pe care o are și prin forta de a exprima ceea ce înțelege, toate acestea la un loc și mai mult decât atât. Iată, filosofie, psihologie, religie, terapie textuală într-un mic fragment magnific în care, în stilul său unic, Andrew Solomon definește depresia prin relaționarea acesteia cu iubirea: "depresia este punctul nevrălgic al iubirii. Pentru a fi făpturi care iubesc, trebuie să fim făpturi care pot cădea pradă disperării din cauza unei pierderi, iar depresia este mecanismul acelei pierderi. Cind se instalează, degradează eul și, în cele din urmă, eclipsazează capacitatea de a da ori de a primi afecțiune. E lăuntrica noastră singurătate manifestă. Ea distrugе nu numai legătura cu ceilalți, ci și capacitatea de a fi împăcat cind ești doar cu tine însuți. Iubirea, chiar dacă nu are rolul de a ne păzi de depresie, este ceea ce protejează mintea și o apără de sine".

Si, în ideea aceleiași relații aproape ca în oglindă – iubire-depresie –, încă un pasaj esențial: "cind săt în dispoziție bună, unii se iubesc pe ei însuși, unii îi iubesc pe alții, unii iubesc munca, iar unii îl iubesc pe Dumnezeu: oricare dintre aceste obiecte ale pasiunii poate furniza acel sens vital al scopului, care este opusul depresiei. Iubirea uită din cind în cind de noi, iar noi uităm de iubire. În depresie, devine de la sine înțeles lipsa de scop a oricărei inițiative și a fiecărei emții, lipsa de sens a vieții însese. Singurul sentiment ce rămâne în această stare lipsită de iubire este lipsa de importanță".

În 11 din cele 12 capitole care alcătuiesc "grosul" cărții, depresia este suma retelelor care par că ies dintr-o Cutie a Pandorei. Văzută prin aceste multiple filtre (medicale, psihologice, culturale, istorice, politice, și.a.m.d.), depresia este – fie ea ușoară/moderată (ea "subminează oamenii asemenea ruginii ce roade fierul"), fie ea majoră ("dacă ne închipuim un suflet de fier pe care-l erodează suferința psihică și-l ruginește depresia moderată, atunci depresia majoră este prăbușirea însăși a unei întregi structuri") – și un fel de dascăl de(spre) viață. Ea este, spune la un moment dat autorul cărții, și "o fereastră spre adevăr". Nu este deloc o întâmplare că începutul demersului editorial propus de Andrew Solomon este legat de antagonismul dintre iubire și depresie; finalul cărții este despre, spuneam și mai înainte, "Speranță".

Speranța, adică "vitalitatea" (nu neapărat fericirea), ci vitalitatea – ca termen opus pentru depresie! Speranța că, după întâlnirea cu "demonul amiezii", după ce îadul a vizitat sufletul unui om, este posibilă "ieșirea". Andrew Solomon: "aproape că merită călătoria prin deznădejde. Nici unul dintre noi n-ar fi ales, din traista cu însuși raiului, depresia, dar, după ce ni s-a dat, aceia dintre noi care am supraviețuit trebuie să găsim ceva în ea. Așa suntem noi". Și Julia Kristeva, citată de A. Solomon: "datorez depresiei mele o luciditate critică, metafizică... (...) Eleganță în tristețe sau doliu este pecetea umanității, care, cu siguranță, nu e triumfatoare, ci ingenioasă, gata de luptă și creativă".

Încă o dată: ca să citești și să vrei să înțelegi o asemenea carte cum este *Demonul amiezii* este nevoie de multă tărîe sufletească, de mult curaj. De altfel, nici să scrii despre această carte, nici să încerci să scrii cum poți mai bine despre o carte în care este vorba despre atât de multă durere și tristețe nu este chiar simplu...

FILIALA

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

Vineri, 6 mai a.c., a fost lansat volumul *Tema periferiei. Romanul românesc interbelic*, de Daniel Luca. Pe marginea lucrării au luat cuvântul scriitorii Maria Nițu și Gheorghe Secheșan.

Vineri, 13 mai a.c., sala de cenuclu a Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România și a revistei *Orizont* a găzduit lansarea revistei *Paradox* a Cenaclului SF H.G. Wells al Casei de Cultură a Studenților, precum și a ediției online a publicației. La reunirea moderată de criticul literar Marian Odangiu, au vorbit Laurențiu Nistorescu, Lucian Ionică, Antuza Genescu și Cornel Secu.

Joi, 19 mai a.c., la Biblioteca orașenească din Recaș, în prezența unui numeros public, a fost prezentat volumul de proze *Povestiri de pe strada ta* de Dumitru Oprisor. Au rostit alocuțiuni critice iterar Marian Odangiu și Veronica Andrușeac, Directorarea Bibliotecii.

Vineri, 20 mai a.c., a fost lansat volumul de versuri *Bordelul rozelor* de Marcel Sămăntă. Volumul a fost prezentat de Marian Odangiu, Eugen Bunaru, Ioan Viorel Boldureanu și Stefan Vartiate.

Martă, 24 mai a.c., sub genericul *100 de ani DADA*, librăria Cărturești a găzduit o întâlnire cu criticul și istoricul literar prof.univ.dr. Ion Pop (Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca). Moderator: Cornel Ungureanu. Au participat, de asemenea, la discuții: Marcel Tolcea, Tudor Crețu și Ana Pușcașu. Evenimentul a fost organizat în parteneriat cu Cenaclul Pavel Dan, coordonat de poetul Eugen Bunaru, în cadrul Festivalului StudentFest 25.

Miercuri, 25 mai a.c., librăria timișoreană Esoteră a fost gazda unui dialog literar între Mircea Mihăieș și Ioan T. Morar, pornind de la romanul *Sărbătoarea Corturilor*, recent apărut la Editura Polirom.

Joi, 26 mai a.c., la Centrul de Jurnalism Românești, a început cea de-a XII-a ediție a Taberei de creație *Atelierele de la Românești*, cu participarea membrilor din Lugoj și Timișoara ai Filialei timișorene a Uniunii Scriitorilor din România. Tabăra este coordonată de criticul literar Marian Odangiu și de poetul Ion Oprisor, președintele Cenalului *Anotimpuri literare* din Lugoj.

Vineri, 27 mai a.c., în cadrul *Întâlnirilor literare de vineri*, în sala de cenuclu a Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România și a revistei *Orizont* a fost aniversată scriitoarea Liliana Ardelean. Reuniunea a fost moderată de criticul literar Cornel Ungureanu.

DEPRESIA ESTE – SE SPUNE – "BOALA SECOLULUI". CUM VĂ AFECTEAZĂ?

**BRÎNDUŞA
ARMANCA
JURNALISTĂ**

Cu depresia am o relație pur livrescă. Imaginea ei este pentru mine Emma Bovary. Stările ei contradictorii, exaltările și căderile sale în abisuri negre sunt clinic descrise de doctorul Flaubert. Cu boala în sine nu m-am întâlnit. Am aflat câte ceva de la o verișoară care a suferit, după un accident, un soc post-traumatic manifestat în formele insidioase ale depresiei, greu de diagnosticat. Stiu de la ea că nu există "depresie", ci doar "depresii". Versatilitatea bolii este prodigioasă, semnele depresiei se pot ascunde sub măști din cele mai neașteptate, de la inapetență și dureri de stomac, până la senzația de mâncărime pe corp. Dar toate astea le-am citit cu mult înainte în romanul lui Flaubert. El însuși o natură depresivă, romancierul își observă eroina ca pe un pacient fără leac, îmbolnăvit de plăcintă și rutină, în orizontul provincial mic-burghez.

Despărțirea de Léon, amantul plecat la Paris, o aruncă pe Emma în brațele depresiei: "A doua zi fu pentru Emma o zi jalnică. Totul i se păru învăluitor într-o ceară neagră, care plutea nedeslușit pe deasupra lucrurilor, și tristețea se afunda în sufletul ei cu urlete sfâșietoare, ca un vânt de iarnă prin castelele părăsite. Avea acea stare de vis pe care îți-o dă ceea ce nu se mai întoarce niciodată, obosela care te cuprinde după fiecare fapt împlinit, acea durere, în fine, pe care îți-o dă întreruperea oricărei mișcări obișnuite, încetarea bruscă a unei vibrații prelungi. Ca și după întoarcerea de la Vaubyessard, când cadrurile își învârteau în cap, simțea o melancolie posomorâtă, o deznașdejde mocnită... O dureau când inima, când pieptul, când capul, când mâinile și picioarele. Începu să aibă vârsături, în care Charles bănuia primele simptome de cancer".

Paloarea, privirea pierdută, tăcerile prelungite întrerupte de accese inexplicabile de veselie sau de logoree, nimic din simptomologie nu îi scapă scriitorului, observație pusă adesea în perspectiva doctorului Bovary, soțul nefericit al și mai nefericitei Emma. Remediile alese împotriva bolii îi stimulează lui Flaubert sarcasmul față de literatura proastă, de povestile romanticoase ale vremii sale, care stricau gustul public. Doamna Bovary încearcă să citească, dar nu rezistă lecturilor serioase. Își cumpără cărți de istorie și filosofie, eșuând tot la romanele de amor care o proiectaseră atât de departe de realitate în viața ei conjugală și extraconjugală. "Cărțile păcătoase" îi sunt interzise de soacra, care decide să meargă personal la librariul din Rouen, care "otrăvește oamenii" și ar merita dat pe mâna poliției, pentru a anunța că nora renunță la abonament. Nici farmacistul Homais nu e mai aproape de tratamentul patologiei: leșinul Emmei și stările ei de tristețe sunt puse pe seama caiselor mâncate. Sinuciderea rămâne soluția, evident "bovarică", a eroinei. Internetul este plin de sfaturi și de leacuri. Cititul, mai ales de poezie, ar fi un tratament bun, zic azi psihoterapeutii. Flaubert o fiștuit încă din secolul al XIX-lea.

**MARLEN
HECKMANN
NEGRESCU**
SCRIITOARE

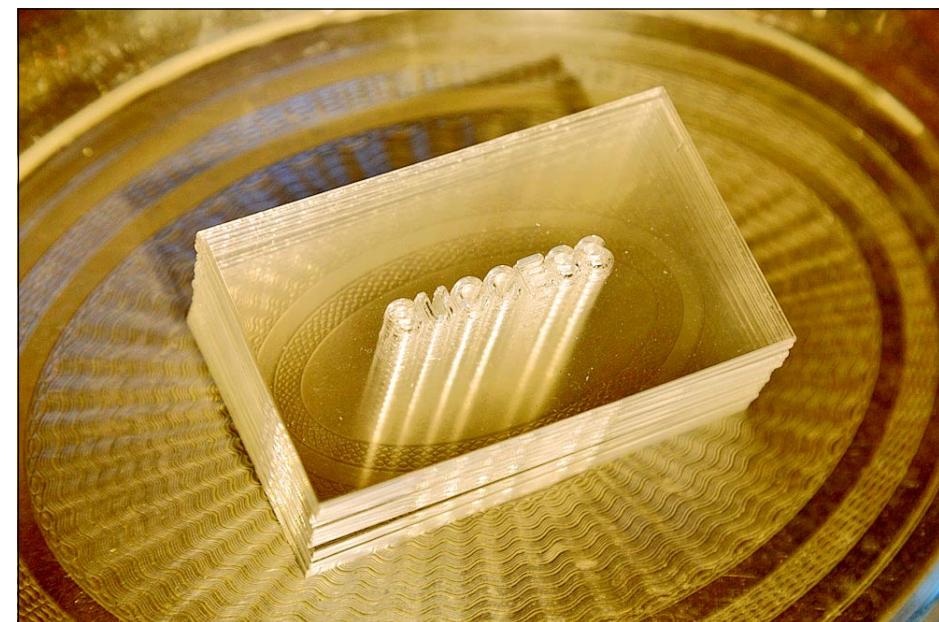
Depresia? Am putea vorbi despre ea cu ironie, sarcasm, doct, pseudoștiințific, istoric, ca temă literară, ca maladie, ca moft; am putea să o alintăm cu diferite nume, să o analizăm, să o exorcizăm, să o imobilizăm, să-i desprindem lăbuțele și aripioarele și să le privim curioși sub lupă; toate astea desigur atunci când ne știm sau ne credem în siguranță, ca pechinzelul înfruntând câinele lup din dosul picioarelor stăpânlui, căci e vorba doar de alții, de personaje, de cazuri, iar noi suntem marii psiho-principatorii cu studii de pe internet sau de prin reviste frumos colorate, gata să oferim sfaturi de nimeni cerute și de nimeni ascultate, căci noi suntem cei care am înfrânt-o, am fentat-o, am supraviețuit-o: mici sfinti Gheorghe ucigând periodic mici balauri.

Dar desigur, Ea (și mai bine nu-i rostim numele, ba chiar mai bine ar fi fost să evităm subiectul!) pândește după colț și prin cotloane, însotită de o ceară de arătări și demoni, o veche cunoștință extrem de neplăcută de care n-ai cum scăpa, așteaptă răbdătoare orice moment de confuzie, nesiguranță, teamă, durere, frig, întuneric, ceară, ca să-ți dea târcoale; dacă te trezești brusc noaptea poti să-i ghicești silueta așezată confortabil în fotoliu; chiar dacă o ștergi din agenda va găsi clipa de neatenție când vei răspunde automat fără să verifici numărul; va veni în vizită la ore nepotrivite, se va instala nepoftită și atunci toate strategiile, stratagemele, înțelepciunile, limile Maginot construite în timp cu atâta zel, răbdare, hănicie și perseverență vor ceda lamentabil.

Fără, atât timp cât nu trebuie să consulti specialistul, nu trebuie să iezi medicamente și nu te-ai apucat de băut, e încă bine, un fel de psiho-guturai chinitor: te dai de ceasul morții și în cele din urmă, după un timp, scapi... sau nu...

DOINA JELA
SCRIITOARE

Nu mă afectează. Sub rezerva că niciodată nu e prea târziu să îți se infirme cele mai solide certitudini, aş zice că nu sunt o natură depresivă. Sunt un om activ, meliorist, convins că orice lucrare, cât de neînsemnată, e mai bună decât statul cu mâinile încrucișate, și în general asta e un bun remeđiu natural împotriva depresiei. Am totuși o mică experiență de acest fel. Am avut într-un moment greu al vieții mele un scurt episod depresiv. Este ușor să-l recunoști, când îți se întâmplă, iar acela corespunde la detaliu cu portretul robot. Foarte chinitor a fost momentul respectiv, deoarece suferința a intervenit exact când scriam la cartea despre mama Monicăi Lovinescu, iar eu aveam certitudinea că nu o voi mai scrie în veci. Știind cu ce emoție aștepta Monica Lovinescu acea carte, din ce mă detestam, căci există și o componentă de ură de sine

în depresie, faptul că aveam s-o dezamăgesc mă facea să mă detest și mai tare. Și m-a prins într-o zi la telefon în timp ce mă perpleeam așa, și i-am mărturisit starea mea.

Monica Lovinescu a tăcut un moment lung și mi-a spus cu vocea aceea a ei, definitivă: "Tu nu-ți permiti așa ceva". Nu la cartea promisă ei se referea, ci la depresia care-mi dădea târcoale. Argumentele ei, întrebările mele, discuția, sunt mai puțin importante. Am reținut prima propoziție și ceea ce subînțelegea ea: că ar depinde de mine să cad sau să nu cad în ea. La foarte puțin timp după aceea, am văzut la Paris o expoziție tematică despre melancolie. O mare expoziție, într-adevăr. Și m-a izbit una dintre definițiile date în Evul Mediu acestei boli sufletești atât de rodnică pentru arte: "Perna Diavolului". Am legat-o de uimitoarea propoziție a Monicăi Lovinescu. Și am avut revelația aceasta: depresia este redutabilă pentru că este o tentație și o ispă. Și fiindcă noi suntem *de partea ei*. Nu conștient, nu deliberat. Dar tot ce ține de ființa noastră culturală o stimează, o valorizează, o resimte ca mai utilă decât sănătatea sufletească. (În paranteză fie spus și îndoieșnic. Bach n-a fost depresiv. Și cred că nici Shakespeare).

Dar dacă am înțelege că noi și depresia suntem adversari, am avea o șansă în plus să ne debarasăm de ea. Am devenit niște ființe mai puțin interesante, dar mai fericite. Și fabricilor de antidepresive le-ar merge mai rău. Sigur, adaug imediat: există depresii și depresii. Și există lupte câștigate și lupte pierdute. Dar asta a fost mica mea experiență și pe asta pot să o împărtășesc.

MARTIN S. MARTIN
MEDIC, SCRITOR

Este deprimarea (depresia) boala secolului? Atunci cum rămâne cu bolile de inimă, cu cele maligne, cu înfricoșătoarea maladie a lui Alzheimer, cu SIDA, cu accidentele lumii moderne și cu infectiile nefratabile, care reapar după ce, pentru jumătate de secol, ne-am bucurat de protecția antibioticelor? Sub multele ei forme, deprimarea afectează o mare parte din omenirea de azi, fără să fie ceva nou. A existat demult, a schimbat multe destine și a fost abordată

în felurite moduri. Până la începutul secolului trecut, singura speranță erau rugăciunile, postul și spovedania. Apoi a venit hipnoza lui Charcot, apoi electroșocurile, medicația tranchilizantă, cea stimulatoare, psihanaliza, psihoterapia, yoga, meditația, modificarea stilului de viață, inhibitorii recaptării de serotonină, terapia cognitivă, medicina alternativă etc. În loc să scădă, frecvența depresiunii, sau mai degrabă a celor care se plâng de ea, crește întruna, ca și uzul și abuzul tehniciilor care promit vindecarea și ale medicatiei "protectoare". Niciuna din metodele de tratament menționate mai sus, toate lansate cu promisiuni și speranțe, nu a reușit să schimbe lucrurile.

Lăsând deoparte depresia majoră, care este o stare gravă de alterare a sănătății mintale, în mare majoritate a cazurilor *obișnuite*, deprimatii sunt cei care le ascund ceva altora și lor însăși. Am privit față înstrăinată a celor care au aflat că au o boală nevindecabilă, care-i va ucide în curând și care se retrag, încă trăind, din scurta viață rămasă. Am fost martorul durerii înfricoșătoare prin care trec părinții cărora le-au murit copiii și care îi scoate pentru totdeauna din lumea devenită fără rost. Când astfel de cazuri de deprimare îți apar în cale, simți, odată cu fiorul spaimei, căt de mare este neputința compătimirii noastre. Dar am văzut de atâtea și atâtea ori *deprimarea frivolă*, caricatura suferinței, prefăcătoria cerșetoare de suport, înțelegeri și ajutor, cerând mereu de la alții ceva, împovărându-i.

Cu ajutorul acuzelor de deprimare se pot masca insuccesul, eșecul social și familial, nereușita proiectelor, ratarea, viciile, vina pentru neîmplinirea datoriilor și abandonarea responsabilităților. Deprimatii refuză cel mai adesea să facă un efort, să se ajute singuri, să încerce și să vrea să fie mai bine. În întreaga mea carieră medicală am fost de nenumărate ori martorul acelor situații în care indivizi sănătoși și viguroși își neagă norocul, fără să se gândească la cei cu adevărat suferinzi, a căror viață este chinuită și scurtă. Și mulți dintre aceștia se abandonează plângerilor neîntrerupte, inactivității, înghițirii a tone de medicamente, cutreieratului din doctor în doctor, încercării celor mai bizare forme de vindecare, unele chiar dăunătoare, în goana lor

după remediu miraculos. Adeseori deprimarea este un răsfăț, un lux pe care și-l permit cei care nu se vor legați de obligațiile de muncă și de efort cinstit.

Nu am experiență personală în diagnosticul și tratamentul depresiei la oamenii de creație. Nu știu nimic despre ce efect ar avea deprimarea sau tratamentul ei la cei care scriu, pictează sau compun. Dar suspectez că cei care sunt dăruiți cu talente creative sunt oameni ca toți oamenii și bolnavi, când sunt bolnavi, cu nimic deosebită de bolnavii mei. Și nu mă pot împiedica să gândesc că, și la creatori, cei care ating succesul sunt foarte puțin deprimați, în timp ce, la aceia cu promisiuni neîndeplinite, acuzele de deprimare și strigătele pentru ajutor sunt mult mai des întâlnite.

Deprimarea mundană și larg răspândită este – după foarte subiectiva mea părere – plângerea secolului, și nu boala secolului, slăbiciunea secolului și iluzia justificării neputinței și dependenței de alții, un viciu uman des întâlnit la oamenii obișnuiți, ca și la cei dăruiți cu talente rămase, de multe ori, doar promisiuni.

IOAN T. MORAR

SCRITOR

Kurt Vonnegut, căruia, pe cind l-am citit eu prima dată, i se zicea și Junior, a spus că nu ai cum să scrii romane adevărate dacă nu suferi de depresie. Pe mine m-a ferit Dumnezeu de absența acestei calități necesare scriitorului. M-a dăruit cu ea. Am trecut-o pe numele meu.

Secoul 21 va fi depresiv sau nu va mai scrie literatură deloc. Dacă depresie nu e, nimic nu e.

Așadar, una din condițiile vonnegutiene pentru a scrie o am. Rămîne să mă descurc cu celelalte. Pentru că dacă doar depresia ar fi suficientă, atunci azilele psihiatric trice s-ar transforma în prospere edituri de ficțiune. Mă văd în depresie ca într-o oglindă cu ape adânci. Avem o relație veche, aproape un contract de prestări servicii. M-am obișnuit astăzi mult cu ea încât, dacă într-o zi ar dispărea, astăzi mi-ar provoca o depresie.

MIHAIL NEAMȚU

TEOLOG

Istoria depresiei este, aproape întotdeauna, legată de fiziologie. Așa am cunoscut eu această experiență. Era sfârșitul unei luni, sfârșitul unui an și, pentru mine, sfârșitul unei lumi. Era 22 decembrie 2012. Trecuseră alegerile parlamentare care mă încărcaseră cu lehamite și dezgust. Văzusem toată suita de orori, de la trădări locale până la prostia gregară amplificată la dimensiuni naționale. Digestia supărătoare a unui eșec electoral era însoțită, subit, de sentimentul unei îmbătrânriri premature. Aveam doar 35 ani și mă simțeam ca la 50. Dezolanta realitate politică a tărișoarei mele intersectă o dezordine sufletească. Un prieten mi-a trimis o fotografie făcută sub un cort arădean. Eram participant, alături de Mihai Răzvan Ungureanu, la o întâlnire de cartier intitulată *Sărbătoarea Porcului...*

Poza nu arăta deloc flatant. Aveam un surplus mare de kilograme și o privire obosită. Mâncam dezordonat, uneori pentru a potoli durerile provocate de un reflux gastric. Nu făceam deloc mișcare. Purtam în buzu-

nar pastile Maalox sau Omeprazol. Generos cu pântecele și tandru cu gâtlejul, măsuram prietenia nefiltrată în litri de bere. Când ajungeam în București, mă putea să găsi în Dristor Kebab savurând o șaormă cu-de-toate. Eram abonat la orice fast-food și combinam orice cărnuri prăjite cu sosuri uleiioase și cartofi gratinați. Împrietenisem papila cu gustul de baclava sau orez cu lapte.

Trecuse și Crăciunul anului 2012, cu știutul dezmată culinar. Kilogramele mă apăsau. Nu puteam să alerg, nici să înnot. Între Crăciun și noaptea de Revelion, am copt o decizie. De la 1 ianuarie 2013, am decis să slabesc și să mă apuc de sport. Astăzi, pentru prima oară în viață, mă pregătesc să particip la un semi-maraton. Restul e istorie.

RADU PARASCHIVESCU

SCRIITOR

Mă afectează mai degrabă secolul ca atare decât boala secolului. Iar când simt nevoiea unei consolări înțelepte, mă refugiez – am făcut-o deja de câteva ori – în Montaigne: "fericirea este suma nenorocirilor de care nu am avut parte". Din acest punct de vedere, dar și din altele, sunt fericit. În ce privește depresia, cred că întâlnirea cea mai apropiată cu ea s-a produs când am citit *Demonul amiezzii*, al lui Andrew Solomon, mai cu seamă că a apărut la editura unde lucrez. Pe măsură ce întorceam paginile, enunțul lui Montaigne mi se înfațisa cu litere tot mai apăsate.

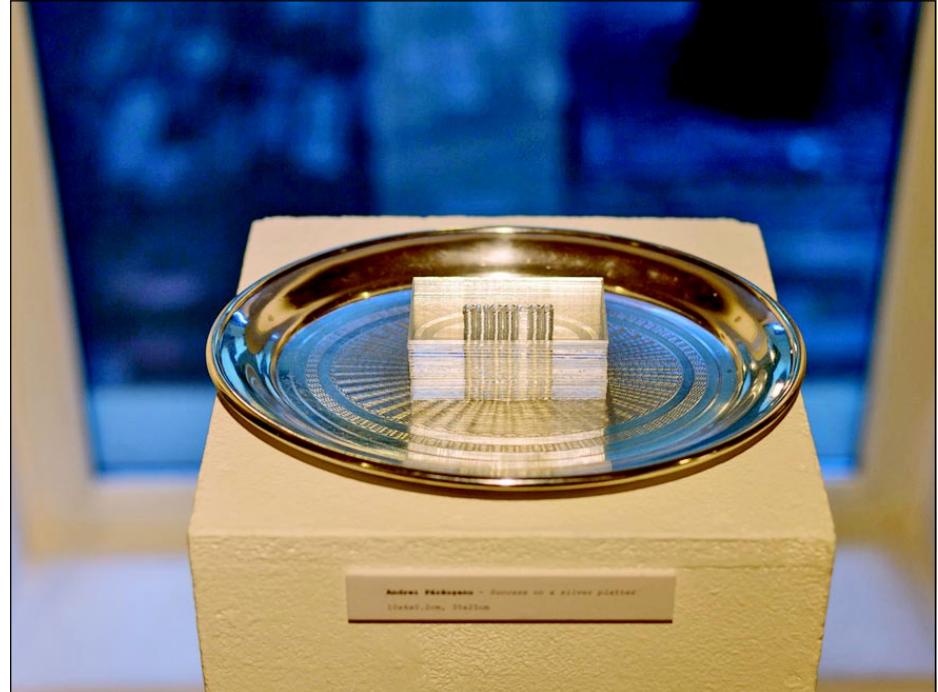
Nu am nimic din datele constitutive ale depresivului. O fi și ceva legat de zodie? Posibil, deși n-am aprofundat. Se spune despre semnele de foc (iar la ultimul recensământ de horoscop Leul acolo era trecut) că dispun de o alcătuire impermeabilă la depresie. Micile exerciții de autoscopie cărora mă dedau din când în când confirmă ipoteza. Sunt în general un om vesel, căruia îi plac zilele lungi și luminoase, entuziasmările spontane, plecările pe nepusă masă cine și unde, inițiativele care (auto)alimentează buna dispoziție. Combustibilul meu preferat și râsul. Iar forma predilectă de comunicare e poanta, ceea ce în anumite situații (la înmormântări, de pildă) îmi produce neplăceri mai mari sau mai mici. Încă n-am pierdut din vedere că am înființat, prin 2005, o colecție de carte comică la o editură care, fără să fie cutreierată de depresivi, era – și încă este – perfect serioasă.

Sigur, am momente de furie, de stupeare, de deznaștere și de revoltă. Sigur, sunt conștient că nu pot interveni în nedreptățile care colcăie în jurul meu. Dar n-am uitat niciodată că viața este un dar incalculabil/ incomensurabil și n-am cochetat niciodată de secundă (fractură de secundă, vorba unui fotbalist) cu erezia de a-i pune capăt. Hotărât lucru, sunt oricum, numai depresiv nu.

FLORIN TOMA

SCRIITOR

Mai întâi, vreau să mulțumesc din suflet doamnelor și domnilor anchetatori, precum și binecuvântării reviste *Orizont*, "finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii", pentru că, venindu-le ideea cu depresia, s-au gândit

și la mine. Mărturisesc sincer – doar suntem într-o anchetă, ce naiba! – că, dincolo de legitimitate, mă onorează interesul lor pentru depresia mea, care se întâmplă să fie destul de originală și zglobie.

Acum, trecând la subiect, aş vrea să vă împărtășesc opinia personală. Eu cred, aşadar, că depresia nu este o boală, ci e o binecuvântare. Imaginați-vă cum ar fi fost ca toți locuitorii planetei să zburde săgalnicii pe tăpșanul *mapamondial*, plesnind de-o sănătate zdrumpeșă, *rabelaisiană* sau tinând-o tot în banchete *sardanafalice*, sub genericul "Fiți fără grija, oameni buni și femei bune!" Or, aşa, depresia pică la țanc, atât cât să sperăm, în posăceala noastră, să avem și noi, o dată, o recoltă frumoasă. Căci punem mereu semințe noi, proaspete, cu speranță că ieșe ceva bun, dar, de fiecare dată, nu ieșe nimic. Pentru că *fericitura noastră* e la pământ.

După aceea, cu voia anchetatorilor, mă să băgă mai adânc în năglodul acestei acțiuni de verificare, considerând că tocmai abuzul prefixual (singurul abuz nepedepsit de lege!) a permis o expandare. Faptul că, pe lângă *depresie*, mai avem și *compresie*, și *impresie*, și *expresie* etc., ne permite să ne și abatem subreplice de la obișnuita împerechere pe criteriul antinomic. Să să spunem că acele două cupluri de contrafortă, *compresie/ depresie* și *impresie/ expresie*, nu mai corespund realității. Să-ales praful de ordinea lor. S-au aglutinat. S-au mezaliat. S-au mixtat. S-au amestecat. S-au metisat. La fel cum realitatea de azi a impus simplificarea migrării. Nu mai există *emigranți*, nici *imigranți*. Există, din păcate, doar o singură categorie de exoflisiți: *migranți!*

Din cauza acestor deranjamente, "boala secolului", de care vorbesc anchetatorii, atât de frumos în sperietură, nu e nici pe departe *depresie*. Ci două simptome ale unei singure maladii: *impresia* și *expresia*. Noua pereche oximoronică, bazată pe *in* și *out*. Relocările, deblocările și dislocările de astăzi (inclusiv semantic!), care au împins "topile" în forma cea mai alarmantă a decrepitudinii – cea a "distopiei" – ne-au adus în situația de a trăi doar în lumea impresiilor și a expresiilor (ați auzit de *impresionism* și *expresionism*, da? Dar de compresionism sau depresionism?...Aud?)

Bref! Trăim sub asaltul impresiilor pe care le trezem prin casa de modă a expresiilor. Iar criza civilizației va efaza, încet-

încet, depresia, o va tocî în timp, disciplinat și necruțător, până la stadiul de impresie. Nu vom mai fi depresăți, ci vom avea doar impresia că suntem depresăți. Noi, de fapt, fiind *impresionați*! În final, impresia mea este că trebuie să ne ținem de neamuri cu domnul Sully Prudhomme, care spunea gâlgăitor de entuziasmant: "Suntem pe marginea prăpastiei. Să avansăm, deci, cu hotărâre!"

TUDOR CĂLIN ZAROJANU

SCRIITOR

Boala secolului? Hm! A cărui secol? *Suferințele Tânărului Werther* a provocat un val de sinucideri; n-am auzit ceva similar legat de *Harry Potter*... Cred că mai degrabă boli psihice ale secolului sunt nevroza și în special nevricozitatea. Oamenii sunt tot mai nervosi. Agitați, frenetici. Au draci. Multă draci. Oricum, eu nu pot fi depresiv, căci consider un lucru extraordinar de frumos faptul că mă trezesc în fiecare dimineață, că sunt viu și pot să mă ridic în picioare. Restul sunt detalii.

Dacă vorbim despre posibile depresii literare, întrebarea mi-a picat în contratițip,

căci în scurt timp urmează să-mi apară trei cărti. Chiar am calculat: până acum mi-a

fost publicată o carte la patru ani, deci pentru astea trei ar fi trebuit să aștept 12. Sigur că m-am necăjit când între prima carte scrisă și prima publicată (nu aceeași!) au trecut 11 ani, dar de aici și până la depresie e cale lungă. Motivul este extrem de simplu:

mai și trăiesc, nu doar scriu. Iar de scris,

scriu fără a mă gândi în vreun fel că de

repede o să apară și în ce tiraj.

În fine, nu pot fi depresiv nici relativ la peisajul literar românesc. APAR FOARTE MULTE CĂRTI FOARTE BUNE. O mare parte dintre ele aparțin debutanților. Le citesc aproape copleșit de calitatea lor.

Nici faza cu "cultura moare", nici cea cu "lumea nu mai citește" nu sunt de pe strada mea. Numărul de cititori e același, numai că se împarte la zece mii de titluri în loc de cinci sute. E aritmetică, nu hermeneutică socială. Iar cu cultura tocmai ce m-am întâlnit, arăta bine și părea veselă.

Anchetă realizată de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

BRUMĂRELE-N PRIMĂ VARĂ

ALEXANDRU ORAVITAN

VIVE L'ART

*Nebun după Paris*¹, volum solar semnat de Aurel Gheorghe Ardeleanu, oferă o imagine definitorie a "orașului luminilor" după tragicile evenimente din noiembrie 2015. Deși romanul-jurnal a fost redactat în bună măsură înainte ca flagelul terorismului să își facă simțită prezența pe marile bulevarde și în lăcașele de cultură, Aurel Gheorghe Ardeleanu înfățișează modul în care Parisul a rămas implantat nu numai în propria devine artistică, ci în a tuturor oamenilor de cultură. Spiritul orașului de pe Sena captat în acest volum este parte integrantă a pulsului vieții umane, care nu poate fi eradicat de radicalismele de orice natură.

Cine se așteaptă să găsească o moștă tipică de jurnal sau impresii de călătorie va fi puternic contrariat de opul de față. După primele pagini, miza înaltă a autorului devine evidentă: Parisul său este o stare mentală și sufletească, o experiență fundamentală pe drumul spre excelенță: "... dacă vrem să răzbim în viață și să devenim ce ne-am propus (...) e musai să ajungem la Paris". Această perspectivă permite personalizarea orașului; aici se pun bazele întregului volum și este conturată o posibilă cheie de lectură: "Fiecare își are Parisul său. Al meu este unul al muzeelor, al rătăcirilor pe străzi, prin librării, parcuri, cimitire...". Iar personalizarea merge de la simpla contemplare a panopliei urbane până la explicații proprii pentru "stârnirea din senin a ploii": "...avem de-a face cu o înțelegere între o mâna cosmică nevăzută, care, când nu te aștepți, stârnește vântul și trage de feroarul norilor, deversând asupra orașului puhoiaiele cerului". Dimensiunea lirică a marii metropole este redată aşadar și la nivel textual, iar semnele coagulante ajung să strălucescă aidoma luminilor orașului.

Structura cărții oferă o dispunere etajată și policentrică a imaginii Parisului. Narațiunea este întreruptă strategic de fragmente diaristice care îmbogățesc lectura, fie prin extensii biografice ale unor artiști sau prin redarea nuantării a unor expoziții, tablouri, peisaje etc. Un sejur de șapte zile la Paris este concentrat în șapte capitole înrămate de o decolare și o aterizare în lumea de "acasă". Această situare între două lumi, precum și dialectica Est-Vest, centru-margine, își face simțită prezența în abordarea pe care Naratorul o propune. Condiția de estic este adesea blamată ori văzută ca un neajuns, însă volumul de față construieșteabil o apreciere superioară a Parisului din perspectiva celui venit dintr-o lume a minoratului, a veleitarismului, a penuriei culturale.

Parisul face posibil contactul dintre excentric și Cultura înaltă, un contact de o asemenea intensitate încât actul contemplării poate conduce la identificarea cu opera contemplată. Din cele șapte zile, mai bine de jumătate sunt consumate în spațiul Luvrului, o gestionare a timpului oarecum explicabilă. Muzeul devine un cosmos al identificărilor și al contemplărilor pline de pasiune. Întâlnirile repetitive cu Maria Rita Barrenechea, Marchiza de La Solana a lui Goya, sunt reprezentări magistrale ale întâlnirii cu Arta. Devine palpabilă capacitatea sensibilității

umane de a se desprinde de presiunile imediatului și de a se cufunda într-un univers din alte vremuri, însă recordat neîndoilenic la pulsul prezentului. Interconectarea totalizatoare devine un motiv recurrent al volumului, care oferă nu numai catharsis, ci consemnează și marile frustrări ale lumii contemporane, inclusiv cele generate de raportul omului cu arta: "Se pare că noi, cei născuți în Estul Europei, și atât de marcați de istoria ei recentă, continuăm, din păcate, să percepem arta prin factologie și figurare, ca pe o amprentă explicită a vieții, în timp ce, tot din păcate, pentru occidentali, care, și anul trecut, ca și acum, trec cu aceeași nepăsare pe lângă instalatii, ceea ce văd și aud nu-i decât o simplă «gororită»."

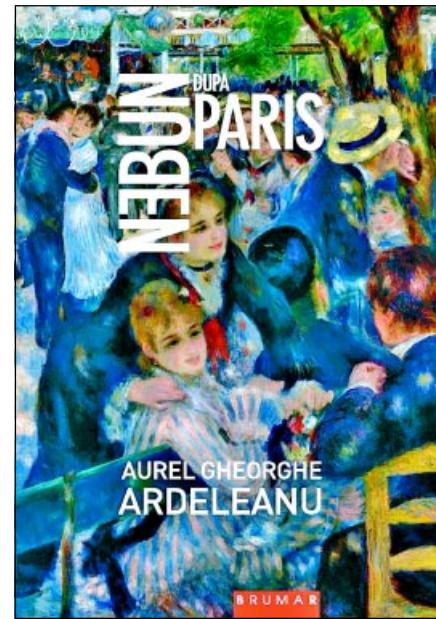
Totuși, Aurel Gheorghe Ardeleanu revine mereu la speranța enormă conținută în momentele de vulnerabilitate sufletească în care emoțiile sunt descătușate în fața contemplării creației umane. Filoul acesta este exploatat în profunzime într-o excelentă postfață semnată de Rodica Bărbat. Postfața scoate la iveală resortul sensibil al volumului prin identificarea unei afirmații-cheie, reprezentative pentru efortul creator al lui Aurel Gheorghe Ardeleanu în acest op: "La Paris, totul e reciclabil. În primul rând, speranța". O speranță atât de necesară mai ales în actualitatea turbulentă din Paris și de pretutindeni.

"...TE UITĂ SI SCRITORII PE CARE I-AI PUBLICAT"

O lectură de atmosferă este prilejuită de volumul *Iulia Feier și alte povestiri din memorie*² de Ion Nicolae Anghel. Povestirile, inegale valoric, rezultă în urma unui decupaj dintr-un material epic substanțial deja anunțat: *Anotimpul Grivaniilor - romanul Estului*, de 1400 pagini. La o asemenea amplitudine, e lesne de înțeles că diferențele de ton și de stil sunt inerente. Însă, în volumul de față, acestea sunt adesea îngropate sub imagini artistice născute artificial, iar textul rareori mai are loc să respire în fraze de peste patru rânduri.

Nici narațiunea la persoana a II-a și utilizarea exagerată a conjunctivului, aspecte presupus experimentale, nu contribuie prea mult la generarea unor fiori autentici ori la provocarea unor reflecții profunde. Această interpelare cu miza de a-l integra pe receptor în țesătura textului ajunge să îi facă autorului un imens deserviciu: creează o distanță între cele două instanțe. Cititorul e tot mai conștient de dimensiunea monologală a textului, iar experiențele care s-ar voi împărtaște sau empatizate ajung să fie tot mai străine pe măsură ce lectura avansează. De asemenea, excesul de italicice (care mai sunt și bolduite pe alocuri), deși menite să indice un parcurs al rememorării sau o suprapunere de voci, complică exagerat lectura, căci cititorul nu mai e conștient de recursul la memoria pe care autorul îl intenționează.

Primele povestiri din carte, *Iulia Feier* și *Vila de sub colină sau cum se poate scrie puțină literatură cu puțin*, nu emoționează. Sunt așezate în pagină o sumă de motive epice suprasaturate, îmbrăcate într-o expresi-

Ion Nicolae Anghel

IULIA FEIER

și alte povestiri din memorie

prin care comunicarea cu expoziții ai naturii ("mâți, câini, porumbeii de rasă, trandafirii și pomii" din *Vila de sub colină*) capătă noi adâncimi în țesătura textului: "Lucrai într-o editură și, pe urmă, ai condus o editură și Dana lucră cu studenții, dar nu puteai susține că-n compania scriitorilor și-n anturajul studenților atât au avut parte de-o relație și de-o înțelegere atât de desăvârsite."

A miza tocmai pe aceste dimensiuni se dovedește un pariu câștigător. *Parada veleitarilor* (excellent titlu) este, poate, cea mai dinamică "povestire din memorie" cuprinsă în acest volum. Personajele sunt vii, întrucât reprezintă tipologii omniprezente în lumea literară actuală, iar goana după posteritate devine o obsesie de care cei doi veleitari prezentați aici nu se pot debarasa. Ion Nicolae Anghel face proba unui portretistabil și a unui fin observator al panoramei lumii editoriale din epocă. Verdictul negativ reverberează nu numai ca o condamnare la moarte, ci ca un atac cu napalm asupra orgoliului veleitarilor: "«Nu se poate» scurtează candidatul la nemurire. Față i se crispase dintr-o dată, săngele i se scursește din obrajii, care căptaseră o culoare vineteie, iar din pathosul logoreic de mai înainte nu mai rămăsese nimic".

Andreea și Râpele galbene, ultimele două proze incluse în volum, dovedesc o schimbare de macaz binevenită. Tonul devine mai grav și reflexiv în redarea unor memorii dureroase: ruptura cu propria fiică și copilaria petrecută în cîmpia Bărăganului, unde cartea este percepută sub forma unei boli, căci consumă timpul prețios menit muncii cîmpului: "Da' astă, ultimu', l-am bolnavit rău de tot la creieri: a băgat în el viciu' titilului! (...) Ar sta toată ziua cu ochii lipiți de litere și de cuvinte! Precis o s-ajungem la doctor cu el". Aceste două episoade constituie borne care reușesc să redreseze panta descendentală valoric inaurată de primele povestiri.

Deși adesea frustrante, denivelările volumului *Iulia Feier și alte povestiri din memorie* anunță totuși un mega-roman în care, de bună seamă, se vor găsi de toate pentru toți.

¹ Editura Brumar, Timișoara, 2016, 290 p.

² Editura Brumar, Timișoara, 2016, 235 p.

EPOPEEA MĂRUNȚIȘURILOR

ALEXANDRU BODOG

Aflată la cea de-a treia carte¹, după *Cinstite obraze, moftangii și domni* (Cartea Românească, 2012) și *Caragiale, diavolul din detaliu* (Casa de Pariuri Literare, 2015), Simona Vasilache oferă, prin *Dictionarul măruntișurilor*, un scurt și util ghid de supraviețuire în jungla incomensurabilă a acelor (sub)teme literare, compuse din stări, sentimente, lucruri, locuri, figuri și imagini, de care marii critici/ teoreticieni/ cronicari fie nu se ating, fie, dacă totuși se încumetă să facă, izbutesc să-și prindă urechile în moduri dintre cele mai jalnice. Dacă ar fi să fac o clasificare în spiritul celor întreprinse în carte, să spune că există trei mari categorii de măruntișuri literare: cele "mici", cele "mici și mijlocii" și, în fine, "marile" nimicuri. Să le luăm pe rând.

In prima categorie intră articole precum *Adăpost* (din simplul motiv că "uși secrete, trape, chepunguri, spații rezervate și exclusive" găsim, cu asupra de măsură, la cei doi Caragiale, dar și în Blecher sau Eliade – "Podul e mai curând mansardă și se leagă, fără încunjur, de proza lui Eliade. Nu-i doar un adăpost la înălțime în calea corigențelor la matematici, ci refugiu vietii pasive."). Sau *Aluat* (în care se speculează intens, pornind de la Caragiale și Sadoveanu, pe marginea importantei distincții simbolice dintre covrig, "emblema unei frugalități la limita lihnirii", și omologul său privilegiat, cozonacul, adică "elementul cel mai reprezentativ (...) al dezmatăului de dulce"). Ori *Examen* (unde previzibila trecere de la Chirita și Gulița la Marius Chicos Rostogon și simpaticele sale loaze este contrabalansată de o concluzie perfect capabilă să descrie de una singură câteva decenii de literatură română: "De la sobrietatea blajină, la solemnă formă fără fond și, în fine, la examenele, dătătoare de neurastenii, ale lui Bacovia, Eliade, Sebastian. Până atunci ritmată de bătaia de metronom a probelor școlare, viața o apucă, de-a binelea, pe alte cărări").

Dar și *Minut* (marea problemă a timpului se vede, aici, redusă la stadiul de pretext pentru o discuție despre diferențele insurmontabile dintre minutele de aur ale gloriei nemuritorului personaj caragialian Leonida Condeescu și cele aproape trei ore pe care Geo Bogza le-a captat, dintr-un Mizil aproape complet ruinat, în reportajul *175 de minute la Mizil* – "Pentru Caragiale, Mizilul e o gară cu prietenii. Pentru Bogza, care Tânjește după el pesemne livresc, ca loc unde lucrurile se zbat să se miște, e o dezamăgire plină de plictis. Tot ce a încercat Leonida să pună pe picioare e ruină. Morbul provinciei intră în îmbrăcămintă, în priviri, în indiferență vietii față de oameni și-a oamenilor față de ea").

Sub permisiva titulatură de "mici și mijlocii" merită evidențiate, printre multe altele (*Anticar, Astămpăr, Bogătie, Ceartă, Doctor, Gol, Joc, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, Vânatăoare sau Văl*), inventarierea încăpătanărilor, idiosincraziilor și nevrozelor funcționărești (de la Bartleby până la contopistii kafkieni, cu staționare obligatorie în halta Caragiale: "O lume tristă, între

cancelarie și berărie. (...) Nicio semnătură nu înhide condica, și niciun concediu nu amână problemele. Toamna se deschid cancelariile, toamna se-ntind nervii") din *Amplioaiat*; radiografia necruțătoare a diferențelor dintre tragedia adevăratei nebunii și clovnescile sminteli de circumstanță, dar și a modului în care cele două conlucreză, excelentă observație, în cazul câtorva personaje emblematici din istoria literaturii ("Don Quijote e nebun de-a binelea doar când realizează că a fost nebun. Hamlet înnebunește când are confirmarea. Lear și Faust, Nora și nenea Anghelache au aceeași inexplicabilă pulsione de-a da cu piciorul. Cui? Unor iluzii. Pe măsură ce acumulează informații despre lumea în care trăiesc, ea le devine mai insuportabilă" – *Nebunie*).

Cu nimic mai prejos se situează agreatibil periplu geografico-literar din *Oraș*, de-a lungul căruia suntem invitați să părăsim, rând pe rând, Londra dickensiană, Parisul lui Hugo și "Dublinul lui Joyce" pentru a ne bucura de surprizele sinuosului traseu autohton, pe ruta București ("De la Bucureștiul vivace al lui Caragiale la acela dezechipit, al lui Călinescu. De la Bucureștiul observat, din foisorul vreunei terase, al lui Camil Petrescu, la Bucureștiul bănuț, al drumurilor abătute din Eliade. Un oraș de repere schimbătoare, care într-un fel arată de pe Podul Mogoșoaiei și fără asemănare de la mahala, de-un soi se vede din crâșmele și berăriile forfotitoare, altminteri din acelea crepusculare, prin care rătăcesc nenea Anghelache și pierduții lui Mateiu, deolalăt. (...) Bucureștiul lui Albala însuși, alăturarea ciudată de viață fără opreliști și vagă arătare de stafii. Un vârtej literar neistovit").

Trăgând spuza pe turta contemporanei-

tăii, mi-ă permite să adaug pe listă nu doar fabulosul București cărtărescian, de pildă, ci și pe acela, prea puțin cunoscut, de nu cumva deja uitat, al lui Ovidiu Verdes. Sau Iași ("Iașiul lui Alecsandri, un fel de Moscovă, păstrând proporțiile, la care jin- duiesc personaje de toată mâna. Față de acest reper se delimită provincia, cleveti-toare, sufocantă, inutilă, provincia lui Negruții, păstrând, iarăși, urme de plictis mortal, rusesc"). Sau Sibiu ("Aș mai aduc în cercul capitalelor, împins acolo de toanele istoriei, Sibiul. O capitală în retragere. Care-si trimite ecurile în poezia lui Blaga (...) și le este cerchiștilor destin.").

La ultimul etaj își ocupă locurile, ați ghicit, "marile" măruntișuri, iar vârfurile de lance ale acestui ultim nivel se numesc *Melancolie* și *Noapte*, urmate îndeaproape de *Dorință*, *Vina* și *Vrajă*. Primul articol transează repede, deși nu foarte convingător, chestiunea ("Ceva mai puțin dispuse să se ia în serios, personajele literelor noastre nu sunt, de obicei, mari melancolici. Afecțiunea, între molimă și bonton, le dă, îndeosebi, bătăi de cap poetilor") și expediază cu ușurință cu care le introduce cele trei studii de caz propuse (Eminescu, Argeș și Șerban Foară). În *Noapte*, în schimb, oferta e mult mai bogată: eseista "orchestreză" mai întâi o introducere antitetică, opunând noptile de veghe celor de insomnie ("Primele răscumpără, într-un fel, o biblică neîmplinire, păcatul celor care n-au fost în stare să rămână treji până la capăt") și ilustrându-le, mai apoi, cu exemple dintre cele mai ilustre: de la *Veghea lui Roderick Usher*, "parafraza lui Ion Barbu la povestirea lui Poe", și până la *Finnegans Wake* (cea mai întunecată noapte din istoria literaturii,

DICȚIONARUL MĂRUNȚIȘURILOR

după cum îi sugera Stanislaus genialului său frate mai mare).

Noaptea și umbrele ei solitaire sunt invocate, ceva mai încolo, și de pe terenul literaturii române, prin intermediul unor exemple ca *La Medeleni* ("Insomnia trece, ca un păcat necunoscut, prin lumea mică a Medelenilor"), *Noptile* lui Macedonski ("Când aprinsă de vizuni, când luând distanță, pastelând tablouri liniștite, vederea prin întuneric face frumusețea Noptilor lui Macedonski") sau *Craii de Curtea-Veche* ("Insomnia regretelor, nostalgie de spătă apusă, și cea a mărsăvilor făcute la adăpostul întunericului se topesc în aceeași călătorie tulbură, tîntind apusul, mai degrabă decât răsăritul").

Informat și imaginativ, *Dictionarul măruntișurilor* face dovada unei febrilități comparativice rar întâlnite în peisajul literar românesc.

RAPSODII BOANTE

Recentul volum² al prolificului Gheorghe Vidican, "cel mai harnic poet orădean", cum îl numea Ioan Moldovan într-o recenzie din numărul pe februarie al revistei *Familia*, baletează pe muchia dintre un tradiționalism monolitic și un sentimentalism jocular.

Grupajul poezilor "sezoniere" (de la *Început de colind*, care deschide volumul, și cele șapte *Colind-e*, care îl jalonează, până la *O noapte de iarnă* și chiar *Incendiul din oglindă*) se caracterizează în primul rând prin conservatorism. Trăsătura prozodică (mareea majoritate a textelor nu abandonează, în marginile economicoase ale celor două strofe, regula de fier a rimei încrucișate), această tendință de prezervare a tradiției nu e străină nici de fondul poeziei lui Vidican. Încărcat de metafore sterile ("copiii sunt fluturi ce mânău/ se-ăsează în palmă topind întâmplarea"; "am tras draperia să ningă cu soare/ șoptind la ureche un fel de colind/ prin albul zăpezii ne facem cărare/ pe țurțurii casei se-ascunde un rid") și culminând, în a doua jumătate a cărții, cu idilice tablouri de broșură turistică ("colindu-i veșnicia de la sat/ troienele colindelde le-adună/ se pregătesc feciorii de jucat"; "... și vine noaptea fulguind cu stele/ Iubitele iau formă de colinde/ Zăpezile-s tacerile rebele/ ce lacrimă în candelă o-aprinde"), grupajul de care aminteam mai sus ar putea figura, fără teamă că greșeala, că gafa va fi sesizată, în orice antologie Coșbuc, Goga sau Nichifor Crainic. Componența religioasă, pe de altă parte ("întinde-mi mâna DOAMNE ca pe-un sfesnic/ se-aud copii la greamuri colindând/ colindele dau foc la întuneric/ astupă foamea fiului flămând"; "din ceruri pogoară, EL, dulce păstor/ credință din noi să o vadă"), nu face decât să reconfirme impresia inițială: avem de-a face cu un poet care se înscrise, fără mari rezerve, pe linia unui tradiționalism programatic.

Cu subtitlul explicativ "poeme vechi și noi", *Incendiul din oglindă* nu evită, în mod mai mult sau mai puțin surprinzător, ludicul; atâtă doar că, atunci când nu manifestă accente cvasiparodice ("te rog pentru focul din sobă/ mai toarnă iubito-n pahar/ îmi spune de tine o vorbă/ ... și vezi ce mai spune-n ziar"), pare un simplu reflex, mai mereu generator deilaritate, al necesităților prozodice ("mă-ndemni să pescuiesc la copcă/ privirea ta de ciocolată/ golește sticlele de votcă") sau e simptomul unei verbozități acaparatoare, ca în următoarea strofă, de un păunescianism străvezu: "în ochiul tău s-a zămislit zăpada/ acestor timpuri doamnă fără sens/ cădem în înfrunzire pe degeaba/ ne pedepsim... și ne iubim invers". Printre elegii înflăcărate și fantas(tic)e ("pentru că ieri ai fost eternă/ caleașca ta trasă de reni/ îmbracă umbra-ntr-o migrenă/ de ieri suntem noi doi eterni"), levitații misticooide și aleanuri neaoșe, pline de patos ("tu n-ai să vîi iubito lângă tei/ tu n-ai să vîi iubito n-ai să vîi"), erotismul e, la Vidican, tributar unor paradigme apuse, singura influență căt de căt exploatabilă în zona explorată de el fiind, poate, cea a lui Nichita Stănescu ("în salcâmî înfloreau măinile noastre/ iubito auzeam spunând despre ele/ că sunt un cântec ce nu se cunoaște").

Ca mai toată poezia din această categorie, *Incendiul din oglindă* se citește ușor, fără ca acest lucru să constituie un atu. (A. B.)

¹ Simona Vasilache, *Dictionarul măruntișurilor*, Baroque Books & Arts, 2015, 224 p.

² Gheorghe Vidican, *Incendiul din oglindă*, Editura Aureo, 2015, 138 p.

"...RUPTĂ RUMÂNEASCĂ T-AM SPUS..." TREI DESCHIDERI LA TEMA ROMÂNEI ÎN CROAȚIA OTILIA HEDEȘAN

De mai bine de un an port cu mine, zi de zi, seară de seară, povestea unei populații uitate prin văile și colinele din Croația de astăzi. De mai bine de un an atipesc cu computerul deschis la folderele pline de imagini, una mai provocatoare și mai oferătă ca alta, luate în timpul celor câteva zile în care am trecut prin satele unde locuiesc. De mai bine de un an mă simt responsabilă de punerea în circulație a unor informații coerente, credibile și pe cât se poate fidabile despre vorbitorii de română din Croația. Tot de atâtă vreme resimt o vinovăție difuză pentru faptul că nu reușesc să sintetizez destul de rapid, destul de pragmatic și destul de adecvat pentru destinatari diversi lucrurile pe care le-am aflat...

Textul de față deschide, aşadar, ferestrele unui sănțier în care am intrat de ceva vreme, unde am lucrat mult și pasional, în care am empatizat intens cu subiecții și care m-a cucerit, încet-încet. Ca orice sănțier, povestea acestei populații uitate care sfădeșește într-o română care intrigă, deopotrivă plină de latinisme, de arhaisme de multă vreme pierdute altundeva, dar și de împrumuturi recente din diverse limbi balcanice și central-europene, cătă să se țeasă pas cu pas. Nu ignor că este un sănțier unde misiunea pe care o asum este aceea de a umple, pe cât se poate mai mult, folosind informații disparate, adesea difuze sau al căror sens s-a estompat, în timp, un *puzzle* cu piese foarte numeroase, revenind, foarte probabil, uneori asupra celor afirmate, pe măsură ce alte informații, dezambiguizante, îmi vor deveni accesibile.

Deschid aici acest sănțier, deocamdată dinspre trei perspective: a bibliografiei, a propriei priviri, respectiv prin raportarea privirii opuse, a celor pe care i-am observat. Simple *flash-uri*, deocamdată, în căutarea itinerariilor de interpretare posibile...

CE SPUN CĂRTILE

Absenți din marile evenimente ale istoriei recente din Balcani și din Europa Centrală, discreți în existența lor cotidiană, marginalizați din cele mai variate motive, în primul rând datorită modului lor aparte de viață și habitatului, dar și datorită limbii, acești vorbitori de română din Croația nu sunt nici un subiect bibliografic prioritar.

Totuși, la finalul secolului al nouăsprezecelea, un învățător croat, Ferdo Hefele (citat de Isidor Ișan și Teodor Filipescu), îi pomeneste într-un text incert sub aspect generic, important însă, deoarece formulează și asumă un punct de vedere al miciei intelectualități locale asupra chestiunii. "Dacă vorbesc ei cu oamenii noștri, apoi vorbesc corect limba noastră și toti îi pricep și nu ai crede că nu ar fi croați, dar când vorbesc ei între sine, atunci vorbesc o limbă pe care poporul nostru nu o vorbește deloc și de aceea îi numește vulgul, poporul nostru de rând, tigani, care numire îi offensează și îi amărăste foarte adânc încât adeseori îi vezi cu lacrimi în ochi de durerea ce le face această numire" – scrie Ferdo Hefele.

Adică, înțelegând ce este de înțeles, este vorba despre o populație perfect bilingvă: pe de o parte, bună cunoșțătoare a limbii grupului majoritar în mijlocul căruia trăiesc, atât de performantă în acest sens încât poate fi oricând confundată cu acesta; pe de altă parte, vorbitoare și a unei limbi

absolut irecognoscibile pentru grupul majoritar, atât de necunoscute, încât acesta marchează atare diferență maximă drept tiganitate. Implicit, mărturia învățătorului croat anticipează și principala problemă care va fi asociată informațiilor referitoare la această populație, oricât de puține au fost acestea, anume nevoia de a fi definită identitar în mod disjunctiv: fie se vorbește despre tigani, fie despre români.

Construite în cadrele acestei fracturi identitare tensionate, puținele pagini despre populația care face obiectul acestor rânduri, fie au marcat pe descrierea savantă a graiului, românesc și arhaic, mulțumindu-se să redea mici pasaje din relatăriile pe care căte un cercetător grăbit a avut ocazia să le asculte, fie au focalizat asupra stilului de viață, asupra muncilor tradiționale și asupra semi-nomadismului acestei populații. Altfel spus, băieșii din Croația, căci despre ei este vorba, au fost când români, când tigani, ori români, ori tigani, foarte arători altceva decât unul singur din aceste două statute. Si totuși...

CE AM VĂZUT. PRIMA PRIVIRE. PRIMA ASCULTARE...

Băieșii din Croația au fost cercetați arători în ultimul secol, de când Ferdo Hefele le semnală prezența pe amplasamentele lor actuale. Atunci când acest lucru s-a întâmplat, ei au fost ascultați de lingviști, pentru care descoperirea unor forme flexionare aparte sau identificarea unor cuvinte regionale marcante însemna deja foarte mult. Mai apoi, în ultimele decenii, ei au devenit un public solicitat intens de politicienii locali, în special în perioadele electorale, votul lor, jucat adesea pe muchile identității lor fracturate, putând încinge rezultatele alegerilor.

Ei nu au făcut, însă, până acum, obiectul unor investigații de natură etnologică. Altfel spus, discursul lor despre ei însăși și despre practicile care le sunt specifice nu a ajuns să se formalizeze și să se stereotipizeze deocamdată. Neștiind ce ar trebui să spună, bunăoară, despre muncile sau despre sărbătorile lor, fiindcă nu au învățat la școală nimic despre ele, fiindcă nu au experiență memorială a unor bunici care să fi povestit altor cercetători, de odinioară, despre viață și ritualurile lor, neavând cărti în care aceste informații să fie prezentate într-un registru oarecare, uzând de o retorică anume, oamenii s-au aflat în fața unor situații inedite pentru care a trebuit să găsească răspunsuri.

Povestirile disparate, adesea prolix șidezorientate pe care le-am ascultat și pentru producerea cărora m-am străduit, frecvent, să pun întrebări prietenoase, dar și (mai ales) ofertante sunt un fel de discursuri de dinainte de canon, originalitatea și prospețimea lor fiind de-a dreptul dramatice.

ÎN OGLINDA LOR...

La fel de nouă ca experiența autoreflexivă și practica discursivizării informațiilor relevante despre propria cultură trebuie să fi fost și observarea străinului / străinilor care îi viziteză / îi vizitau. În satele peste care, în ultima sută de ani, au trecut de câteva ori granițele și prin care s-au constituit fronturi în razboiile mai vechi sau mai recente, cum sunt cele unde trăiesc în Croația băieșii vorbitori de română, nu călătoresc nimeni

din întâmplare și cu atât mai puțin din plăcere. Experiența străinului venit în vizită trebuie să fi fost cel puțin la fel de... exotică și provocatoare pentru ei cum a fost și încercarea mea de a-i înțelege.

În fond, ce se putea înțelege din spectacolul unei persoane ca mine, care vorbea aproape limba lor, însă care arăta exact ca o... croată, o persoană ca mine care ar fi fost posibil să se afle în orice altă parte a lumii decât acolo, în cartierele lor aproape ghetoizate? Iar lucrurile trebuie să fi fost cu atât mai greu de înțeles cu cât nu doream voturi, nu susțineam partide și nu aşteptam nici un fel de recunoaștere...

Dispusi să răspundă la întrebări, dar timizi în a formula ei însăși chestiuni sau neștiind pur și simplu despre ce să întrebe, căci vizitatorii externi, străinii îndepărtați, fiind extrem de rari nu există, probabil, un cod al bunelor maniere conversaționale pentru ei, oamenii s-au ferit să lanseze ei însăși teme de discuții.

Exceptia a venit, însă, frustă și puternică, din partea unui bărbat evident marginal în comunitatea sa de marginali. *Dar tu ai colibă, acolo la tine?* – sau cumva foarte asemănător m-a întrebat. Fericită de această marcare pregnantă a diferenței dintre

ei, localnicii și eu, străina, aproape neom, în sensul în care ar fi fost posibil să nu am o locuință, asemenea animalelor, am amănat puțin răspunsul pentru a savura întrebarea. În intervalul meu de tăcere, unul din *leaderi*, om ieșit deja din comunitate, a răspuns în locul meu: *Ei au drjava lor, țara lor, au Politia lor... Si colibele la ei, ca la târg la Varajdin, una peste alta...* Am dat din cap aprobator la fiecare afirmație: da, eram din altă țară, o țară care, ca orice țară, instituise violența legitimă, cum ar fi spus Gellner, având propria Poliție... Si da, spre deosebire de cel care mă întrebă, care avea o locuință de cătiva metri pătrați, însă așezată de pământ, eu locuiau într-o construcție cu locuințe suprapuse... Si da, din astă reieșea, din nou, căt de intrigantă puteam fi: vorbeam aproape ca ei, fiind, după toate aparențele... croată.

După o logică minimală care poate fi restituită din aceste mici secvențe din *puzzle*, ar putea să reiasă un ciudat joc al fracturilor și solidarităților identitare. Cine vorbește românește, cine vorbește croată, cine trăiește ca un român, cine trăiește ca un croat... Sunt tentată să speculez, însă, deocamdată, cau doar piesele necesare în sănțierul început.

KARAOKE ADRIAN BODNARU

Iarba își sărbătorește majoratul, ca toată lumea, acasă:

în zori, pământul se ridicase nedormit și uscat de lângă frumoasa lui moartă, băuse un pahar cu apă și se făcuse drum.

Era în pavaj de ceremonie, din granit și bazalt, cum putea fi văzut doar la întâlniri importante: noi plecam capul și ne uitam la pietrele sale stinse ca lămpile unui televizor matern.

Fiecare își căuta bulentinul meteo, fiindcă ne trăgeam cu toții dintr-un popor de știri interne: cum îl găseam, îi schimbam poza și fugeam la gazde, în grupa de vârstă mai mică.

Ne pregăteam pentru 120 de minute, cum o faceau portarii: ascundeam în mușchii victoriei un drapel

transpirat și arătam nordul până seara târziu.

Verile se pierdeau printre maseuri cu poșete în mâini, fără să le pese că în slava sportivă se strigase E3 la jumătatea lui 8 din lungime.

Dar scandalul nu izbuinse până la urmă: conductele se spărgau la timp, iar programele erau scoase unul după altul din drum și lăsate la marginea gropii căt era nevoie.

Pământul știa mai mult să astupe, decât să vorbească.

De fapt, îi plăcea să piardă vremea pe la mese, în gară, unde bătea palma cu necunoscuți și străngea după ei făcând avere: așa își luase și drumul, și moarta frumoasă.

NOUL ORI POATE, ULTIMUL TAR VLADIMIR TISMANEANU

Vladimir Putin este copilul culturii politice sovietice. Mai precis, al viziunii KGB asupra puterii, valorilor și idealurilor sovietice. Născut în Leningradul postbelic, a crescut assimilând sovietismul și nu a mai nutrit niciodată dubii legate de legitimitatea partocrației bolșevice. Fost șef al biroului *New York Times* de la Moscova, Stephen Lee Myers a reușit să pună pe hârtie, într-o manieră penetrantă și cu adevarat iluminantă, biografia unui personaj care a făcut tot ce-a putut spre a-și ascunde adevaratele tribulații biografice. Cariera lui Putin în interiorul KGB a fost departe de a fi una spectaculoasă. Așa cum remarcă Myers într-unul din cele mai exhaustive capitole, misiunea sa din Dresden a fost mult mai importantă decât afirmă anumiți autori.

Au existat în fapt cel puțin trei elemente care au marcat evoluția sa ulterioară: primul, expunerea la un stil de viață mai bun (material și nu numai) decât cel sovietic; al doilea, contactele în interiorul Stasi care mai târziu vor fi folosite în afacerile cu Dresdner Bank; și al treilea, prima sa experiență directă cu o revoltă spontană a germanilor estici împotriva dictaturii SED (Partidul Socialist Unit din Germania). Care va să zică, pentru a înțelege suspiciunea viscerală a lui Putin față de orice demonstrații de stradă spontane și, în fapt, față de orice inițiative ale societății civile, este nevoie să ne reamintim că în toamna anului 1989 a trăit o confruntare personală directă cu protestatarii impredicibili din Dresden. Un alt aspect pe care Myers îl subliniază pe bună dreptate este germana vorbită de Putin, o aptitudine pe care o va folosi din plin în anii următori, inclusiv în contactele sale cu influente personalități germane (Angela Merkel, printre ele). Spre deosebire de predecesorii săi, Putin vorbește, și se spune chiar bine, o limbă de circulație internațională în afară de rusa lui nativă. Acest lucru, dar nu numai, îl are în comun cu Lenin.

Myers lămurește pentru prima oară câteva momente cruciale din ascensiunea la putere a lui Putin. Unul dintre acestea a fost relația extrem de cordială pe care a stabilit-o cu unul din liderii Rusiei democratice, controversatul primar al Leningradului, ulterior redenumit Sankt Petersburg, Anatoli Sobceak. Vladimir Putin a reușit să-l convingă pe acesta din urmă că este demn de încredere și că îi pot fi încredințate cele mai sensibile sarcini, inclusiv operațiuni financiare îndoioanelnice în Occident. În această narativă captivantă, cele două personaje au interacționat consistent cu beneficii reciproce. Se spune că Putin ar fi demisionat din KGB, și totuși și-a păstrat o rețea de prieteni care l-au servit pe Sobceak în lupta sa împotriva influenților rivali. Si chiar când Sobceak și-a pierdut puterea, a plecat în exil francez și s-a întors în Rusia abia în 1999 pentru a mai trăi doar mai puțin de un an, Putin a continuat să-l venereze. Myers vede în acest simț al loialității una din trăsăturile psihologice proeminente ale lui Putin.

De ce și cum anume și-a ales Boris Eltin, din toți posibilitățile candidați la mantaua prezidențială, neînțătorul, discretul și insipidul personaj? Myers documentează intrigile și comploturile bizantine puse la cale la curtea din ce în ce mai neglijentului Eltin. Suferindul prim președinte al Federa-

rației Ruse a realizat că eșuase în ceea ce promisișese națiunii sale odată cu prăbușirea URSS cu un sfert de secol în urmă, în decembrie 1991: anume, o viață cu sens în cadrul unei comunități democratice și prospere. Incapabil să întărească pluralismul, Eltin a permis fără nicio tragere de inimă ascensiunea nesătuoșilor oligarhi. Membri ai familiei sale au beneficiat fără rușine de imensa lui putere. La sfârșitul mandatului său, Rusia era deja ceea ce Karen Dawisha numește *cleptocrație autoritară*. Pentru decrepitul Eltin, Putin întruchipa două lucruri: impunitate pentru familia sa și promisiunea de a salva Rusia de jaful mortal al oligarhilor.

Putin a ajuns la putere convins că există căi de a restaura gloria trecutului rus. Proiectul său ideologic este un amestec de bolșevism rezidual, mitologii eurasiatice, imperialism țarist și resentiment anti-occidental ferm. Myers arată cu acuratețe impactul pe care l-au avut asupra gândirii lui Putin ideile rusocentrice promovate de filosoful religios și politic Ivan Ilin (1883-1954). El pretinde că este democrat, dar este vorba doar despre un travesti. În realitate, singura valoare pe care o prețuiește Putin este puterea. Chiar în viață sa privată, nu permite să fie contrazis și nu arată nicio empatie. Când soția sa, Liudmila, a suferit un accident de mașină în timpul anilor leningrădeni, Putin și-a amânat vizita la spital până când și-a terminat treburile. Fără îndoială, el este un om fără față, așa cum l-a numit Masha Gessen, dar aceasta, în schimb, este în sine o mască. În fapt, nu doar că se închipuie a fi nouă țar, el chiar este unul.

De ce anume pândește Rusia? Ce putem aștepta în viitorul predictibil? Spre deosebire de alți autori, inclusiv Ben Judah, a cărui excelentă carte *Fragile Empire: How Russia Fell In and Out of Love with Vladimir Putin* (2014) am recenzat-o pentru *International Affairs*, Myers nu-l percepse pe Putin ca pe un individ chinuit în mod tragic, o reîncarnare a unui Eltin în agonie. Viitorul arată mohorât, dar Putin pare chiar fericit cu realizările sale. A încetănit tipare criminale de descotorosire de criticii săi (mereu demonizați ca dușmani), este extrem de bogat, a divorțat de soție și se bucură de stilul de viață al unui magnat financiar. În pofida admirării sale declarate pentru figuri ascetice precum Felix de Fier Dzerjinski și Iuri Andropov, Putin este interesat de sporirea averii sale personale. Însă acest lucru nu este suficient. Noul țar a decis până prin 2012 că Rusia are nevoie să-și recapete destinul milenar: "Nu a reconstituit nici Uniunea Sovietică, nici imperiul țarist, ci o nouă Rusie cu caracteristici și instințe ale ambelor, cu el ca secretar general și suveran, indispensabil pe măsura exceptiunalității însăși a țării. *Niciun Putin, nicio Rusie.*" (p. 480) Este cu siguranță nouă țar. Rămâne de văzut dacă nu va fi ultimul.

The New Tsar. The Rise and Reign of Vladimir Putin. Stephen Lee Myers. London and New York: Simon & Schuster, 2015. 572 pp. Eseul de mai sus va apărea în numărul pe lunile mai-iunie al revistei "International Affairs" (Chatham House, Londra) și a fost tradus din engleză de Marius Stan căruia îi mulțumesc pe această cale.

"MAI ÎNCEARCĂ!"

Un titlu provocator, ales intentionat pentru această expoziție. Discutăm despre o căutare a identității între o lume reală și una virtuală, între realitatea socială și consumerism. Despre dorința de a transcende această realitate, de a o înfrunta, de a se situa într-un demers de rezistență. Rezilientă ca stil de viață. Ca o fortă linistită care ne ajută să traversăm această perioadă agitată și să privim către viitor. "Mai încearcă!" este paharul pe jumătate plin sau gol, metaforă drumului spre succes. Biletul norocos pe care îl răzum pentru a deveni milionar! Obiectivul acestei expoziții este încurajarea tinerilor artiști, punerea în valoare a tinerei creații românești. Să le oferim tinerilor posibilitatea de a-și expune lucrările, de a-i încuraja. Pe scurt, de a-și încerca norocul, de a încerca pentru a reuși.

"Mai încearcă!" este o expoziție multimedia (pictură, video, fotografie, instalată) a patru studenți de la Facultatea de Artă și Design din Timișoara (în ordine alfabetica: Alexandru Boca, Andra Adina Maria Ciocoiu, Iulian-Augustin Iftodiu și Andrei Părușanu).

Alexandru Boca (n. 1990) este student în anul III, secția Fotografie și video-procesarea imaginii pe calculator, a Facultății de Arte și Design din cadrul Universității de Vest din Timișoara. În 2012 a absolvit specializarea Publicitate, a Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării în cadrul aceleiași universități.

Andra Ciocoiu (n. 1989) este doctorand al Facultății de Arte și Design din cadrul Universității de Vest din Timișoara. Începând cu anul 2008, a participat la diverse expoziții de grup, bienale, festivaluri, saloane. În 2011, a câștigat Premiul special pentru sculptură, în cadrul Bienalei Internaționale de pictură, grafică și sculptură de la Arad.

Iulian Iftodiu (n. 1989) este masterand al Facultății de Arte și Design din cadrul UVT. Începând cu anul 2014 a participat la diverse expoziții de grup, bienale, festivaluri, saloane (Timișoara și București). În 2014 a câștigat o mențiune în cadrul concursului Juventus Contemporary Art Award, iar în 2015 a fost nominalizat la premiul pentru tineret UAPT, cât și la premiul SMB9, București. A câștigat premiul pentru tineret la pictură în cadrul Salonului anual de arte vizuale din Timișoara, ediția a 85-a.

Andrei Părușanu (n. 1991) este masterand al Facultății de Arte și Design din cadrul UVT. Din 2011 a participat la diverse expoziții de grup, bienale, festivaluri, saloane (Timișoara, Arad, Brașov, București). În 2014 participă la Bienala din Pancevo pentru "Banat Pavilion". În 2015 a publicat *A phenomenology of recomposing colours*, RevArt, n°22/ 2015.

Curatoarea acestei expoziții este Anouk Lederlé, rezidentă în Timișoara din 2013 și absolventă a unui Master de Management și Politici culturale de la Universitatea de Arte din Belgrad. Foarte implicată în prima ediție a Bienalei *Art Encounters* de la Timișoara, Anouk Lederlé este în prezent manager cultural pentru diferite alte proiecte.

Expoziția "Mai încearcă!" a fost găzduită de Galeria Pygmalion de la Casa Artelor din Timișoara între 24 martie – 5 Aprilie a.c.

ÎNNOIRI

Urmare din pagina 6

E binecunoscut vechiul dicton kantian potrivit căruia intuiția fără concept e oarbă, însă conceptul fără intuiție e gol. Cu mult înainte de Kant, Aristotel afirmă că sufletul nu gândește niciodată în absența unei imagini. Vasile Popovici pare să-și amintească periodic de Aristotel și de Kant, așa cum încearcă, totodată, să nu cadă în capcană de a stârnii combustia conștiinței prin percutanță fulgerătoare a intuiției. Energia sa intelectuală se consumă în acul demon-

strației originale – pe căd de închegate, pe atât de elastice. Nu-i lipsește nici o anume tensionare scenică, fără ca aceasta să ocupe vreodată prim-planul. Dar, mai presus de toate, paginile lui (de la debut până la Rimbaud) ascund acea chemare magnetizantă la a împărtăși plăcerea lecturii și bucuria raționalamentului. Nu impun verdicte absolutiste, ci invită la un exercițiu care transpună reflexiv trăirea ardentă a subiectului.

Cu alte cuvinte, aș spune că Vasile Popovici are acea știință atașantă de a metamorfoza pragurile care despart în trepte care înnoiesc.

EXERCITII DE IMAGINATIE (I)

Robert Şerban: "Povestea prieteniei mele cu Gabriel Liiceanu e povestea transformării treptate a unei incompatibilități în complementaritate. La originea întâlnirii noastre a stat Constantin Noica. Ne cunoscuse pe amândoi separat și decisese – printr-un calcul greu de explicat, dar care s-a dovedit «fatidic» – că trebuie să ne împrietenim. Important, adăuga el, ar fi fost, mai ales, să ne împrietenim nevestele, astfel încât ele să-si facă program împreună, iar noi să ne putem vedea de lucru. Înainte de episodul întâlnirii propriu-zise, se întâmplase să ne percepem frugal, în timpul unor ședințe comune ale institutelor Academiei (Gabriel lucra la Institutul de Filozofie, eu – la Iistoria Artei). Ne-am displăcut spontan. Fiecare găsise foarte antipatic portretul celuilalt (afectare, pompă, suficiență) și în minte că, atunci când domnul Noica mi-a vorbit despre proiectul lui de a-mi prezenta un «băiat bun» cu care să leg o "frăție" intelectuală, primul meu gând a fost: «Sper să nu fie tocmai insul acela de la Filozofie». Am aflat, mai târziu, că și Gabriel avusese o reacție asemănătoare. Până la urmă, intuiția nicasiană s-a dovedit însă mai realistă decât idiosincraziile noastre juvenile" Așa începe, domnule Pleșu, portretul făcut de dumneavaoastră domnului Gabriel Liiceanu, care v-a rămas prieten până astăzi, deși – o povestire în acest minunat portret – ați avut o mulțime de confruntări, ba chiar certuri incredibile. Am încercat să-mi imaginez cum arată o ceartă între Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu și... nu-i găseam motivul.

Andrei Pleșu: Adevărul e că este o prietenie durabilă și la care ținem foarte mult amândoi, dar e o prietenie în care ceea ce ne unește este ceea ce ne desparte. Trebuie depășită utopia astăzi că o relație, fie ea și de ordinul prieteniei sau al altor "instituții" legate de afectivitate, trebuie să fie un fel de plutire roz, în care totul se termină cu un surâs nesemnificativ. Noica ne spunea, de altfel: "Pentru viața spiritului, toate condițiile bune sunt proaste". Pentru că dacă ai o casă minunată, o familie care funcționează, un serviciu minunat, până la urmă nu mai ai nicio însurubare în urgență vietii și adormi. Ei, și o prietenie, dacă e un fel de schimb de amabilități, de drăgălașenii reciproce, n-are consistență. Eu cu Gabriel suntem și două firi complet diferite: el pedalează mai mult pe un portret solemn, pe vocea lui baritonala, pe judecata lui tranșantă, pe când eu am alunecări frivole. Să se amândoi ne enervează uneori stilistica celuilalt, deși capabil de frivoliță și de humor e și el, după cum capabil de isterii și de încruntări sunt și eu. Până la urmă, funcționăm și sper să funcționăm cât mai mult timp.

R.S.: În volumul Din vorbă-n vorbă. 23 de ani de întrebări și răspunsuri există celebrul chestionar al lui Proust la care răspundeți. Iar ajuns la... "despre prietenii", spuneți că la ei vă interesează loialitatea și buna dispoziție.

A.P.: Da, în general mă interesează foarte mult buna dispoziție, pentru că stilul morocănos, îngrijorat, apocaliptic mă destructurează și mă plăcăsește, până la urmă. Dar, revenind, instituția prieteniei a evoluat ea însăși. Îmi aduc aminte că, într-o zi, domnul Andrei Paleologu, care avea un grup de prieteni cu care traversase și pușcăria și multe alte împrejurări (fiindcă prietenia te duce cu ea prin tot felul de noduri destinate), iar în anii '50-'60 simpla prietenie, adică aglutinarea unor mici grupuri, devinea foarte ușor o culpă; au fost arestați și jucătorii de bridge, sau de poker: unde se vedea mai mult de doi era complot, mi-a spus: "Dragă, pe vremea noastră, prietenia era nijel altfel. A fi prieten cu cineva însemna: să petreci cu el vacanțe, să mergi cu el la teatru, nu numai să petreci cu el de Crăciun și de Paști și să ai întâlniri utile pe un domeniu sau altul. Era o conviețuire mult mai intensă". Ei, omul de azi nu prea mai are timp pentru asta.

R.S.: S-a inventat facebook-ul, domnule Pleșu, de aici îmi și venise ideea să discutăm despre prietenie, pentru că există acest substitut în care ești prezent și absent, în același timp.

A.P.: Da, în care brusc numărul "prietenilor" crește și substanța comunicării scade. Pentru că se dezvoltă întâi și întâi un stil laconic, în care nici cuvintele nu mai sunt întregi – pui niște inițiale, sunt deja niște formule, am văzut, care aproape înlocuiesc limbajul –, și, pe urmă, ai

posibilitatea de a pluti în eter într-o horă cu nenumărați însă pe care nu-i cunoști, dar cu care "comunici". Eu nu cred că se poate comunica cu cineva pe care nu-l cunoști. Și nu cred că poti cunoaște pe cineva din replici din aceste monosilabice sau din like-uri. Nu se poate.

R.S.: Like-ul e un semn de viață, deja. Faptul că l-am primit îți arată că prietenul e viu.

A.P.: Exact. Și pare deja o legătură, o relație. Or, nu e nimic. Eu sunt indispuș, sincer, când văd pe stradă sau la căte o cafenea sau în căte un loc public, grupuri de tineri care stau laolaltă, dar care, fiind laolaltă în locul cu pricina, comunică în tăcere pe I-phone, pe Smart-phone... Astă mi se pare o alunecare spre un tip de singurătate care nu poate decât să usuce, să anestezieze. Am văzut cupluri în situația asta. Merg unul lângă altul, eventual au și căte ceva în urechi, prin care urmăresc căte o melodie, uneori dau din cap ritmic și își trimit sms-uri tandre. Cât de tandru pot să fii într-un sms?

R.S.: E cert că într-o prietenie, cum este cea a dumneavoastră cu domnul Liiceanu, de exemplu, care a început din tinerețe, oamenii se schimbă. Îmbătrâniș. Unii dintre noi îmbătrâniș bine, sau ne dorim să o facem astfel, alții îmbătrâniș prost. Devenim răi, devenim acri, ironici, mai ironici decât să arătă. Se cade să părăsești un prieten în momentul în care el nu mai e cel pe care l-am cunoscut? E cazul să-l părăsești când nu-l mai recunoști? E asta o trădere?

A.P.: Evoluția individuală a omului nu e previzibilă, și când apar neajunsuri de tipul celor pe care le-ai enumerat, nu e loial și nu e frumos să te retragi. Toți evoluăm mai mult sau mai puțin dezagreabil la un moment dat, cu unele strâmbătăți, cu unele excese, cu unele obsesiuni. Abia atunci, însă, prietenia se validează ca o relație vitală, și am să vă spun ceva: dacă prietenia e adevărată, chiar să vrei și nu poți să abandonezi, pentru că te leagă mult prea multe lucruri de celălalt ca să te despartă faptul că a devenit, să zicem, mai melancolic. Astă e situația. Și eu și celălalt ne schimbă. De altfel, Gabriel și cu mine nu ne reproșăm lucruri noi. Sunt chestii pe care ni le reproșăm de-o viață. Lui i se pare că eu iau prea ușor totul în deriziune, că n-am sobrietatea necesară, că am un fel de toleranță care creează confuzie. Mie mi se pare că el are o călcătură prea grea, că e mult prea sigur de opțiunile și criteriile lui. Dar, până la urmă, împreună, facem un cuplu. Și astă s-a văzut acum, când ne-am hotărât să punem pe hârtie dialogurile făcute la Televiziunea Română în 2011.

R.S.: A fost un an întreg în care ați stat de vorbă în fața camerelor de filmat...

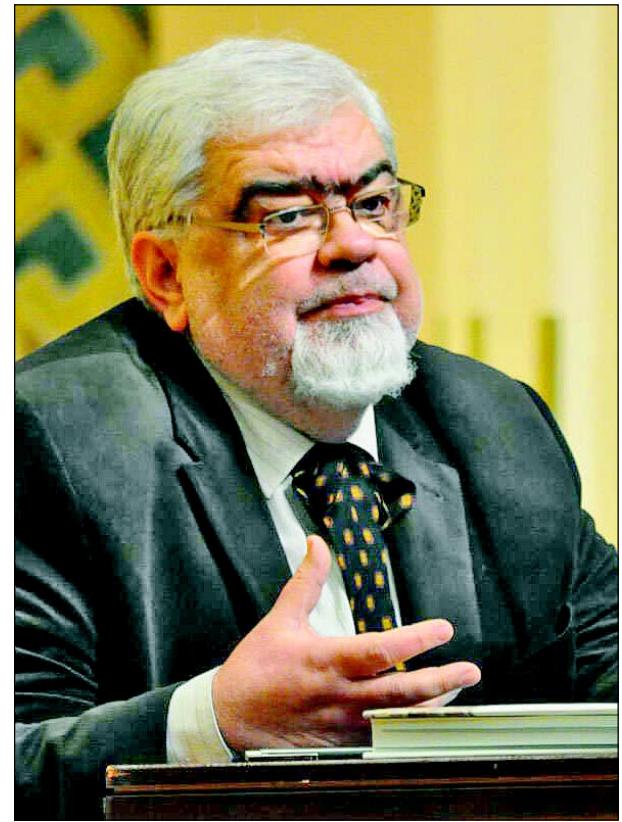
A.P.: Mai puțin, fiindcă n-am rezistat atât. Dar, în orice caz, el a avut ideea să le transcriem și să le pregătim pentru o carte. Revăzând aceste texte, retrăind tipul de dialog instalat între noi, cu diferențele stilistice inevitabile, am redescoperit amândoi cu placere ce pereche bună suntem. Adică ce bine ne completăm atunci când unul riscă să fie prea suguba și unul riscă să fie prea catedric. Acest balans, această policomie dă, cred, cărtii un anumit haz și o amicală picante – "piperul pe limbă" (cum se numește emisiunea dvs.)

R.S.: E și umbra domnului Noica asupra dumneavoastră, un fel de Pater al prieteniei...

A.P.: Cu siguranță!

R.S.: V-a salvat lucrul acesta? Pentru că spuneți, în portretul pe care îl faceți domnului Liiceanu, despre certuri îngrozitoare... A contat faptul că, la un moment dat, Constantin Noica a tăiat pariu prieteniei dintre dumneavoastră, cei doi tineri învățăcei?

A.P.: Da. N-ăș vrea să spun că l-a tăiat, nici eu nu cred că l-am tăiat, dar au fost momente de tensiune, în care eram plasati – ca să zic așa – în tabere diferite, mai ales după '90, când opțiunile au devenit alb-negru, când trebuia să fii situat radical undevo. Mie nu mi-a stat astă în fire și, fără să fi făcut, cred, compromisuri, am încercat să mă aliniez unei reconstrucții în care credeam în momentul acela, și câteva lucruri mi-au reușit, în vreme ce el era, brusc, într-o postură de judecător foarte aspru. Aveam dispute, le aveam și azi, dar a fost un moment când aveam aerul că ducem războaie diferite. Eu eram de părere – fiindcă l-ați invocat pe Noica – că el, Noica, ar fi fost

mai curând un om care să se angajeze prompt în construcție.

R.S.: Încercase să o facă...

A.P.: Și a vrut, dar pe vremea aceea era cvasiimposibil. Dar eu – vorba lui: aş fi făcut ctitorii cu nemiluita. Pe de altă parte, amândoi am descoperit, tot în umbra lui Noica, adevărul unui avertisment al lui care ne spunea: "Dacă se schimbă lucrurile" – deși nimici nu credea că se vor schimba – "s-ar putea să vină un moment când veți descoperi că limitele interioare sunt mai mari decât limitele exterioare". Și am descoperit astă amândoi.

R.S.: Cunoscându-vă și citindu-vă pe amândoi, și pe domnul Liiceanu, și pe dumneavoastră, mi s-ar fi părut, mai degrabă, dumneavoastră ca fiind cel care să meargă spre literatură, chiar spre o literatură autoreferențială, o literatură personală, cum o denumește domnul Liiceanu pe cea pe care o scrie. N-ăș făcut-o. Și acum, întrebându-vă ce să scriu sub nume, pe burtieră, cum se zice, mi-ă spus: scriitor. În România, ideea de scriitor vine imediat în stângul ideii de ficțiune: e scriitor cel care ficționalizează. Nu v-a tentat? Ioana Părvulescu vă întrebă, într-un interviu care există în această carte, Din vorbă-n vorbă, despre ideea de literatură în sensul propriu al cuvântului. De ce nu? Pentru că îmi păreți gata oricând să scrieți o proză scurtă sau o nuvelă sau chiar un roman...

A.P.: Nu. Eu pot să povestesc și îmi face plăcere să o fac, dar nu pot să povestesc decât lucruri pe care le-am trăit. N-am imaginație. Eu nu pot să fantazez, să construiesc o intriga, o situație, un destin. N-am puterea asta, sunt lipsit, pur și simplu, de această importantă componentă a talentului scriitoricesc. Mai mult: Gabriel, care – aş spune – e mult mai "filozofic", mai doctrinar decât sănii eu, citește mult mai multă literatură decât mine. Și se bucură de literatură. Eu sunt uimit uneori, și aproape umilit, să văd că nu trece o săptămână fără să-mi spună că a citit o chestie extraordinară... Descoperă autori, descoperă cărti, și eu nu mai am puterea să recupererez. E o limită a mea aici, dar e o limită structurală: eu nu am imaginație. Pot povesti ce am vorbit noi acum, dar dacă sunt așezat pe un scaun și pus să-mi închipui un dialog cu cineva, mă bâlbâi și ieșe fortat.

R.S.: Dar citiți ficțiune?

A.P.: Am citit până la un moment dat, dar nu mai citesc atât de multă, fiindcă am în cap și în rafturi o sută de cărti pe care simt că n-o să mai apuc să le citeșc, pe care vreau să le citeșc (nu sunt neapărat literatură...), și mă tem că nu mai am timp. Și atunci selecția mea e foarte riguroasă.

R.S.: Și nici când un prieten vă îndeamnă, vă arată: "Domnule, citește-l pe astă acum, că dacă nu citești nu ști ce ai ratat"? Cedați?

INTERVIU

interviu

A.P.: Cedez. Gabriel m-a pus să citesc câteva lucruri. Îmi aduc aminte, când eram la *Dilema*, Radu Cosașu m-a obligat să citesc anumite lucruri.

R.S.: Ce? Vă mai amintiți?

A.P.: Da, m-a pus să citesc, de pildă, un roman de Graham Greene, cred că *Sfârșitul unei iubiri*, povestea unui destin extrem de bine cusut. E un spion care este descoperit de rețeaua britanică a spionajului și care are viață împărțită în două, fiindcă familia lui nu știa. Un excelent roman, i-am fost recunoscător lui Radu Cosașu pentru asta. Pe urmă, Alex. Leo Șerban m-a invitat să citesc un autor francez care atunci era pe val și care m-a interesat. Mă sperii când mi se dau cărti groase. Eu nu cred că cititorul de azi, eu, cel puțin, nu mai are timp să citească chestii de 600 de pagini. Si atunci sunt pentru lucrurile mai rapide

R.S.: Să ce francez vă recomandase?

A.P.: Era Georges Perec, dacă îl știți.

R.S.: Da, s-a tradus la *Art, Șerban Foarță l-a tradus*.

A.P.: Da. Foarte spiritual, foarte simpatice. Ei, și Simona Sora, la un moment dat mi-a recomandat autori români. Am citit, de pildă, Filip Florian provocat de Simona Sora. Spre Cărtărescu n-avea nevoie să mă provoace nimenei, dat fiindcă Liiceanu a făcut o pasiune pentru el și m-a pus să citesc. Si n-a fost în niciun caz o pierdere de vreme. Prin urmare, citesc dacă mă strâng cineva cu ușa, sau dacă se naște o situație în care curiozitatea mea e reactivă. Dar dacă am de optat, din păcate, înclin spre alt tip de text.

R.S.: Film priviți? Spuneați de Alex. Leo Șerban și mi-am amintit ce chronică de film și ce critic de film minunat a fost. Latura asta a "distracției", a "entertainmentului" vă interesează? Apar filme minunate. Școala de film românească e una care a împins cultura română în prim-planul european. Aveți timp de așa ceva?

A.P.: Da. Regret că nu mai am timp și energie să frecventez spectacolele de teatru. În schimb, văd filme. Oriunde le prind, oriunde mi se oferă ocazia, văd cu interes și filme românești. Mi-am permis să și scriu despre unele care mi-au plăcut, deși nu sunt în meserie, dar am fost sensibil la câteva lucruri făcute excepțional. Ieri povesteam cuiva că mi s-a întâmplat să pic pe un minut film rusesc; trebuie să merg pe urma lui, să văd exact despre ce e vorba. Filmul se numește *Dragoste și porumbei*, dar, din păcate, am nimerit pe el când începușe deja și n-am niciun reper despre regizor... M-am interesat vag, mi s-a spus că e un regizor, totuși, cunoscut, actorii sunt formidabili... Fac acum o mărturisire cu care, probabil, o să enervez multă lume – de altfel am avut și îndrăzneala să o scriu: domnule, genul astă de film rusesc, pe care l-am văzut eu de curând, după părerea mea, pune în umbră rafinamentele, subtilitățile, poantele, piruetele câte unei construcții feliniene. Știu, foarte interesante, simbolistică din plin, subînțelesuri, trimiteri. Astă era o bucată de viață, nu în sensul realist al termenului, ci era un lucru asumat până la capăt în simplitatea și, în același timp, în patosul lui. Complicația era înăuntru, dar era înăuntru ca o prezență firească. Nu era *introdusă* înăuntru ca să vedem noi ce băiat deștept e regizorul și ce finețe a construit el ca să ne seducă.

R.S.: V-a emoționat filmul?

A.P.: Enorm! Enorm!

R.S.: Știi de ce vă întreb? Fiindcă m-au rugat câțiva prieteni, aflând că o să vă am invitat la Piper pe limbă: "Ia roagă-l să povestească despre mecanismele percepției culturale". Mi-a zis unul dintre ei: "Mi-e foarte greu să-mi imaginez că un tip astăzi de intelligent, de deștept, de citit, precum Andrei Pleșu, o mai... încasează direct dacă vede, de exemplu, un film bun. Sunt convins că are fel de fel de filtre în care negociază o imagine, începe să o descompună, să o analizeze. Întreabă-l: îl mai emoționează ceva?"

A.P.: Aș spune cum a răspuns un neamț celebru la o întrebare care nu era chiar de acest tip, dar includea și asta: "Sentimentul umanității nu m-a părăsit încă!" Am bucurii, îmi fac plăcere o mulțime de lucruri. Mă întristează multe lucruri. Nu, nu sunt castrat emotional. Dacă pot să spun ceva în apărarea mea este că, fie dintr-un fel de podoare, fie dintr-un fel de politete, nu am impulsul de a-mi etala trăirile. Nu simt nevoie să arăt că sunt de sensibili. Nu ofitez, nu pot să lăcmez... Mi s-a întâmplat, totuși, o spun cu o rușine amestecată cu umor. Eram foarte Tânăr, și m-am dus să văd, ca toată lumea, *Love story*. Ei bine,

la sfârșit, nu în timpul filmului, ci cînd am ieșit pe stradă, am simțit cum mi se umezesc ochii.

R.S.: Ati scăpat ușor. Mie mi s-a întâmplat la *Forrest Gump*, dar nu pe stradă, ci în sală. Când toată lumea rădea, eu eram pe sub scaune, pentru că mă podiside plânsul. Vreo doi ani nu m-am mai dus la cinematograf, de teamă că emoția, la un moment dat, o să mă copleșească.... Da, ne trădăm uneori. Îmi spuneați un lucru care mă intrigă: că n-aveți imaginație. Or, ani de zile ati făcut critică de artă. Ati fost chiar în prim-planul criticii de artă, o mulțime de expoziții în București, și nu doar în București, au fost deschise de dumneavoastră, aveți o mulțime de prieteni artiști vizuali. Or, ca să faci o critică de artă profesionistă, adevărată, n-ai nevoie de imaginație? Pentru că cere un tip de interpretare lucrarea, o transcriere a ei în cuvinte.

A.P.: Relația mea cu artele plastice a fost de tipul relației cu Liiceanu – ca să spun așa –, în sensul că ne-am trezit laolaltă. Eu, după ce am terminat liceul, am vrut să mă fac actor, pentru că am fost copil din ăla antipatic, pus să spună poezii pe la televiziuni, jucam la Teatrul Giulești roluri de copii, și-mi intrase în cap că astă trebuie să fac. Când domnul Noica – în paranteză – aflat asta...

R.S.: Și domnul Liiceanu a vrut să se facă actor...

A.P.: Și el a vrut, ceea ce pe mine m-a uitit. E, când domnul Noica a aflat asta, ne-a spus, după o pauză de perplexitate. "Cum? Voi până la 18 ani nu descooperaseră cultura?" Da, fapt e că am încercat. Mai grav e că am și reușit!

R.S.: Da?!

A.P.: Da, era o probă eliminatorie de care trebuia să treci...

R.S.: Ce probă?

A.P.: Trebuia să spui niște poezii, trebuia să dovedești oareceșe mișcare scenică.

R.S.: Cine a fost în juriu? Vă mai amintiți?

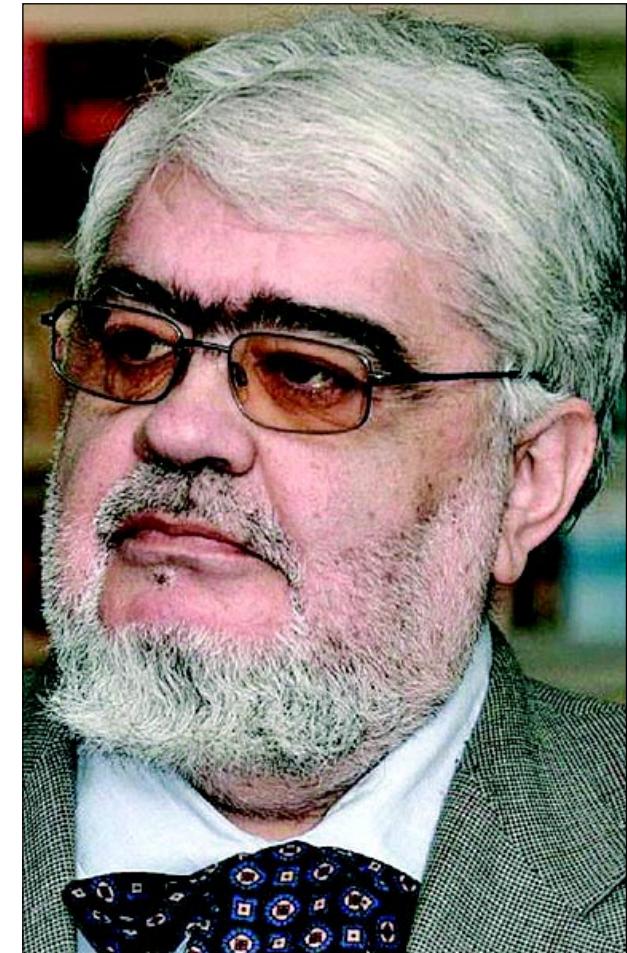
A.P.: Ce-mi aduc aminte e că, în mod straniu, erau numai femei, președinta juriului fiind o mare personalitate a scenei românești, Sanda Manu. Și am trecut. Numai că erau în anul când și-a terminat liceul și domnișoara Ceașescu, Zoe. Și tocmai se dăduse o lege – valabilă, de altfel, doar în acel an – conform căreia cei care terminaseră cu 10 bacalaureatul puteau să intre fără examen la ce facultate vor (cu excepția facultăților unde era nevoie de aptitudini speciale).

R.S.: Cum era actoria.

A.P.: Exact. Ei, mie mi s-a părut că și astă e o provocare, adică voi am să intru pe bază de "probă", de "merit". Dar, după ce am dat proba, și familia și eu ne-am gândit: domnule, acum totuși, dacă am ocazia să aleg ce vreau... Și auzisem de Facultatea de Istoria artei. Nu știam ce înseamnă exact.

R.S.: Stai puțin: n-aveați pasiuni în zona astă, nu mergeați în expoziții, în muzeu, nu vă uitați peste albume?

A.P.: Eu nu sunt un vizual. Mie mi s-a întâmplat să umblu pe stradă cu un vers în cap, mi s-a întâmplat să umblu pe stradă cu o idee în cap. Și cu o melodie în cap. Dar cu o imagine în cap nu am umblat niciodată... Cu o imagine, nu. Am descoperit, cu ocazia astă, că nu sunt predominant un tip vizual. Ei, când am ales istoria artei am crezut că acolo sunt toate artele, și literatură, și teatru, și toate. Iar când am văzut că e vorba numai de plastică am fost puternic dezamăgit. Dar era prea târziu. Acuma, nu regret că "accidentul" astă a avut loc, pentru că am descoperit în felul astă o lume care, altfel, mi-ar fi rămas străină. Lumea atelierelor este fascinantă, și spațiul unui tip de gândire cu totul diferit de acela al scriitorilor, al filosofilor și așa mai departe, e o gândire în imagini, o gândire concretă, iar atelierul are ceva între sculărie și... sublim – ca să spun așa. Ei bine, faptul că am intrat în această lume a fost salvator pentru mine, am învățat enorm, am cunoscut oameni extraordinari, am cunoscut un alt fel de a trăi și de a te mișca în universul vizualității. Adaug, prietenesc: scriitorii noștri, în general oamenii de litere, nu prea intuiesc substanța acestui tip de univers. Mă refer la problema gustului, la problema culturii vizuale... Ati văzut: când un estetician academic sau un scriitor vrea să dea un nume din zona astă "marginală", dacă e vorba de pictură, zice: Rembrandt sau Leonardo. După cum dacă e vorba de muzică, zice Bach, Mozart... Dar lumile astă sunt mult mai complicate, mult mai diverse, și dacă nu ai un contact direct cu cei care le produc ai o mare lacună, și culturală, și sufletească. Eu sunt încântat că am fost constrâns să fac această experiență.. Pe urmă, ce era să fac? – am practicat meseria de critic de artă, dar fără

convingerea ultimă. Însă am simțit tot timpul că a adăuga cuvinte unei imagini e o ocupație mai mult sau mai puțin futile.

R.S.: De ce? Nu e la fel ca un comentariu al unei cărți?

A.P.: Nu. Aici suntem înăuntrul accluiașii limbaj: ai un text scris și ai un text scris despre textul scris; cumva, această comunitate de limbaj face posibilă o relație mai omogenă. Atunci când ai melodie și text, când ai imagine și text, faci o operație de "tradicere", care poate să fie reușită sau nu. În general – eu cred astă și despre cronică muzicală –, cronică plastică medie e un fel de discurs liric de tipul "această armonie de culori, aceste ritmuri intense, această compoziție foarte echilibrată..." – nimic! Și pe mine astă mă rodea. Existau două feluri de a scăpa de asta, ca practicant al meseriei. Varianta A: înalt-academică, culturală – comentarii, asociieri, trimiteri spre literatură, spre alte imagini. Aceasta era felul în care scăpa de problemă, de pildă, Ion Frunzetti, profesorul meu, care nici el nu era un vizual, dar era un om de mare cultură.

R.S.: Și nu făcuse Istoria Artei, nu venise din zona astă.

A.P.: Așa e. Fusese studentul lui Vianu. Prin urmare, el scăpa pe bresă astă, a unei culturi ample, în care imaginea devinea lansaj spre altceva. Mai era varianta Dan Hăulică, care intra într-un fel de empatie cu imaginea, și dezvolta un discurs paralel, baroc, adesea seducător, încârcat, autonom cumva față de imaginea propriu-zisă. Undeva, imaginea rămânea singură. Aș că, după '89, când am simțit că pot face altceva, m-am oprit. Mă interesează în continuare arta vizuală, deși am pierdut, de fapt, contactul, nu mai sunt informat. Însă, aproape de astă, vreau să spun, și mă opresc aici: cum știi și dumneavoastră: cronică plastică pare să tindă spre dispariție... Se mai face, dar nu mai e "instituționalizată", cum era înainte.

R.S.: Fiecare revistă culturală avea un colț al ei în care exista cronică plastică...

A.P.: Aș spune că și cronică literară e în cădere... După ce fusese, decenii întregi, axa oricărei reviste de cultură.

R.S.: Nu prea mai ține cont nimici de o recomandare dintr-o cronică, recomandările se iau nu știu de unde... De pe facebook.

A.P.: Ei, astă înseamnă o schimbare masivă de mentalitate culturală și de distribuție a intereselor culturale.

(Va urma)

Interviu realizat de
ROBERT ȘERBAN

LA CONCURENTĂ CU DAN SI IGOR

DANIEL VIGHI

Pare la prima vedere un lucru lipsit de importanță, deși pentru prozator este definitoriu: și anume despre ce scriu. Ce subiect merită să fie adus în paginile creației proprii? Aici sunt două perspective care generează cel puțin două posibile alegeri: un subiect care să fie pe placul autorului sau al cititorului. Și întrebarea asta pare impudică și banală. Cum adică pe placul cititorului, când creatorul este suveran, când toată noblețea meseriei sale stă în opțiunea liberă de orice constrângeri, de orice calcule exterioare propriei libertăți. Cine anume poate decide, în afara creatorului, referitor la modul în care acesta scrie și despre ce anume scrie. Cu toate acestea, suntem în postmodernism: cititorul a devenit indiferent, iar faptul că "lumea nu mai citește", cum se spune de peste două decenii, a devenit realitate greu de nebăgat în seamă. Așadar: liber, liber, dar totuși! Nu ai succes de public, nu există, chiar dacă literatura cu miză artistică ne învață altfel.

Aici este o întrebare frustrantă, mai ales că piața cărții ne demonstrează că se poate să fiu răsfățat al publicului, scriind modern, dificil și după cum te taie capul (cazul cel mai evident – succesul "de masă" al romanelor de tradiție strict modernă ale lui Mircea Cărtărescu, care arată că se poate să scrii ce vrei și cât de complicat pot mușchii tăi, și cititorii să te urmeze). Se poate așa ceva, se întrebă aiurit prozatorul, altul decât Cărtărescu, care dă vina pentru lipsa succesului de public pe "modernitatea" scrisului. Mai mult încă, același prozator își caută alibi liniștitor în cazuri de lipsă de audiență publică. Este adevărat că exemplele sunt multe: de la Kafka la Faulkner, de la Bruno Schulz la M. Blecher. Și, cu toate acestea, există la fel de multe – dacă nu mai multe încă – exemple de mari prozatori răsfățăți dintr-un început de public și de audiență. Nu este vorba de Sandra Brown și Dan Brown, ci de literatură cu miză care își găsește public numeros de la bun început. Nici Sandra, nici Dan nu mizează pe condiția artistică a prozei, cât mai ales pe aceea comercială a acesteia.

Un exemplu de înfrângere evidentă a formulei epice comerciale a oferit luna trecută, la Bookfest Timișoara, lansarea romanului *Solenoid* de Mircea Cărtărescu, cu o mare de oameni, în paralel cu *Biblia pierdută* a lui Igor Bergler care a strâns câțiva cititori, în ciuda tam-tamului mediatic și de marketing. Așadar?

O altă dilemă a prozatorului într-o postmodernă a scrierii este legată de selecția subiectelor. Și aici avem două posibilități, cel puțin două: una este să scrii "la plezneală", să te lasă cuprins de scris și doar de el, să scrii unde te duce "adventura scrierii", vorba lui Richard, din vremea noului-nou roman. Alta este să scrii în urma unei "vânători de subiecte" – aici avem exemplul reușit, și cât se poate de postmodern, al romanului *Femeia în roșu*,

care fructifică un subiect senzational identificat de autorii cărții într-o lume – a Banatului de pustă – care nu fusese "stoarsă" de subiecte precum Moldova lui Sadoveanu sau lumea dunăreană a lui Panait Istrati, Fănuș Neagu ori Bănulescu. "Vânătoare de subiecte" pe teren autohton practică și Cătălin Dorian Florescu, cel puțin din declaratiile lui urmate de concretizări epice pe deplin convingătoare.

Pe lângă cele două modalități de selecție a subiectelor, mai este una care mi se pare temeinică și definitorie pe termen lung: selecția în funcție de un program epic menit să acopere tematic o lume, iar din punct de vedere estetic: o opțiune care se naște odată cu cea dintâi. Exemplul la îndemâna este oferit de Sorin Titel și ciclul său romanesc prin care este explorat un univers – acela al micului orașel banat: kakanez, semirural și cehovian după "anvergura" subiectelor. Decizia și radicalitatea selecției se arată limpede dacă vom compara epicul din *Lunga călătorie a prizonierului* cu ceea ce i-a urmat. Cea dintâi selecție fusese lucid-intelectuală, parabolică și în acord cu o anume sensibilitate occidentală. Ceea ce i-a urmat a fost o deplasare spre "specific", "localist", cu temeuri în propria experiență de viață, fără a renunța prin aceasta la miza scrierii, care s-a rafinat și a fost subordonată opțiunii tetralogiei titeliene.

Cu un program existential-uman-local este și opera epică a lui Livius Ciocârlie: opțiunea sa selectiv-tematică se circumscrie "unei fantasme poetice" a prozatorilor timișoreni experimental: de la Adriana Babești, la Viorel Marineasa, Mircea Pora sau Tudor Cretu, respectiv călătoria (tur-retur) către realitate prin cărți. Și invers. O incursiune poetică prin care se caută epicizarea livrescului – o miză dificilă și cât se poate de riscantă, care merită, prin chiar riscul ei, toti banii și tot efortul. Mă circumscru, la rândul meu, acestui miraj al autohtonizării și epicizării livrescului. Este aici o opțiune care dă nota originală prozei timișorene, un fel de continuare, cu alte mijloace și cu altă carnalitate, a scriitorilor Școlii de la Târgoviște. Este evident că asistăm la un pariu riscant, cu toate frustrările de dinainte: riscul audienței și al succesului de public. Un alibi încurajator este Mircea Cărtărescu și, să nu uit!, succesul Norei Iuga cu a doua ediție a prozei sale radical-moderne *Lebăda cu două intrări*, scrisă după tot tipicul dificultătilor unei receptări comode.

Cu toate acestea, ca să mă contrazic pe stil postmodern, să nu uităm că, la fel de important precum modul în care scriem, este și despre ce anume. La fel de important precum textul este și seducția cititorului: cum anume poți face asta, fără să-i concurezi în clișee epice comerciale pe Dan Brown sau Igor Bergler, rămâne o provocare. Tot postmodernă, și ea.

O SINTEZĂ NECESITĂ TIIMP (III) VIOREL MARINEASA

Am consacrat precedentele articole contribuților lui Victor Neumann, coordonator al volumului *Istoria Banatului. Studii privind particularitățile unei regiuni transfrontaliere* (Editura Academiei Române, București, 2015). Acum mă voi referi la cercetările unuia dintre colaboratorii săi. László Marjanucz, profesor la Universitatea din Szeged, este autorul temeinicului studiu "Strategiile politice ale Casei Imperiale în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea", consacrat administrației austriecă în Banat, care se bazează pe procesele verbale ale Consiliului de Stat (*Staatsrat*) din anii 1770, 1771, 1772, aflate în păstrare la *Hof- und Staatsarchiv* din Viena. Regiunea noastră, constituind "un teritoriu vamal distinct, separat prin granițe de Regatul Ungariei și de Transilvania", a fost condusă după doctrina economică a cameranismului, "știință a bugetului de stat specific austriacă", preparată în laboratoarele vieneze de profesioniști într-ale administrației și pusă în aplicare de funcționari din teritoriu. Câteva dintre reperele acestei strategii: "maximizarea producției locale", controlul comerțului la produsele de bază, măsuri pentru sporirea veniturilor statului, transferul funcționarilor din zone centrale pentru lefuri mai bune, sprijin material pentru coloniști, interes pentru nivelul de trai al populației, stimularea cultivării pământului în detrimentul creșterii animalelor, asigurarea semințelor pentru culturi. De reținut și faptul că, prin așezarea sa geografică, la granița cu Imperiul Otoman, "Banatul era un fel de Eldorado al mărfurilor secrete", precum și assertiunea că "Viena a considerat Banatul ca o mosie în care a încurajat administrațarea dirijată".

De luat aminte și la contribuția cu titlul *Administratie, colonizari și culturi în vremea comitatelor*, a celuiași istoric (László Marjanucz). În intervalul 1716-1779, Banatul a tînuit direct de Viena, având un statut aparte și fiind spațiul unui amplu experiment politic, economic, social și cultural. Colonizările din secolul al XVIII-lea s-au realizat prin cele trei "marsuri ale săvăbilor" (*Schwabenzuge*). Ideea a fost de a aduce populației de religie catolică și vorbitoare de germană, dar s-a recurs și la grupuri de proveniență franceză, spaniolă sau italiană. Acestea au găsit aici puternice comunități românești și sărbești de credință greco-ortodoxă. Apoi regiunea a trecut în administrarea Consiliului Locumtenit Ungar (ceea ce a provocat nemulțumirea profundă a funcționarilor și a comunității de limbă germană), dar și-a menținut destule date ale autonomiei, iar din punct de vedere militar depindea de Viena.

Prin această mișcare, crede autorul, "probabil, nobilimea maghiară a căutat să câștige un plus de putere în raport cu Casa de Habsburg". Cât privește pământurile, împăratul Maria Theresia a refuzat să aplice dreptul ungar, care ar fi redat în proprietățile vechii nobiliimi (prin punerea în paranteză a intermediului otoman). Terenurile au fost scoase la licitație, iar proprietarii, indiferent de orientarea religioasă și de etnie, au primit titluri nobiliare. Banatul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a stat sub semnul pluralismului cultural. În ciuda "tendințelor naționaliste de impunere a limbii maghiare în detrimentul celorlalte limbi" de către noua administrație, regiunea și-a păstrat plurilingvismul în școală și în cultură.

Cât privește orașul liber regesc Timișoara, acesta, în ciuda presiunilor, "a avut o cultură dominantă de limbă germană". Toate recensământele (începând cu acela din 1784-1785) efectuate de autorități arată că populația de limbă română din regiune a reprezentat mai mult de jumătate din total (57,5% în 1780, 52,3% în 1840, 51,4% în 1851). Ponderea vorbitoilor de germană a crescut constant (13,6% în 1780, 19,2% în 1840, 20,1% în 1851), pe cînd cei de limbă sărbă au cunoscut o diminuare (24,5% în 1780, 18,7% în 1840, 16,7% în 1851). Numărul populației de limbă maghiară a marcat o creștere la numărătoarea din 1851 (7,6%, față de 5,5% în 1840), dar "continuând să fie totuși foarte mică în raport cu aceea de limbă română". Cu totul altfel se prezenta structura populației în Timișoara. În anul 1880, de pildă, comunitatea cultural-lingvistică germană însemna 55%, ceea maghiară – peste 21%, ceea română – aproape 10%, ceea sărbă – 5%. Dincolo de aceste cifre, datorită politiciei imperiale, "Banatul s-a format în spiritul modern european, ceea ce a fost mai important decât cultivarea limbilor, religiilor și originilor comunitare".

Sigur că ar fi meritat discutate și alte contribuții (Gabriel Székely, *Arhitectura orașelor libere regești Timișoara și Arad*; Teodor Octavian Gheorghiu, *Habitatul rural din perspectiva administrației habsburgice*; Mihaela Vlășceanu, *Particularități regionale ale artei baroc*; Vasile V. Muntean, *Biserica ortodoxă de limbă română și politicile imperiale*; Miodrag Milin, *Mișcările revolutionare de la 1848 și semnificațiile lor*; Vasile Dudas, *România, sărbii și maghiarii în timpul Primului Război Mondial. Unirea Banatului cu România etc.*), dar spațiul nu-mi permite.

CREPUSCUL (IV)

PAUL EUGEN BANCIU

Orășenilor li se întâmplă adeseori să nu privească decât la nivelul ochilor lor, de teamă că vor întâlni pe cineva nedorit ori, dimpotrivă, vreo cunoștință. Frontoanele clădirilor mai înalte rămân să-i bucure doar pe turisti, singurii deschiși oricărei informații despre localitatea unde se află. Pionoul autohton își plimbă sacoșele cu gândul la ziua de salar sau la cea de pensie, studiază expresiile celor pe care-i vede pentru a descoperi tainele lor lăuntrice, tristețea, de cele mai multe ori, seninătatea unui gând trecător și privesc în lungul străzilor stabilind cu aproxiat când să facă o traversare pentru a nu cădea pradă vreunui accident. Vede tot ce e pe jos, chei, bănuți, suruburi, iar dacă e o ființă strângătoare, le adună de pe jos și le strecoară în buzunare ca pe niște amulete aducătoare de noroc.

Căldurile din iunie nu-i spun mai mult decât în alte zile. Scorojiturile lor, culoarea peretilor, porțile, ferestrele de la parter, sunt tot atâtea repere dintr-un itinerariu pe care-l scurtează mereu pentru a ajunge la ținta propusă: acasă, la birou, la primărie, la prefectură, la casa de ajutor reciproc. Subliminal, pietrele, asfaltul pe care le vede, chipurile cunoscuților sau necunoscuților fac trimitere la viața lui de citadin, care arar își dă seama că în parcul din spatele unui hotel cu zece etaje cresc, alături de copaci ornamentali și gingobiloba, cu frunzele în evantai, cireșii de ses, care înfloresc și dau în rod, căci existența lui de fiecare zi e numărabilă în bani. Își ridică privirea mai sus de acoperișurile caselor doar atunci când vreun elicopter al salvării sau de dezinsecție al orașului îi atrage atenția cu zgomotul motoarelor lui.

Vacarmul mașinilor de toate culorile ce se strecoară una pe lângă alta la milimetru de un carambol îl fac să se simtă mereu amenințat în siguranța sa, în intimitatea sa de om cu o identitate încă, pentru că dacă va eşua sub roțiile uneia dintre ele, va deveni o cifră statistică de la poliția rutieră. Luna nu o vede decât atunci când e la apogeu și are insomnii și-o înjură pe la trei dimineață, când e cu ochii injectați de atâtea somnifere care nu-și mai fac efectul după ora unu și jumătate noaptea, când se termină talk-show-ul de la televizor.

Și toate acestea, în timp ce savanți de pe alte meridiane își apropie cerul cu luneta, cu telescopul, cu Hubble, satelitul telescop, pentru a intra în adâncul lui, pentru a afla taina ce a stat la apariția vietii pe o planetă cât un cătun cu patru babe și doi moși, dintr-o provincie a unui sistem solar mărginăș, ca un fel de insulă pierdută în sudul Pacificului, față de centrul galaxiei. Mofluzul citadin va zice că fiecare are dreptul să-și căștige existența cum dorește și cum se pricepe mai bine și că, în general, savanții trăiesc pe o altă planetă, cu ochii împăienjeniți de ideile lor geniale, dar va fi marcat în clipă în care, seara, va zări pe cer căderea unui meteorit. Astă pentru că știe de la bunica lui că atunci când urlă cainii sau cade noaptea o stea, moare cineva. E un adevarănd indubitabil fiindcă în fiecare clipă moare cineva și se nasc cu de două ori mai mulți, altminteri n-am bate spre zece miliarde de suflete.

Doar pentru îndrăgostiti, poeți, lunateci, romântici există cerul, dar numai după apusul soarelui și înainte de răsăritul lui,

deci noaptea, când e spusit de stele sau dominat de năstrușnicul satelit al pământului cu toate fazele lui, de care depind atâtea din ființa noastră. Chinezii ne-ar spune multe, dacă i-am asculta, despre relația dintre cer și pământ, între care se află omul. Bunăoară că totul e determinat de această relație fundamentală în raportul dintre yang și yin, unde forța dominantă o are masculinul cer. În interpretarea generală a europenilor, yang și yin sunt cele două sexe și nimic mai mult, pentru că tipul speculațiilor noastre rationaliste se încurcă în momentul în care fiecare dintre membrii unei familii, bunăoară, va fi decriptat prin trei semne și yang și yin, cu o dominantă doar în funcție de sex, printr-o artă combinatorie care, până una, alta ne scăpă.

Teluricul citadin e efeminit prin definiție, de vreme ce relația lui cu cerul se rezumă la cald, rece, insomnie, moarte. Aromele sensurilor orientale nu le putem descifra, dându-le o cu totul altă turnură în momentul în care un psihiatru-filosof ne va spune că privim cerul cu plămâni, pentru că cerul e culoarea aerului și psihicul nostru reacționează ca un claustrăfob ce trăiește permanent cu teama că i se va lua respirația.

În aceste condiții citadinul e deja sufocat de fumul proprietăților gânduri sau țigări, iar plămâni lui funcționează ca o pompă din gumă sau plastic, mecanic, fără să mai dorească să-și împrospețe speranța că va mai respira privind cerul. Altădată, în vacanță sau prea târziu, la pensie, devine atent la toate știrile despre cer, despre ploile de stele din constelația Perseu, care vin cu exactitate în 12 august și-și continuă joaca până pe 20 ale aceleiași luni, despre meteořii ce cad în martie și august, despre asteroizi, cei 675 numărăți, care vin din neant pe direcția pământului să-l transforme într-un bol de foc, despre comete și alte întâmplări cerești. Dar toate acestea sunt subiecte ale unor filme terifiante, marca Hollywood, cu care citadinul se însășimântă noapte de noapte în fața micului ecran cu o bucurie funestă, greu de explicat.

Fascinația cerului de zi o dau norii, de primăvara până toamna, cei care au stat la temelia gândurilor poetului-filosof Petru Creția, pentru care cerul se întâmplă deasupra noastră, într-o joacă a aerului, luminii soarelui, albastrului zilei și vaporilor de apă cuprinși între malurile înalte ale văilor de munte. Imagini-gânduri, imagini-ființe, imagini-plante. Jocuri de iele, taine indescifrabile deasupra unei indiferențe generale mânăte de nevoia imediată de a trece spre ziua de mâine cu optimismul prudent al celui ce se știe urmărit de cineva de pe pământ și care sesizează absența soarelui doar atunci când îi dispără umbra.

Fascinația cerului de noapte o dau stelele – imensa Cale Lactee și galaxiile de la capătul sudic al său – numite Norii lui Magelan, constelațiile surorii cu zodiile fanare, în deplasarea anuală a sistemului solar, dar mai cu seamă sentimentul nimicniciei în fața infinitului întunecat. Citadinul va refuza aceste imagini mulțumindu-se să privească fotografialtele telescoapelor-satelit apărute în revistele de știință, ca pe niște mesaje despre o altă lume, mai bună, unde s-ar retrage sufletele celor dispăruti sau doar ca pe niște picturi abstracte datorate unui pictor celst, undeva la marginea dintre religie și știință.

JURNAL DE FAMILIE PIA BRINZEU

12.05.1842. Tatăl străbunicului meu, Johann Ludwig Diel, are în fată o ediție germană a pieselor lui Shakespeare. O semnează și adaugă anul, 1842, hotărât să o ia cu el. Va pleca în lume și vrea ca nepoții nepoților săi să o citească și ei. Oriunde se vor naște.

La patruzeci de ani a hotărât să-și ia lumea în cap, nemulțumit de viața lui de la Wetzlar an der Laan, lângă Frankfurt. Deși mama lui, de aproape optzeci de ani, se opune plecării cu toate puterile, n-are încotro, căci vaporul pleacă de la Ulm pe Dunăre în jos și el trebuie să ajungă acolo până într-o lună.

"Cum va fi viața lor acolo?" întrebă bătrâna. Ce îi așteaptă, cum se va descurca, unde vor sta? Nu are idee. Totul e să nu-și facă griji, să pornească hotărât și să-și înfrunte destinul. Are o meserie bună: vopsitor de pânzetură. În special culoarea albastru-indigo, pentru șorțurile șvăboaicelor, îi va aduce bani mulți. Va găsi un loc unde e singur și nu are concurență. A auzit că pământurile din Banat sunt foarte fertile. Se va așeza la Jimbolia și va crește planta din care se extrage vopseaua. Procesul tehnologic nu este foarte complicat, deși presupune o serie de transformări, începând cu fierberea frunzelor și terminând cu momentul când vopseaua devine albastră în contact cu aerul.

A auzit că în Banat cerul cuprinde toată câmpia, întinsă neted sub el, ca un covor. Noaptea, bolta se rotunjește ca un arc imaterial de culoare albastră, invitându-te să dormi afară. Dar și Dunărea pe care va călători sau apa izvoarelor sau orele și distanțele, toate sunt albastre, iar dacă nu este atent, de prea mult vopsit, se va colora și el în albastru. Nu e grav, a auzit de la alții mai cătiți ca el că oamenii își iau culoarea, ca și pomii, din solul nativ al nașterii lor și, dacă sunt mutați altundeva, o pierd pentru ca în schimb să li se lărgească în inimă un loc mare și pustiu. Ei bine, el va deveni albastru precum culoarea vopselei, pentru că nu știe nimic despre nou loc și culoarea acestuia. Nici nu are pe cine să întrebe, dar e sigur că orizontul rămâne tot albastru și acolo. Iar când va privi în zare, va simți cum îi cresc în piept puteri neobișnuite, de parcă ar intra într-un tărâm al intuiției, al curajului și al înțelepciunii. Nu are de ce să se temă.

Și, desigur, va lua cu el cartea preferată. Mai ales prima piesă din volum, *Furtuna*, îi dă întotdeauna de gândit. Se simte ca eroul mag, ajuns pe o insulă necunoscută, departe de casă. Îi place să-l imite: trasează un cerc în jurul lui, așa cum fac întotdeauna magicienii pentru a se apăra de spiritele rele. Apoi se aşază în liniste și ascultă vocile zgomotoase din capul său. Îl bântuie mai ales cele ale morților: a bunicului său, Dietrich Diel, care îi spune să își întoarcă întotdeauna ochii spre interior, pentru că acolo se află răspunsul la toate întrebările vieții. Cea a tatălui său, Johann Simon Diel, dispărut cu mulți ani în urmă, în 1805, la vîrstă lui de acum, îl îndeamnă, dimpotrivă, să privească în jur și să citească natura. Era prea mic când tatăl lui a murit, nu și-l mai amintește, dar știe că pleca adeseori în zori și cutreiera pădurile în căutare de ierburi medicinale.

Lui însă îi plac piesele de teatru. Iar dacă Prospero, modelul său, se hotărăște să își arunce în mare singura lui carte, cea cu ritualurile vrăjitorești devenite nefolositoare pentru că s-a lepădat de magie, el, Johann Diel, nu se va despărți de volumul lui fermecat. Îl va răsfoi ori de câte ori se va simți singur și îl va lăsa cu limbă de moarte celui mai drag dintre copiii săi nenăscuți încă. Iar acesta trebuie să o dea și el mai departe nepoților, după ce i-a învățat să asculte glasurile pline de minunății și surprize din paginile vechii traduceri alemane.

TORINO, ÎNTR-O ZI SĂU 1/2 RADU PAVEL GHEO

M-am trezit dimineață devreme – sau noaptea târziu –, pe la trei, mi-am înămat valiza și servietă și am plecat spre aeroport. Urma să zbor spre Torino, via München, în urma unei invitații a Institutului Cultural Român, ca să particip la Salonul Internațional de Carte. Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistă de la Venetia a organizat la faimosul salon torinez o prezentare a ediției italiene, proaspăt apărute, a romanului *Noapte bună, copii!* – asta pe lângă multe alte întâlniri cu scriitori, traducători și oameni de cultură din România și Italia.

De prima dată când am mers la Torino, acum mai mulți ani, am descoperit un număr copleșitor de mare de italieni pasionați (cu adeverat pasionați) de cultura și literatura din România, cu care vorbeam mereu românește – și era greu să ne deosebești pe noi, dacă-romani, de romani get-beget. E drept, de câțiva ani încoace întâlnirile sînt mai restrînse, spațial, mai limitat, iar invitații, mai puțini, cam ca la toate manifestările ICR-ului din Europa, grație Parlamentului României, acel loc ticsit de oameni pe care, mărturisesc, îi privesc cu un dispreț tot mai apropiat de ură. Îi văd din ce în ce mai asemănători – atât în ce privește nivelul mediu de educație, cît și cantitatea de grăsimi birocratică adunată acolo – cu membrii Marii Adunări Naționale comuniste. Sau cel puțin la fel de *culturally challenged*, ca să folosesc o expresie corectă politic. Și atât cu asta, ca să-o parafrizez pe Șeherezada. Fiindcă mai există și entuziasm, și oameni pasionați de cultura română – iar ei se văd cel mai bine exact în perioadele noastre de criză culturală și identitară. Eu i-am văzut, vreme de o zi și jumătate, la Torino.

Cu obsesia astă în minte, am ajuns pe aeroportul Traian Vuia din Timișoara și ceva m-a îmboldit să mă opresc cîteva minute la standul de cărți de acolo. Eram curios să văd oferta de carte pentru călătorii însetăți de România și cultura ei scrisă. Am văzut, desigur, utilile ghiduri de călătorie, hărți ale unor zone din România, dicționare și ghiduri de conversație. Dar pe rafturile de la nivelul ochilor – și ceva mai sus – erau plasate volume dintr-o categorie pe care aş numi-o "Regele și SRI-ul": o carte a principelui Radu despre mașinile regelui Mihai, o alta, a unei doamne, despre principesa Margareta, un volum despre regina Elisabeta a II-a a Angliei (tot cap încoronat, din familie) și unul despre "Sergiu Nicolaescu – Carol I" (chiar aşa!). Lîngă ele, o carte foarte potrivită pentru diplomații ce trec prin Timișoara: *Monografia SRI – 1990-2015*. Și, ceva mai jos, poate rătăcită, poate nu, o lucrare intitulată *Proiectul România*. Apoi venea bogata serie de volume intitulate generic "Cărți pentru suflet", cu titlurile ei semnificative: *Iubește-*

mă, Sărută-mă, Farmec și seducție, Cărările iubirii. Printre ele, clasicele *Mistere ale Parisului*, mult superioare volumelor deja înșirate, și, stincher, un album cu Muzeul Tăranului Român. Și, desigur, succesele internaționale *Jurnalul unui puști, Jurnalul unei puștoacă și altele asemenea*.

Abia la salonul de la Torino, la standul românesc – frumos botezat Casa România –, am dat peste cărți românești în sensul autentic al cuvîntului. Asta se datoră brașovenilor de la Libris, care au inițiat o colaborare cu ICR și au adus în Italia, la salon, volume ale celor mai cunoscuți și mai citiți autori de la noi. Iar public și cumpărători au fost destui: și români, și italieni. La fiecare lansare și prezentare la care am fost de față, standul era plin: și la entuziasta Elena Vlăduțeanu, și la prezentările elegante ale Martei Petreu, și la energica lansare a volumului lui Mircea Cărtărescu *Orbito – aripa dreaptă*, și – mi s-a părut – la fiecare manifestare de la Casa Română.

Ca întotdeauna, m-au impresionat traducătorii "noștri" – fiindcă nu știau cum altfel să-i numesc. Ai noștri, fiindcă în Italia literatura română are traducători cu adeverat pasionați. Sînt destul de mulți, comparativ cu alte limbi mari de cultură, sînt extraordinar de buni – am avut ocazia să o verific de multe ori – și sînt de vîrstă diferite, din generații diferite, ceea ce înseamnă că acolo se menține un interes constant pentru scriitorii din România. O să-mi rămînă multă vreme în minte voluptatea cu care traducătorii, profesorii sau studenții italieni veniți la tîrg vorbeau cu noi în română, plăcerea cu care formulau frazele și foloseau cuvintele românești, siguranța și priceperea cu care discutau despre autorii și literatura de la noi.

Tot ca întotdeauna, m-a copleșit anvergura – nu doar a salonului de carte, ci și a publicului său. La intrarea într-o sală unde urma să susțină o conferință Roberto Saviano, autorul bestsellerului *Gomorra*, o investigație jurnalistică asupra mafiei italiene, se făcuse o coadă atât de lungă și de îndesată, încît blocă circulația în imensele hale Fiat pe toată lungimea lor de mai bine de o sută de metri. În altă parte, un autor de cărți pentru adolescenți era asaltat de puștani dornici de autografe. La intrare se făceau cozi, în ciuda faptului că biletul costa între opt și zece euro. Și multimea aceea de oameni care se plimbau printre standuri, cumpărău cărți, stăteau la soare, pe trepte, și citeau cărți sau discutau despre cărți te făcea să te simți bine, măcar un pic, fiindcă ești scriitor. Și să-ți dorești să fii, măcar un pic, scriitor italian.

Apropo, la standul de pe aeroportul din Torino erau cărți mai bune decât pe Traian Vuia.

JURNAL DIN ANII CRIZEI ROBERT SERBAN

Joi, 28 aprilie 2016

Tudor are o pușculită în care și ține monedele. Îi spune "comoara". O mai zornăie din când în când, o mai ascunde prin camera lui, printre jucării, prin sertare, dar are grija să mă atenționeze:

- Tata, te rog să ai grija de comoara mea, că am muncit din greu pentru ea!
- Dar ce ai muncit tu, Tudor, din greu, pentru ea?!
- Dar ce, crezi că mi-a fost ușor să mă aplec după bani când ți-au căzut ție din buzunar?

Luni, 2 mai 2016

Am terminat de citit romanul *Mamé*, al lui Nicolae Avram, și am constatat pe propria piele că oroarea devine captivantă. Deși aş fi avut o mie de motive (și o sută de cărți) să las volumul asta din mâna, scărbit de scatologia ce îl traversează de la început (iar începutul e absolut sinistru!) și până la sfârșit, am vrut să văd dacă pot să o... înfrunt până la capăt, dacă socurile la care mă supune mă fac să îi dau drumul sau îmi încleștează și mai tare mâinile pe ea, aşa cum un electroșoc îi încolăcește degetele pe cablu. De fapt, nu am citit-o în răspăr cu voința mea, să nu mint. Am parcurs-o cap-coadă fiindcă am vrut să fac asta. E o carte extrem de dură, dar, în același timp, puternică și înforătoare, din care am citit, pagini întregi, cu fălcile încleștate. În fond, un fel de nebuie din care speră că la sfârșit să scape măcar cineva: personajul principal, autorul sau tu, cititorul. Poate că și de astă am dus-o până la ultima ei pagină, să văd dacă se poate salva cineva.

Martă, 3 mai 2016

Tudor, consultând telefonul meu mobil, exclamă:

- Tata, tu ești o aplicație!

Discut cu fiu-meu, râdem în hohote, îl sărut pe frunte și îi spun, topit de dragul lui:

- Ești cea mai mare figură, Tudor!
- Iar el îmi replică instantaneu:
- Ești cea mai mică figură, tata! Ca să nu ne-ncurcăm...

Duminică, 8 mai 2016

Povestesc cu Tudor despre zodii, despre cum am venit pe lume fiecare. El se gândește puțin, se uită la mâna săngă, numără pe degete ceva și apoi zice:

- Tata, dacă eu sunt născut în aprilie, iar mama în septembrie și tu în octombrie, cine a avut grija de mine până v-ați născut voi?

Am mers cu Tudor în Parcul Copiilor – azi a fost soare și Ziua Tatălui, iar parcul a fost plin de lume, de muzici, de jocuri, de baloane. Printre multele atracții, un medic ce arăta, pe un manechin, cum se dă primul ajutor. Tudor se uită puțin, îl întrebă dacă vrea să mergem acolo, el spune nu, dar mă întrebă:

- Tata, după primul ajutor se mai dă și al doilea ajutor?

Seară, în timp ce bea o limonadă:

- Să știi, tata, că lămâia e cu un minut mai bună decât pătrunjelul!

Sâmbătă, 14 mai 2016

Tudor se trezește și se uită pe geam.

- Tata, sigur azi e sămbătă?
- Da, tata. De ce?
- Păi sunt nori, arată ca o zi în care trebuie să merg la grădi, și m-am gândit că poate nu e sămbătă...

EDITIA CANTEMIR

ALEXANDRU RUJA

Dimitrie Cantemir, Istoria măririi și decăderii Curtii Othmane

Traducere din limba latină: Ioana Costa. Cuvânt înainte: Eugen Simion. Studiu introductiv: Ștefan Lemny. Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, colecția *Opere fundamentale*, București, 2015, vol. I – 1353 p., vol. II – 1215 p.

Un proiect valoros și ambicioz, prin modul de realizare și cuprindere, aduce în fața cititorului opera lui Dimitrie Cantemir, cu intenția de editare în integralitate a acesteia. Întreprindere culturală de anvergură și dificilă în realizare, având în vedere, pe de o parte, complexitatea operei cantemiriene, care pentru a fi înțeleasă de cititor, cere explicații, note, adnotări, trimiteri spre diverse surse, iar pe de altă parte, faptul că opera sa în limba latină pune destule probleme de traducere. Este, deci, nevoie de specialiști în domeniul, care să poată traduce opera lui Cantemir, respectând și asumând constrângările filologice, dar și deschizând textul spre cititor contemporan.

În anul 2003 a apărut, sub egida Academiei Române, la FNSA, volumul coordonat de Virgil Cândeal, cuprinsând opera în limba română a lui Dimitrie Cantemir: *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudeul sufletului cu trupul; Istoria ieroglifică; Hronicul a vechimei Romano-Moldo-Vlahilor*. În ultimii ani, în ediții bilingve au apărut: *Descriptio Antiqui et Hodieini Status Moldaviae – Descrierea Stării de Odinioară și de azi a Moldovei* (2014; într-un singur volum, 735 p.) și *Inrementorum ad Decrementorum Aulae Othmanicae sive Aliothmanicae. Historia prima Gentis origine ad Nostra usque tempora deducatae*. Libri tres – *Istoria măririi și decăderii Curtii Othmane sau Aliothmane (De la începuturile neamului până în vremea noastră)*, în trei cărți. Realizarea în ediție bilingvă îi oferă cititorului atât vizuirea asupra textelor în limba latină și în limba română, cât și posibilitatea unei duble lecturi și a unei permanente comparații.

Editia a II-a a *Descrierii Moldovei*, îngrijită de Ana-Cristina Haliachis, 2014 – (introducere de Maria Holban; comentariu istoric de N. Stoicescu; studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu; indice de Ioana Constantinescu; cu o notă asupra ediției I de D.M. Pippidi; postfață de Eugen Simion; dosar de receptare critică de Bogdan Crețu) reia traducerea după originalul latin a lui Gh. Guțu, din ediția apărută în 1973. Scrisă la solicitarea Academiei berlineze (al cărui membru era), *Descrierea Moldovei* a întărit poziția lui Dimitrie Cantemir în spațiul cultural european, recunoscut ca unul dintre mari oameni de cultură.

Traducerea din latină a *Istoriei Othmane* îi aparține Ioanei Costa, latinist reputat, profesor la Universitatea din București. Raportarea la traducerea anterioară, a lui Dan Slușanschi, se face în mod normal și necesar, ca punct de reper și de relationare, dar și pentru a nota diferențele de atitudine și de opțiune în traducere. Se precizează în *Notă asupra traducerii: "Istoria Othmană" a lui Dimitrie Cantemir*, ca ediție critică a textului latinesc și ca traducere din limba latină, a intrat târziu în cultura română. Traducerea profesorului Dan Slușanschi, apărută postum la Editura Paideia, a fost un eveniment crucial, deopotrivă prin faptul că reprezenta prima transpunere în limba română direct din latină a acestui text faimos și prin excelența filologică a realizării. Traducerea de față se înscrie de-acum într-o tradiție și, prin aceasta, se raportează la ea: rigurozitatea filologică a transpuneri glisează dinspre litera textului, spre spiritul lui. Frazele cantemiriene, ample și adesea arborescente, se regăsesc aici într-o formă românească mai ușor lizibilă, care să-i per-

mită cititorului contemporan lectura fluentă, într-un limbaj cu o terminologie familiară. [...] Nu am unificat sub forma Timișoara variantele: Temiszwar, Temeswar, Timiswar, Timiszwár, Temeswarinum, Temisvarin, Temeswarin".

Datele despre Timișoara, "cetatea plină de faimă", cum o numește Cantemir, sunt destul de importante în *Istoria Othmană*. Referitor la titlul lucrării, traducătoarea precizează că "respectă opțiunea explicită a lui Cantemir" pentru forma *othman*, autorul respingând formele *ottoman* și *ottoman*.

Că traducătoarea a respectat principiile după care s-a ghidat o dovedește textul înșuși, într-un limbaj mai inteligibil, mai apropiat de contemporaneitate. "Ita occupata, citius quam sperasset, urbe, totius Hungariae propugnaculo, Kioprilii Mustafa Pasza in Temesvarini auxilium quingentos Spahios mittit, quibus singulis binos equos totidemque farinae modios perferendos dederat. Hanc enim urbem Germani iam per tres annos clauserant, primo quidem vi expugnare tentaverant, post vero, cum, propter loci difficultatem, se aggressionibus nihil proficere viderent, saltem co<m>eatu privaverant." – "Luând astfel în stăpânire, mai grabnic decât sperase, cetatea, meterez al întregii Hungariai, Kioprilii Mustafa Pasza trimite cinci sute de spahii să ajute Temesvarin: le dăduse, fie căruia, căte doi cai și tot atâtea banițe de faimă să le ducă. Căci germanii închiseră cetatea aceasta de-acum de trei ani; mai întâi, e drept, încercaseră să o cucerească prin forță, apoi însă, cum înțelegeau că, din pricina locurilor greu accesibile, atacurile lor nu au niciun rost, au lipsit-o măcar de provizii".

Istoria Othmană a lui Dimitrie Cantemir are, oarecum, o poziție privilegiată față de alte lucrări dedicate istoriei turcilor, chiar dacă, aşa cum s-a mai afirmat, se află la intersecția unor asemenea preocupări ale diversilor cercetători. Există date despre Imperiul Otoman în diverse note, cronică (celebră este cronică lui Evliya Celebi) realizate chiar din ordinul sultanilor, deci care, chiar dacă incluz date și informații exacte, au un grad ridicat de partizanat. Sunt, apoi, lucrările diversilor istorici europeni, unii folosind date indirecte, alții călătorind în spațiul otoman. Dimitrie Cantemir se află într-o cu totul altă situație. Obligat să stea la Înalta Poartă, a cunoscut-o din interior – este ceea ce s-a numit istoria trăită –, a putut consulta documente, a avut posibilitatea unor legături directe cu diversi oameni – cărturari, ambasadori, persoane cu diferite funcții, oa-

DIMITRIE CANTEMIR

Istoria măririi și decăderii Curtii othmane

*

ACADEMIA ROMÂNĂ

Fundația Națională pentru Știință și Artă

DIMITRIE CANTEMIR

Istoria măririi și decăderii Curtii othmane

**

ACADEMIA ROMÂNĂ

Fundația Națională pentru Știință și Artă

meni de cultură etc. Abordarea unei teme de asemenea anvergură arată vocația enciclopedică a lui Dimitrie Cantemir, întărâtă și de celelalte opere, unele cu caracter de exemplări, care au atras atenția învățătorilor europeni.

Publicarea *Istoriei* a făcut ca ea să circule și să fie mai mult cunoscută în spațiul european, apreciată de oamenii de cultură (Voltaire, Montesquieu, Byron, V. Hugo, Chateaubriand). Pentru a accentua caracterul științific, Dimitrie Cantemir, înainte de a trece la prezentarea evenimentelor istorice, precizează că vrea să lămurească chestiuni de istorie și genealogie "asupra căror istorică mari și serioși ai creștinilor au căzut adesea în gravă greșeală. Între ele locul de căpetenie se cuvine să-l îabă comparația erei creștine cu anul Hegirei, care ni s-a părut mai potrivit pentru prezentarea mohamedanilor. În al doilea rând, va trebui să întreprindem o cercetare asupra numelui și neamului turcilor. În sfârșit, în al treilea rând, este de explicat originea spitei aliothmanice, care este de o vreme în fruntea Imperiului turcesc (cum este el numit de cei mulți)". La prezentarea propriu-zisă a faptelor și evenimentelor istorice se adaugă un amplu corpus de *adnotări* precum și un *indice de nume și locuri*, auxiliare valoroase pentru înțelegerea mai exactă a celor prezентate în Istorie.

Asumându-și un principiu valid și astăzi

nu doar în cercetarea istorică, acela al corectitudinii și exactității datelor și informațiilor, Dimitrie Cantemir afirmă răspicat că "avem de gând să înfățișăm și să îndreptăm cele spuse sau scrise anapoda de îndestui istorici, altminteri de mare autoritate". Istorul este convins că eroarea se poate produce în lipsa documentelor revelatoare, dar buna credință și evitarea falsului trebuie să prevaleze. Aceasta pentru că "de vreme ce nici măcar cele ce se petrec sub ochii noștri nu le-am putea relata astfel ca povestirea să ne fie desăvârsită și totul lipsită de erori, cine – dacă nu un simînit – ar putea să susțină că va istorisi fără greș cele ce s-au petrecut cu multe veacuri înainte printre neamuri atât de barbare și de nedeprise cu rânduiala omenească (așa cum erau cele othmanice la începuturile lor?)".

Cu aceste gânduri și "punând, cum se cuvine și cum e drept, mărturia scriitorilor din țara lor mai presus de cele susținute de alții" a pornit Dimitrie Cantemir la scrierea acestei ample panorame istorice a Imperiului Othman de la *Domnia lui Suleiman Szah* (cap. I din *Istoria măririi...*) până la ultimul din *Decăderea Curtii Othmane* (cap. V – *Sultan Ahmed al III-lea, fiul lui Sultan Muhammed al IV-lea, al XXIII-lea împărat al turcilor*). O operă folosită chiar turci pentru a-și cunoaște mai bine propria istorie.

EXPRESII METAFORICE

Nu sunt chiar mulți poetii contemporani care stăpânesc arta metaforei în titlurile poemelor ca Octavian Doclin, mereu inedit în miscrea surprinzătoarea cuvintelor, cu care a legat, se vede, o prietenie durabilă de câteva decenii. Precedentul volum – *Sânge de visin* (2014) – punctă în supletea metaforei această zvâncire și unire a imaterialului cu materialitatea, semnificând, într-o fluidă curgere, viața însăși. *Baletul de noapte* (prefață de Marcel Pop-Corniș, Editura Gordian, Timișoara, 2015, 95 p.) potențează rolul expresiei metaforice. Baletul este o artă a plutirii, un imperceptibil zbor în imponderabilitate, o translacție a mișcărilor obișnuite în farmec artistic, dând impresia unei lejerități a desprinderii de teluric, pentru a rămâne chiar timp de câteva clipe în mrejele amețitoare ale plutirii. Poetul a simțit și a intuit ghemul de semnificații al baletului și-l a derulat/l-a desfărat în cuvintele râsfrânte în metaforă poetică. *Baletul de noapte* nu este doar un titlu de volum, ci, mai ales, un mod de a semnifica trăirea, mișcarea și spulberarea, răzvrătirea și constrângerea, înălțarea și cădere, mirajul și picajul prin artă.

Construindu-și expresia metaforică pe termeni cu semnificația imaterialului, poetul incită geneza altor deschideri semantice și chiar de mai largă simbolistică. "A învățat/ să danzeze baletul de noapte/să-l interpreze/ cu iubire și ură/ cu tandrețe și furie/ cu frică luciditate și nebunie/ ca pe o boală incurabilă ignorată/ cu fiecare pas făcut/unul în brațele celuilalt/ podeaua de ștergea/ așa se face/ că nimenei

n-a putut dezlega/ desenul secret". (*Desenul secret*). Ciclurile volumului – *Baletul de noapte; ... și alte jocuri; vise, vizuini, halucinații; simburi; Plonjarea; Recuperări – recuperare. Revizitări – revizitare* – sunt, din păcate, inegale, poetul lăsând (într-o prea mare generozitate) versuri facile, poezii de circumstanță, lângă altele care plutesc în aerul rarefiat al adevărătei poezii.

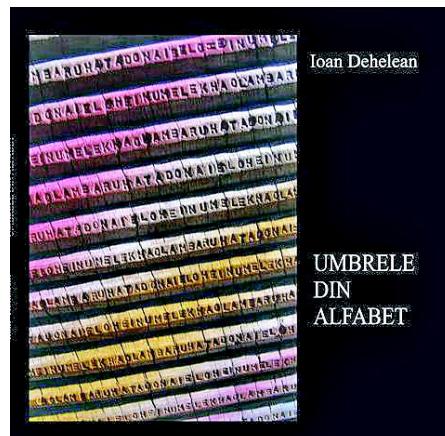
Asocierea noptii – *Baletul de noapte* – încarcă actul artistic de mister, dar și de o anume tensiune a trăirii în dramatic. "Blând dar și cumpătat uneori/ altminteri belșug de licori/ se strecură excentric liniștit și rodnic tainic/ printre rafinate spații subterane/ ca o sabie de Damasc încrustată pe ambele fețe/ cu perle rubine peruzele diamante și smarald/ o lămă curbată precum cea mai grea mișcare/ în baletul de noapte/ un singur vânător de imagini detină/ fotografia acestuia ascunsă în memoria/ celui de-al treilea ochi Marele Domn/ ocrotită păzită la gura unui adăpost/ de lumina din afară" (*Lama curbată*). Poezia din *Baletul de noapte* descarcă în vers această tensiune, o glisare în proces antinomic între spațiu și reculegere, revoltă și înțelegere, interogație și acceptare, tumult și liniste.

Prea ades poezia lui Octavian Doclin a fost observată sub semnul descriptivului (deși, poezii de acest tip există), lăsând impresia unei lejerități a construcției poetice. Dar versul poeziei sale este învăluit în straturi semantice și privit dinspre margine (descriptivă) spre centrul genezic (reflexiv) el își dezvăluie vocația plurivalentă de sensuri. (AI.R.)

FLUXURI SI REFLUXURI LIRICE

MARIAN ODANGIU'

Cea de-a treia carte a lui Ioan Dehelean* confirmă așezarea poetului într-un perimetru liric minimalist, evasiermetic. La fel ca în volumele anterioare, *Tipatul bufniței* (2013) și *Cercuri pe apă* (2014), mai puțin interesat de însemnele vieții prozaice, de banalul cotidianului, autorul își asumă o tonalitate sapientială, în care *eu-l* este poziționat autoritar în centrul lumii, (auto)prizonier într-un labirint închis, impenetrabil, unde *fiecare este în sine*. Inevitabil, discursul poetic asimilează la tot pasul ipoteze etice care conduc spre sentențe imposibil de contrazis, mai cu seamă fiindcă, de astă dată, ele decurg predilect din felul în care autorul percepse și exprimă, înainte de orice, relația sa profundă cu *poezia, cuvântul, sunetul/litera*: "Cuvântul are în sine înțelesul/ înfășat în litere// înfășat/ înfășat/ înfășat// Ca un nou născut/ ori/ ca o mumie" (*Cuvântul e în sine*). Sau, altunde: "cuvântul este cuvânt/ când din creier îți cade pe limbă/ și de pe limbă pe inimă/ și nu pe timpan// ca să înțelegem cuvântul și să-l modelăm/ nu avem nevoie nici de ciocan/ nici de nicovală/ și ca să-l urcăm/ cu atât mai puțin avem nevoie de scărăția/ cuvântul se cântărește în timp/ și se topește ca aurul// istoria lui/ arde ca febra/ dar niciodată nu aiurează" (*Urechea internă*).

această turmă de estropiați ridică/ și lasă în urmă un nor de praf/ ce se va depune/ pe dosarul unei istorii" (*Scadentă*).

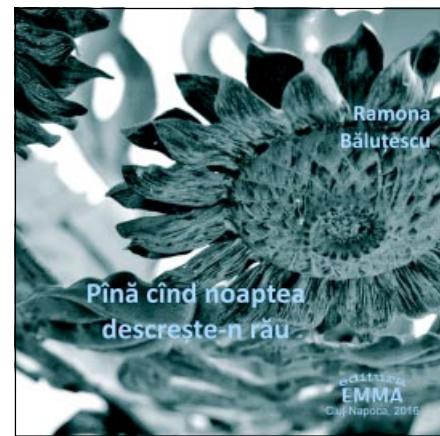
Bine fixată în ramele unui limbaj direct, fără tropi plasticizanți, lirica lui Ioan Dehelean transmite emoțiile austere ale unui poet cerebral, sensibilizat de fluxurile și refluxurile proprietelor convingeri estetice.

* * *

Absolventă a Facultății de Jurnalistică și Engleză din Timișoara, cu studii postuniversitare la Cambridge și cu o biografie de infatigabil *globe-trotter*, Ramona Băluțescu se numără printre cei mai interesanți jurnaliști bănăteni affermați în ultimele două decenii. Niciodată mulțumită ori împăcată cu ea însăși, cu ceilalți, cu lumea din jur, cu societatea, aşadar, mereu în alertă, tumultuoasă, virulentă, rebelă, solidară cu "cei slabii" și "neîmpăcată în mânie" față de orice nedreptate socială, nonconformistă și patetică, pregătită în orice clipă să se lanseze chiar și în gesturi spectaculare ce pot face deliciul presei de scandal, autoare a unor cărți de reportaje controversate, precum *Inimă, transplant, donare – abordare jurnalistică*, și, mai cu seamă, *«Cazul Corneanu. Banatul lui. Ecumenism ratat?»* – ambele apărute în 2014, ea a publicat, în 2015, un volum de proze – *Labilitate – conținând povesti* adevărate, inspirate, deci, nemijlocit din cazurile pe care le-a abordat de-a lungul vremii, ca ziaristă specializată "pe social"; cazuri care, prin exemplaritatea umană a întâmplărilor par a fi convins că merită transformate, fie și la limită, în literatură, pornind de la adevărul că, nu o dată, realitatea e mai imprevizibilă, mai expresiv și mai bogată decât orice imagine.

De aici, până la ispita poeziei nu a mai fost decât un pas. Unul pe care Ramona Băluțescu l-a comis, tot în 2015, printr-o masivă culegere de poeme intitulată *Fragilitate*. Un pas făcut, inițial, cu mărturisită surpriză, dar și cu împotrivire și revoltă față de sine ("nu am declarat aproape nimic în plus față de ce am scris deja aici, deci că îmi dă urticarie cuvântul poezie, că nu nu am nimic a face nici cu derivatul poet, și că pînă și la acceptatul, de nevoie, versuri mă uit chiorfă" – se confesa, în *Cuvânt înainte*, autoarea), iar mai apoi, în volumul următor**, cu resemnată luciditate: "am găsit un mod nou și interesant (poezia, n.n.) de a nu-mi lăsa timpul să fugă nefolosit".

Dincolo de teatralitatea unor asemenea poziționări față de propria creație, poezia Ramonei Băluțescu dezvăluie o sensibilitate aparte, un fel original de a percepe și de a transpune în versuri reacțiile, stările, angoașele autoarei. Chiar dacă derapajele histrici nu sunt în întregime înlăturate (ele

își au, probabil, sursa, în mici și nemărturite altminteri complexe și frustrări), discursul liric are substanță, tensiune, dramatism, scoate la lumină o dimensiune nu neapărat suprinzătoare a personalității autoarei: este aproape o regulă ca îndărătul unor ființe aparent puternice, locvace, expansive, să se ascundă existențe profund sensibile, fragile, introvertite: "Ziua creștea iar eu musteam de ură-mpotrivă creșterii ei/ și priveam chiorfă totul din jur/ Mi-era dor de timpul cînd serile lungi ne găzduiau în cutile/ lor/ Pe margini de apă, povestea,/ Ca printre foile verzei gîze năuce// Ziua creștea și în atîta lumină,/ Nici măcar gîndul că noi am mai fi noi/ Nu mai putea găsi altceva decît drumul sortit spre insectar/ De ursitoare tivite/ Cu plumb" (*Pînă cînd noaptea descrește-n râu*).

Lăsând laoparte o anume exasperare a rostirii, prea puțin din ipostaza de jurnalist mai răzbate în poeme, iar când acest lucru se întâmplă, civilismul febril și contestatar al autoarei este filtrat de o subtilă autoironie: "Eu, cînd mă uit la femeia aceea/ Mă întreb de ce există și noi, hîdele, călfiele și/ insignifiantele./ Cînd prototipul de frumusețe și grătie/ A fost atins./ Eu, cînd mă uit la femeia aceea/ Aud cum îmi plesnesc ovulele ca strivite cu unghia./ și simt nevoia să-mi cer scuze că respir/ Aerul orașului meu luîndu-i-l ei./ Eu, cînd mă uit la femeia aceea/ Mă întreb ce pedeapsă e de îspăsit în fecioara de fier pe care/ o locuim./ În corpuri pe care nu ni le-am dorit, fără diapazonul/ După care se mișcă ea, după care cîntă corpul ei mișcînd./ Eu cînd mă uit la femeia aceea./ Aș vrea să o fac jertfă celui mai nemilos dintre zei pe altar ca/ cea mai frumoasă./ Să mă strîng în mine și să iau Nobelul pentru, eventual,/ scriitoră./ Pentru că altceva chiar nu a rămas după ea" (*Aerul nostru, al ei*).

Un lucru este cert: Ramona Băluțescu are suficient har pentru a se legitima ca poetă, evident cu o condiție imperativă – aceea de a își lua în serios această două vocație, de a crede cu tărie în ea.

* * *

Tine de evidență că versurile din noul volum publicat de Ion Oprîșor*** sunt marcate de o schimbare semnificativă nu doar de conținut, dar și de discurs liric. Dacă în cărțile anterioare, *Trădarea îngerilor* (2014) și *Toamna a plecat într-o singură zi* (2015) – ca să le menționez doar pe cele în/prin care Ion Oprîșor a făcut pasul către limpezirea unei individualități poetice – el se dovedea un captiv fără întoarcere al plăsmuirilor de-o clipă, al derulării unor secvențe existențiale semitransparente, niciodată îndeajuns de limpezi pentru a-i lămuri tensiunile lăuntrice, dar întodeauna

suficient de ambigui pentru a le potenza, altfel spus, exprima, în tot, o *nostalgie a paradisului pierdut*, tăcerea, penumbra, alteori ecoul, șoapta, visul devenind vehiculele predilecție ale divulgării acestei nostalgiei, acum lirismul dominat de fragilitate, de volatilitate, de inconsistent este înlocuit de o rostire poetică fermă, de o retorică dominantă concluzivă.

Poeziile nu mai au titluri, curg una din cealaltă, separate doar de spațiile albe ale cărții, sugerând o lungă și decisivă confesiune: "pe strada noptii/ fațade înnegrite/ ca niște lupi cu gura plină de cărbuni/ îmi străpung venele și/ ca un privilegiu mistic umbrele/ coboără odată cu ploaia/.../ dar poate că acum/ sunt acolo unde/ nu o să mă întreb niciodată/ de ce poveștile încep cu/ a fost odată". E o litanie neîntreruptă prin care poetul se adreseză instanțelor tutelare ale universului său liric: ființă iubită, prietenii, întâmplările diurne și nocturne ale vieții, natura în perpetuu schimbare, dar și trecerea timpului, caducitatea micilor și marilor gesturi ale existenței, desertoarelor lor, sensul ultim al poeziei și lecturii: "poetii/ bătrâni mei prietenii/ nu mai sunt nici vulgari nici posesivi/ nu mai declamă la tribune/ și nici nu mai trebuie să-i crezi/ pentru că de-aia ultima poartă/ îngerul morții n-o culege/ savurează mirosurile hârtiei/ răsucindu-le umerii de grija risipei/ dacă vreți totuși să-i vedeti/ urmăriți atent plăcuțele de pe autobuze/ și alegeti una cu sărbătorile de iarnă/ ei vor scrie frumos știind/ că odată vă va aduce împăcare".

În mai multe rânduri, poetul se lasă, cu bune rezultate!, ispitit de versul clasic, ca în această frumoasă fotogramă a melancholiei: "să dăm voie noptilor să se retragă/ în veacul nebun ce strecoară tiptil/ frânturi răspândite de-o imagine vagă/ între cerul crud și un vis de copil/ plimbându-și privirea prin vitrinele goale/ dintr-o apă de mare se-aude Grieg/ pe când alte clipe conturează agale/ menuetul zilei și-i iarnă, și-frig..."

Încelul cu încelul, de la o carte la alta, mai viguroasă și mai expresivă, poezia lui Ion Oprîșor pare a fi tot mai aproape de împlinirea deplină.

*Ioan Dehelean, *Umbrele din alfabet*, Editura Brumar, 2015

**Ramona Băluțescu, *Pînă cînd noaptea descrește-n râu*, Editura Emma, 2016

***Ion Oprîșor, *Fereastra care nu mă știe*, Editura Mirador, 2015

GEOGRAFIILE MINTII

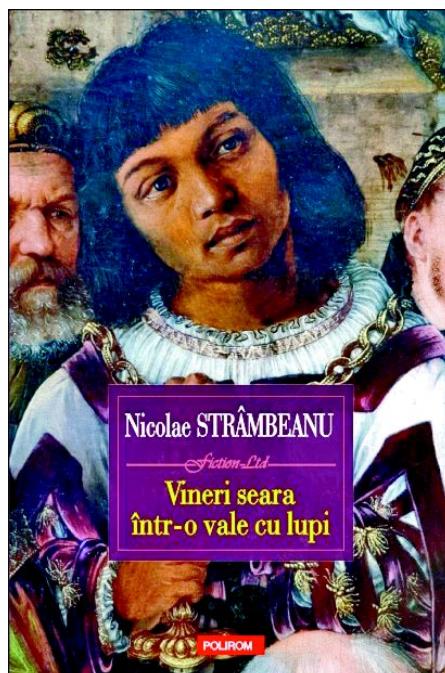
SNEJANA UNG IDENTITATI IN CONTACT

Exercițiu de imaginație, dar și prilej de cunoastere a unei alte perioade, întrebarea "Unde și în ce epocă ți-ar fi plăcut să trăiesc?" pare a sta la geneza romanului *Vineri seara într-o vale cu lupi*¹. Fiind (și) un răspuns la această întrebare, romanul picăresc și istoric al lui Nicolae Strâmbbeanu determină o delimitare precisă a coordonatelor cronologice și topografice. Dacă din punct de vedere temporal actiunea e limitată la sfârșitul secolului al XVII-lea, caracterul picăresc prilejuiește o extindere a granitelor geografice, itinerariul narrativ inventariind astfel destinații multiple, de la spațiul englez la cel olandez, francez și spaniol. Venit din exteriorul spațiului european, mai precis din Caraibe, personajul-narator descoperă și e descooperit de o altfel de lume.

Tratarea cu ironie și umor a întâlnirii dintre narator și englezi edulcorează gravitatea respingerii Celiuilalt: "Dacă ești vreun nespălat adus de Pocahontas și te cauță stăpânii cu putera?". Văzut succesiv ca fiind "vrăjitor", "indian", "sălbatic" sau "de-al lui Faraon", naratorul reușește să se sustragă etichetărilor, perfectionându-se în arta gravurii și fiind astfel de folos savanților și filosofilor din Colegiul Invizibil. Implicat însă fără voia sa în conflictele politice ale vremii, e nevoie să parăsească Anglia, trăind o vreme în Olanda și Franța, iar apoi în Spania, unde își găsește sfârșitul "într-o peșteră de la izvoarele Hers Vi". Însumate, începutul și sfârșitul romanului redau o percepție polarizată asupra personajului. Considerat inițial un trimis al diavolului, acesta ajunge ca după moarte să fie considerat un sfânt, trupul său fiind găsit "de multă vreme neatins de putreziciune și nici de fiarele codrilor".

Stranițatea și exotismul ce-l definesc pe noul sosit contrastează cu portretul europeanului, reducând contactul dintre identități la binomul sălbaticie-civilizație. Evoluția "aventurii" reflectă însă o inversare a etichetelor puse inițial. Cunoașterea scrisului și a gravurii este primul indiciu al superiorității civilizatorii a naratorului în raport cu existența primitivă a englezilor întâlniți la sosirea lui în Europa. Superior și din punct de vedere moral, el alege să o îngrijească pe Deindre Cronnie după ce femeia se "luptase" cu un salahor: "I-am șters femeii săngele de pe față [...] Am purtat-o în cărcă de-a lungul ultițelor ca pe o povară de preț și am culcat-o în patul meu". Funcționând după reguli proprii, lumea în care picaro-ul a ajuns se definește mai degrabă prin practici diametral opuse, responsabilitatea morală fiind înlocuită de cruzime: lui Deindre "i-au smuls sânii cu clești înroșiti în foc și a murit".

Nu doar un exercițiu de ficțiune, ci și rezultatul unei munci de cercetare, romanul surprinde prin mixtiunea tipologiilor de personaje. Dacă Millie, Joy groparul, Deindre Cronnie sunt figuri ce redau imaginea societății a Europei secolului al XVII-lea, John Locke, Nathaniel Hodges, Christiaan Huygens sunt ficționalizări ale unor personalități de seamă din domeniul științei și al filozofiei. Deși în încercarea de gravare a unei panorame cât mai veridice a lumii din vremea respectivă dubla focalizare asupra tipurilor de personaje se dovedește a fi benefică, la nivelul formulei estetice se

remarcă o ramificare ce șirbește continuitatea narativă. Densitatea exprimărilor apoftegmatice și a celor poetice dă impresia pe alocuri de artificiu și didacticism, determinând o distanțare de universul romanesc și periclitând astfel legătura cu naturalețea dialogurilor ce definesc celălalt strat social din roman. Pline de umor și naivitate, replicile unor personaje precum Tânără Lentije constituie seva romanului: "De ce vorbești urât cu mine? Lentije nu-i curvă. Muncește cinstit. și mult! Noaptea doarme, fute, treaba ei... Dar dimineața este prima la lucru! Știe rânduiala casei!".

Chiar dacă e puternic amprenat emoțional de femeile din jurul său – Millie, Deindre, Lentije – naratorul-personaj reușește uneori să privească Femeia cu pragmatism. Cerându-i-se să realizeze o ilustrare alegorică a hărții orașului Amsterdam, acesta (se) folosește de una din imaginile săblonarde ale femininului: "femeile din alegorile mele sunt despuiate – să atragă privirea nostromilor și căpitanilor, ale edililor și negustorilor, să cumpere această hartă frumos ilustrată".

Dincolo de radiografia lumii europene de la sfârșitul secolului al XVII-lea, *Vineri seara într-o vale cu lupi* e un roman ce vorbește despre identități și adaptare. Antonomia intrinsecă a relației Eu-Celălalt conținează o barieră de netrecut, îngreunând adaptarea naratorului. Fără a-și afirma propria identitate, acesta recurge la permanenta negare a identităților atribuite de către băstinași: "Nu sunt faraon. N-am venit cu Pocahontas, nici cu alții la fel de după ființa asta. N-am evadat de la portughezi, nici de la spanioli... Nu mă căută vreo puteră ca fugar și cred în bunul Dumnezeu". Permanenta încercare de adaptare într-o lume necunoscută, precum și implicarea nedorită în conflictele vremii determină o coexistență a luptei exterioare cu cea interioară.

Rezultat al unui melanj între un exercițiu de imaginație și asidua muncă de cercetare, *Vineri seara într-o vale cu lupi* a lui Nicolae Strâmbbeanu e o carte ce se afirmă mai degrabă pentru valoarea sa documentară decât ca roman, fiind o veritabilă moștră a lumii europene de la sfârșit de secol XVII.

¹ Nicolae Strâmbbeanu, *Vineri seara într-o vale cu lupi*, Polirom, 2016, 232 p.

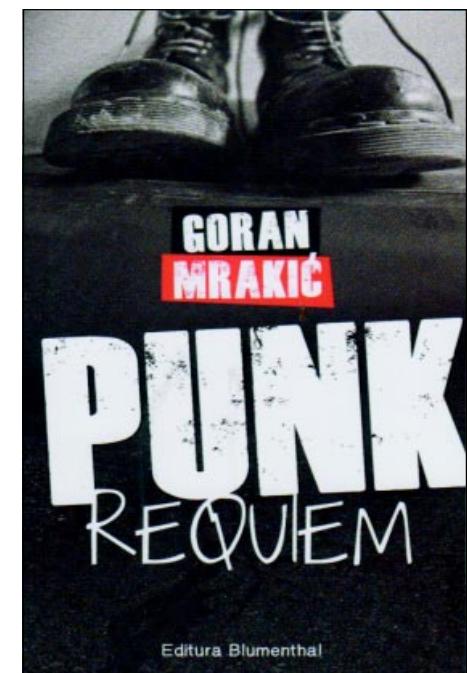
(TEXT)URA UNEI GENERATII

Cu *Punk Requiem*¹ Goran Mrakic intră într-un joc paradoxal de rememorare nostalgică a unor vremuri trecute și de observare ironică a prezentului. Stând sub semnul binarității, textele reunite aici aduc la un loc modernitatea și tradiția, cultura occidentală și specificitatea Banatului.

Explorarea bidimensională a națiunii este determinată fără doar și poate de simbiotică relaționare a autobiograficului cu ficțiunea. Exerciții de imaginație, mai toate povestirile din volum vorbesc despre timpuri și locuri ce au marcat devenirea autorului. Variașul, Mehala, Timișoara, cinematograful sau lacto-barul sunt topoii pe fundalul căror se scriu poveștile despre copilarie și adolescentă. Chiar și senzația de prospetime temporală, obținută prin surprinderea lumii actuale e marcată deopotrivă de nostalgia și trăiri adolescente, trăiri ce contrastă cu viața (mai mult sau mai puțin) tineră a bănătenilor. Dacă o poveste pre-cum *Baba Lenka* redă specificul zonal într-o manieră nostalgică, mustind de afectivitate familială ("Felul în care era îmbrăcată mi-a adus aminte de răposata străbunică de la sat, iar aziind că numără restul în sârbește, nu m-am putut abține să îi răspund în aceeași limbă"), scrisoarea imaginată a unei tinere plecate la New York mizează pe o panoramă diametral opusă a bunăstării bănătene: "Nu mai suportam [...] tăiatul porcilor, papricașul unsuros, caltaboșii [...], rinfaiul de duminică, supa de cocos, spartul sticlelor la nunți".

Spatiul bănătean reprezintă totodată decicul istorisirii unor evenimente din copilarie. Deși reduse numeric, poveștile despre inocență infantilă sunt cele mai reușite. *Unu roșu*, textul cu care se deschide volumul, aduce în prim-plan acea naivitate definitorie copiilor. Aici, plăcerea naratorului-personaj de a se plimba cu tramvaiul este perturbată de sesizarea lipsei tramvaiului 2 și a prezentei celor cu numerele 1 și 1 roșu. Fără a găsi un răspuns la întrebarea "De ce acesta lipsește?", băiatul va rămâne mereu fascinat de acest număr, dorindu-și cu ardoare să îl aibă imprimat pe tricoul său de fotbal: "bunica mi-a cusut cu ceva material roșu pe un alt tricou, alb, numărul 11 [...]. Astfel, în loc să distrug porțile inamice purtând numărul 2, am fost condamnat să port totă copilaria două numere de 1 roșu pe spate. Ca un tramvai care strică ordinea firească a lucrurilor".

Ceea ce mai fascinează la povestirile lui Goran Mrakic este maniera în care atmosfera orientală constrătează (dar se și asemănă totodată) cu tendința de occidentalizare a românilor. Scene precum plimbarea prin piața Ocska sau trecerea ilegală a diverselor produse din Serbia în România îl fac pe narator să se întrebe "dacă noi de fapt trăim în Europa sau într-un spațiu blestemat care pur și simplu nu poate fi încadrat geografic?". De cealaltă parte, deschiderea primului McDonald's din Timișoara reprezintă un prilej de bucurie pentru orășenii. Inaugurarea acestuia chiar în noaptea de Înviere duce însă, din punct de vedere narrativ, la un contrast tragic-comic: "Hamburgeri și lumină. Ketchup și ceară. Muștar și tămâie. Tineri și bătrâni. Săraci și bogăți. Cartofi prăjiți și mir. Înviere și moarte".

Etichetă a unei anumite generații, acel *punk style*, definit prin excentricitate și revoltă, reprezentă cea de-a doua constantă a volumului. Izbuinurile revoluționare ale tinerilor sunt redate explicit pe alocuri. Spre exemplu, în povestirea ce dă și titlul volumului e narată încercarea de a realiza "un manifest minimalist al negaționismului prin artă". Stăruința adolescentilor de a susține un concert a cărui originalitate constă în spontaneitatea artistică e curmată de directorul școlii, acesta interzicându-le să-și ducă la bun sfârșit "revolta punkistă".

Spirituil revoluționar i se adaugă, în unele povestiri, o anumită doză de agresivitate verbală și fizică. Dacă violența limbajului este rezultatul unei atitudini critice față de societate, cea fizică este rezultatul unei înclinații spre sadism. E cazul, spre exemplu, al povestiei *Noaptea de cox*, unde cățiva tineri se amuză mergând pe stradă și lovind "prin surprindere cu pumnul în față un trecător ales la întâmplare".

Diversitatea universurilor ficționale conturate în *Punk Requiem* determină actualizarea mai multor registre stilistice. Mîzând pe un limbaj dur, ferm, Goran Mrakic reușește să redea cu acuratețe atmosfera sinistră din armată: "Când ne trezam, la 5:30, prin ferestrele ornate cu sărmă și gratii nu se vedea absolut nimic. Se auzea doar vântul sinistru, etern". Marcă a scrierii autorului, stridența lingvistică nu este însă întotdeauna beneficiă. În *Nightclubbing*, transcrierea dezgustului față de generația *selfie* devine ea însăși dezgustătoare: "Poșetele fake, rochiile kitschoase, machiajele stridente și buzule țuguiate în fața aparatelor foto creau o atmosferă mai apăsătoare decât la parastas". Astfel de fraze se întâlnesc în mai toate povestirile ce au ca epicentru ideea de revoltă, transformând texte în cauză în texte cu, despre și pentru adolescente.

Punk Requiem e un volum în care, în ciuda diversității tematice, nonconformismul și revolta își fac locul în aproape toate texte. Chiar și atunci când sunt absente din povestiri, obesiile generației portretizate de Mrakic revin și persistă în mintea cititorului.

¹ Goran Mrakic, *Punk Requiem*, Blumenthal, 2016, 362 p.

DEMONII DIN ALEXANDRIA

CATALIN PAVEL

Deși lăsa mereu să se înțeleagă că Frumușanii Patrului era un fund de provincie, Artiom nu se da dus la restaurant în Brașov. Acolo erau restaurante mari. Ina încerca tot felul de manevre prin care să-l convingă să iasă din casă, să vadă lume, să respire aer de Brașov. Răspunsul lui Artiom era că aerul de la Frumușani era mai curat, în Brașov erau multe mașini. Deci dacă vroia, putea găsi și avantaje acestei localități. Marele dezavantaj rămânea însă bătut în cuie, anume simplul fapt că acolo locuiau ei, în casa de vacanță a părintilor Inei, trecută de părintii Inei pe numele ei. X fusese cea care îi deschisese ochii, în cancelarie la Regina Elisabeta. Cărui bărbat îi place să-i dea socrii o casă? Bunătatea altora te otrăveste. Dar nu e cazul lui Artiom, o asigurase X. Însă Ina deodată începuse să vadă cum asta ar putea fi adevărat. E greu să primești, cine nu știe? Dar se aștepta la mai mult de la el. Nu era evidentă iubirea ei pentru el, iubirea părintilor ei pentru ea, și deci și pentru el?

Ina se gîndeau toată ziua bună ziua cum să-i facă viața mai usoară lui Artiom. Era vina ei că el avea dificultăți în a accepta că fusese ajutat. Ea va trebui să aibă mai multă înțelegere, să facă mai multe eforturi. Dar și el trebuia, din cînd în cînd măcar, să meargă la restaurant. Nu de mîncare îi ardea Inei, dar era o ocazie de a fi împreună, o șansă să fii față în față, să-ți aduci aminte despre ce e vorba. Nu numai în restaurant, cu farfuriiile între ei, dar și pe drum pînă acolo, luminați de ideea că pleacă amîndoi într-o mică expediție. Si cînd te întorci, parcă altfel te simți, te simți mai atras.

În Brașov existau și anticariate, Ina propunea ca ei să meargă întîi la anticariate, apoi să se plimbe puțin, apoi la restaurantul Zamura. Cu asta, Artiom era pus pe gînduri, era pus pe gînduri rău de tot. Pînă la urmă, una din cele mai frumoase imagini la care se putea gîndi era intrarea în anticariat. Cutii mari de cărți erau îngrămădite la acea intrare, practic vîrsindu-se în stradă, dînd pe-afară, ca fructele din cornul abundenței. Tu mergi undeva pe stradă, e soare, vezi intrarea în anticariat și intri nițel, nimic extraordinar, doar bucuria calmă. Artiom accepta aşadar să meargă la restaurant. Åsta era adevărul, era nevoie să-l convingi să facă ceva plăcut, ceva ce era în interesul lui să facă. Dincolo de faptul că avea să vadă cărți, Artiom beneficia în mod suplimentar de frumusețea Inei. Căci pentru aceste ieșiri ea, nu se știe cum, intensifica frumusețea ei naturală prin diferite mijloace, din care unul era desigur încîntarea de a ieși în lumea largă, dar mai erau și altele.

Avea să trebuiască să facă asta mult mai des. Era ușor să fii fericit și, în plus, era bine. Ina sporova lîngă el, nu prea mult, pentru că nu era genul, și pentru că știa că nu-i place lui Artiom, iar el trăgea cu coada ochiului la ea. Prea des se întorcea de la muncă și Ina nu era acasă, pentru că de la școală se ducea la cutare și cutare, să-i ajute să gătească pentru înmormîntare,

să vadă de-un bolnav, să pregătească o loază pentru examenul de liceu. Ea nu avea familie? Si măcar să le fi luat bani, dar nu le lua bani, îi era rușine să le ceară, dar nu trebuia să le ceară direct, doar să fi adus vorba, se se fi lăsat puțin greu, asta de ce n-o învăță X, care-i băga atîtea în cap. Chelnerul aștepta, tăcut și respectuos, ca Ina să aleagă un desert. Era neclar ce era de respectat aici, poate efortul de gîndire și de voliție al clientului. Artiom nu mânîncă desert, pentru că acolo te jefuiau cel mai mult, la desert și la băuturi.

Era un loc plăcut în orice caz, pe canalul Graft, muzica era întotdeauna bună, prea multe cîntece în limbi latine, ba fadouri, ba şansonete, dar era bine. Lîngă Artiom, deși nu era chiar aşa mult loc, se afla un teanc de cărți, foarte diferite ca dimensiuni și culori. Artiom nu prea avea principii, dar unul din ele era acesta, să nu ieși dintr-un anticariat fără să fi cumpărat o carte. Te pedepsește:Dzeu. Te-ai uitat douăzeci de minute la cărți, și nu ai găsit nici una de cumpărat? Înseamnă că nu ai ce căuta acolo. Înseamnă că nu ai ce căuta în lume! Ina mîncă liniștită. Acum nu zicea nimic, dar altădată, în acest context, se exprimase cum că atunci să ia o carte, dar nu zece. Pe Ina n-o deranja cheltuiala, ceea ce o îngrijora era spațiul. Unde punem atîtea cărți? O altă problemă, mai puțin importantă, dar dacă tot sănsem la capitolul asta, merită amintită, era faptul că Artiom nu cîtea niciodată. Să-l fi văzut că citește, că este un cititor avid, cum se spune, ai mai fi înțeles de ce cumpăra atîta maculatură. Dar aşa, aveai dificultăți în a înțelege. De pildă Suvlache, în cancelarie, chiar și pe ea tot o mai găseai cu o carte, făcea un efort. Cu cîteva zile în urmă o văzuse citind Golem și Tabu, de Freud. Sau X îi spusese de cartea asta?

Mîncarea era grozavă la Zamura. Nu te puteai împiedica să constați căt de bună era, și de ce te-ai fi împiedicat? Ce-avea lumea cu mîncarea? Cică să trăim ca ființe spirituale, să fim aşa și pe dincolo! Domnule, cînd îți-a pus un crap pe masă, făcut ca la carte, cu... cu..., în fine, cu tot ce-i trebuie și cu..., îți trece cheful să mai fii spiritual. O singură dată se întîmplase ca, după ce fusese la acest restaurant, Inei să-i fie rău, adică sătuse toată noaptea trează și vomitase. Lui Artiom nu-i era rău, dar el nu mîncase ce mîncase Ina, ci altceva, fără..., fără..., în orice caz nimic special, întîmplător și cel mai ieftin lucru din meniu. Dimineața Ina sunase la Zamura și ceruse cu managerul. Artiom ascultase toată convorbirea și pe măsură ce asculta se umplea de draci. Asta e viața rapidă!:Dzeu e vesel!

Abordarea Inei era din capul locului gresită, "bună ziua, mă iertăți, să vedetă, aş dori să vă spun..." Numai Ina putea să fie atât de cîrpă! "Da, mi s-a făcut puțin rău, am vomitat... Bine... vă mulțumesc..." Ina pușește jos receptorul. "Ce-a zis", o întrebă Artiom stupefiat. "A zis că a notat..." Artiom turba. "Trebuia să le ceri

o compensație, să-ți dea banii înapoi, sau o masă gratuită!" Mai tîrziu, Ina îi povestise și lui X toată tărășenia. X, care avea experiență cu bărbații, îi explicase ce s-a întîmplat. Bărbații sănt puși pe căpătuială. Ei se gîndesc numai la bani. Dar nu e cazul lui Artiom. Artiom nu de-asta a reacționat aşa. Era doar din cauză că o iubea, și îl exaspera că fusese nedreptățită...

Ina însă, ascultînd-o, nu mai era aşa sigură. Dacă astă era motivul, că o iubea prea mult, de ce n-a zis, de pildă, mă duc peste ei și îl bat pe acest manager de-i sună apa în cap? Aia s-ar fi putut înțelege. Dar de ce o critica pe ea? X recunoșcuse atunci că Ina avea dreptate. Știa sănt bărbații, ce poti să faci? Dar nu era cazul lui Artiom totuși, credea X... Te pomenești că reacția lui se explica prin groaza că Inei o să-i mânînce cîinii din traistă, că se va afla într-o zi fără apărare!

De data astă, Artiom își luă și o bere. Întrebă chelnerul dacă aveau bere Azuga, dar omul, perfect informat, îi spuse că întotdeauna au avut, dar recent fabrica de bere a fost închisă, și își ceru și scuze, de parcă el ar fi închis-o. Hotărît lucru, pe lumea astă, dacă ai nevoie de oameni care știu să facă lucruri, care le fac repede și bine, și care înțeleg la ce te referi, îi găsești în slujișele plătite cu salariul minim pe economie. Artiom comandă o bere tare, cehească și limba i se descurcă deodată, încă înainte să vină berea, atât de tare era. Începu să-i povestească Inei vrute și nevrute. Ina se lumină la față: aşa îi plăcea ei Artiom. Să-l vadă aşa, relaxat, spunînd lucruri interesante, fiind fericit cu ea. Ce-i drept era păcat că nu aborda și subiecte mai serioase, de pildă care e planul lor de viitor? Încotro se îndreaptă? Cum va arăta viața lor în zece ani? E de sperat că nu va fi tot aşa?

Din păcate, Artiom nu vorbea despre asta, vorbea despre cu totul alte lucruri. "Inule, zise și ea cînd Artiom făcu o pauză, acum că s-au deschis granițele, ce-ar fi să mergem și noi la Paris? Acum totul se poate. Am auzit de la o colegă de cinea care a plecat și a găsit de lucru la Pizzighettone, în Lombardia, pe rîul Adda...". Granițele se deschiseră de douăzeci de ani, dar în

această perioadă Artiom găsise de lucru la Respetea și în Azuga și o duse foarte bine, se descurcase și fără. Acum, în ce măsură Ina nu era împlinită fără Pizzighettone, greu de zis. "Mergem, de ce să nu mergem? Stai să ne gîndim, să vedem cum stau lucrurile..."

Ina nu insistă, nu vroia să strice seara. Dar dacă nu discuți despre lucruri, cum le poți rezolva, cum poți să ajungi la o înțelegere? Ina recurse la o manevră de învăluire și îl întrebă mai întîi despre legenda Meșterului Manole. Artiom se uită la ea ca picat din lună. Ce era, pînă la urmă, cu acest Meșter Manole? Era adevărat ce se spunea? Artiom luă un gît de bere și apoi deodată înțelese la ce se refereea Ina. Tot ce construiau noaptea, găseau a doua zi dărîmat. "Nimic nou sub soare. Oricine lucrează în constructii stie căt de frecvent survine acest inexplicabil fenomen..." Artiom se duse la camera de toaletă, care avea o fereastră destul de mare dînd spre canalul Graft, văzu el ridicînd puțin cu degetul jaluzelele de plastic. Întorcîndu-se la masă, se întîlni pe drum cu chelnerul, pe care începu să-l întrebe dacă poate plăti cu un card BCR, dar un ins uriaș, cu o voce bubuitoare, apără de nicăieri și începu să vorbească în același timp cu el, cerînd în engleză o sticlă de vin, o sticlă de château puysserguier. Chelnerul îi răspunse, of course, sir, apoi se uită la Artiom și îi răspunse și lui, dacă este Visa, da.

Artiom se așeză la masă fără zgromot. Ina se uită la el amuzată, îi plăcea să-l vadă beat, dar foarte controlat. Artiom sorbi dintr-o dată, aproape împotriva voinței lui, întreaga ei față nobilă și nervoasă, și avu într-adevăr un moment de ameteală. "Alexandru cel Mare găsea zidurile dărîmate în fiecare dimineață, cînd se construia Alexandria... Niște monștri ieșeau din mare. Stricau tot ce se lucrase. Alexandru se hotărăste să coboare în mare". Ina ciuli urechile. Artiom adună cuțitul și furculița și le puse pe farfurie. "Povestea există doar în surse arabe, de exemplu la Al-Masudi, în Pajîstîle de aur, scrișă nițel înainte de anul o mie. Alexandru are nevoie de informații, să știe ce are de făcut. Fără

informații, bîjbî în întuneric. Asta nu zice Al-Masudi, e doar părerea mea."

Ina se așeză mai bine în scaun, mai așteptă o vreme, apoi îl întrebă, "Și?" "Alexandru aşadar a pus de i-au făcut un fel de cufăr de lemn, călăfătuit cu smoală și răsină, cu ferestre mari de sticlă, cu capac frumos, cu tot ce-i trebuie, și cu greutăți de plumb, cu care s-a scufundat în mare, dar nu așa de capul lui, ci împreună cu doi desenatori. Trebuie înregistrată informația, motivul fiind că se pierde." Ina zîmbi la el, nu din cauza acestei povestiri, ci în general. Totuși Artiom își dădea seama că îl ascultă. O clipă i se pără că pe fereastră s-ar putea vedea, peste păduri, Respetea, dar nici vorbă, erau prea departe.

"Deci astăa a fost primul submarin, sau batiscaf, sau cum să-i spun, din lume?" "Nu știu dacă a fost primul, răspunse el. Probabil chinezii au făcut ceva asemănător mai înainte. Ei au inventat toate astea cu mii de ani înainte, tăietoii, grenada..." "Primul om căruia i-a venit ideea să se scarpine a fost un chinez..." "Ha ha! Exact... Parcă îl vezi pe Alexandru scufundându-se, bolborosind, lîngă coasta Egiptului, adică nu el bolborosind, ci cușca cu ferestre. Al-Masudi zice că au lăsat în mare această cușcă dintre două corăbii prinse una de alta cu bîrne. Și dă-i și desenează, cînd cușca poposește pe fundul mării mă refer. Pentru că au văzut acolo demoni cu trup de om și cap de bestie, cu unelte, ciocane, topoare, ferăstraie. Ei erau cei care ieșeau și distrugneau zidurile Alexandriei. Ei bine, cînd Alexandru se întoarce în oraș, are desenele, le ține în mînă și le ridică deasupra capului, le arată la oameni, le pune pe masă și bate cu dosul palmei în ele. Asta trebuie să ne închipuim noi. Sursa arabă nu are timp să intre în detalii..."

In acest loc Ina aproba deodată, cu mare înțelegere. "În fine, sigur e că, pe baza desenelor, comandanță statui ale acestor demoni, și le aşază, pe țarm, una lîngă alta. A doua zi dimineață, monștrii ies ca de obicei din valuri, dar dau nas în nas cu ei înșîși, cum ar veni, și se retrag în mare pentru totdeauna... Mănăstirea Curtea de Argeș poate fi construită..." "Vrei să spui Alexandria", rîse Ina. "Alexandria...", lăsa Artiom de la el. "Știi ce-ar fi grozav?", zise Ina. Dacă niște ar fi și păstrat aceste desene! Poate la Kongelige Bibliotek, în Copenhaga!" "Ha ha! Sau la Koninklijke Bibliotheek, în Rotterdam!" "Da, într-o zi, cineva, desfăcînd vreo tipăritură veche ca s-o restaureze, descoperă că un papirus cu desenele originale făcute de Alexandru și desenatorii lui sub apă, a fost folosit în legătura cărtii..."

Chelnerul apăru și le strecură nota. "Ar fi ca și cum o expediție arheologică ar găsi chiupurile de aramă în care Solomon i-a închis pe djinn... În ediția din Calcutta se spune că se întâmplă ca pescarii să găsească în năvoadele lor asemenea chiupuri, închise cu plumb și purtînd sigiliul lui Solomon..." Ina devine deodată serioasă. "Chiar e adevarat? Nu glumești? Înseamnă că cineva chiar ar putea să le găsească?" "Draci, n-auzi, răspunse Artiom cu superioritate, sănătate povești... Dar, da, deja în primul secol al islamului califul 'Abd al-Malik ibn Marwan a trimis o expediție în Maghreb ca să le

scoată la iveală..." "Să nu ne pierdem speranța... Miine poimîne aflăm din ziar că s-au găsit..." .

Artiom se uită la notă și cheful îi dispără. Își scoase cardul și îl puse pe masă. Numai vederea cardului îl și enerva. De la oficiu se hotărîseră în sfîrșit să le vireze salariile direct în cont, dar le oprea un comision pentru asta. Din ce motiv? Nu era mai ușor și mai bine și pentru ei să facă asta? Ina plutea încă în buna-dispoziție a mesei, mai ales că afară începuse să plouă, auzeai picăturile căzînd pe pămînt și pe apă, pe fereastră, și asta te ajuta, te ajuta ca fumul unei țigări. Artiom se gîndi, nu deschide vorba, nici un cuvînt despre asta, dar nu se putu abține și zise, "așa, și cu asta, adio restaurant pe luna asta!". Ina se posomoră. O dată pe lună la restaurant, așa era convenția. Mai mult nu-și puteau permite. După părerea lui Artiom, și o dată pe lună era prea mult. Salariile lor puse cap la cap și așa mai departe. Marele noroc era că nu plăteau chirie. Ghinionul era că plăteau mîncarea, transportul, telefonul, apa, lumina, asigurările. Ceea ce râmnea era o sumă care avea proprietăți foarte diferite pentru Artiom și pentru Ina. Pentru Ina, era ceva elastic. Era o sumă conectată în mod misterios la niște venituri miraculoase din vizitor, și administrată prin numeroase derogări "luna asta". Pentru Artiom, era un test de matematică de la:Dzeu, să vadă dacă ajungi la rezultatul corect, adică zero, în orice caz, să nu fie cu minus.

Se iubeau totuși, erau realiști în detaliu, dar idealiști în ansamblu, ca goticul. În orice caz, Artiom nu avea nici un motiv să deschidă din nou discuția acum. Fusese deja stabilit că nu vor merge la restaurant mai mult decât o dată pe lună, deci ce vroia Artiom să spună acum? Nu insistă, că degeaba însăși? Sau: iată pretul unei seri împreună? Sau: aici se opresc plăcerile tale triviale? Ina nu zise nimic

totuși. Nu avea rost să te cerți. Trebuia să așteptă, astă era tot. Cînd Artiom îi zicea enervat că părinții ei le-au dat casă și mașină, iar el acum trebuie să plătească asigurare și pentru una și pentru cealaltă lună de lună, ce puteai să răspunzi? Tăceai sau schimbai vorba.

A

șa zicea și X, mergea uneori la ea acasă, și X îi povestea propriile ei experiențe. Nu că ar fi fost în vreun fel comparabile, erau la o cu totul altă scară, dar aceste învățăminte, desprinse din fapte mult mai numeroase și mai intense, trebuiau să fie cu atât mai mult aplicabile și la ce i se întâmplă Inei. X știa lucruri, le învățase pe propria ei piele, sau auzise de la alții din București sau de la Budapesta sau de la Boston. Ina zicea că ascultase Gardel, X pufnea puțin, dar nu cu răutate, ci cu dragoste, și îi zicea, Gardel, sigur, dar nu se compara cu Hugo

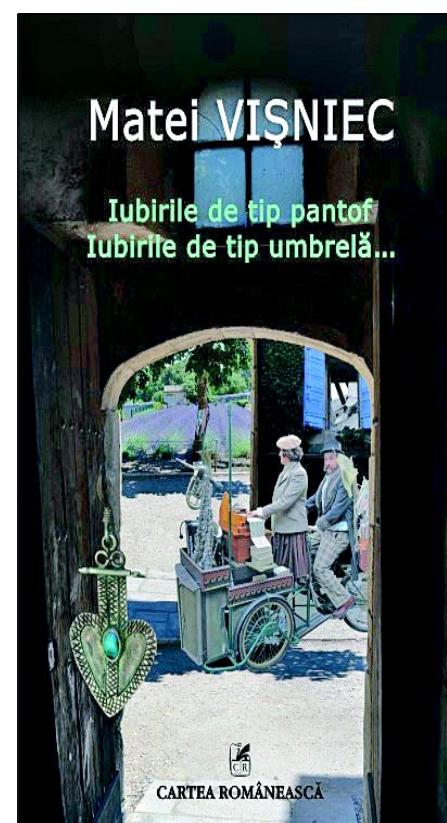
del Carril... Artiom se răstise o dată la Ina, dar astă nu se compara cu felul în care X mîncase odată o mamă de bătaie de la un rus. Pe scurt, sfaturile ei veneau dintr-o viață infinit mai rapidă.

Dar acum, cu Artiom în mașină, conducînd prin ploaie cu mare grijă spre Frumușani, cu toată această înțelepciune a ei, de împrumut sau nu, Ina nu găsi nimic mai bun de zis decât, "noi de ce nu facem un copil?". Artiom se uită la ea, dar nu se enervă. Nu trebuia să se enerveze. Trebuia doar să aștepte, să schimbe vorba. Dar Ina cunoștea această tactică, această tactică a pierderilor minime, a controlului pagubelor, pentru că o aplică și ea. Nu avea de gînd să-l lase pe Artiom să o aplice, doar pentru ca amîndoi să sufere mai puțin. Și-apoi, Artiom îi scăpa printre degete.

A doua zi o luau de la capăt, șmotru, tone de viață de zi cu zi, nu mai ai ocazia să pui această întrebare, noi cînd facem un copil. Deci Ina își manifestă determinarea de a scoate un răspuns de la Artiom. Artiom îi răspunse "cînd vrei tu", pentru că era abil, era foarte abil, făcea orice concesii numai ca această discuție să se termine înainte de a se face reproșuri prea mari de-o parte și de alta. Artiom nu-i arunca nici o privire Inei, pentru că frumusețea ei să nu-i afecteze ursuzenia, despotismul și ura de sine, la care nu avea nici un chef să renunțe. Ina însă se uita tot timpul la Artiom. "Atunci în seara asta". "Nu se poate în seara asta, am băut." "Atunci cînd?" "Săptămîna viitoare". "De ce nu mîine?" "Trebuie să ne gîndim bine mai întîi, să stăm de vorbă..."

Ina, simînd că se înfurie, reduse viteza și aprinse faza lungă. Nu venea nimeni din față. Condu cu grijă. Să nu facem o prostie. Un accident stupid. Condu cu grijă, de dragul copilului. Se întoarseră la Frumușani la miezul noptii. Ina se duse repede în casă, dar Artiom întîrzie puțin asezînd cărtile aduse de la Brașov într-o cutie de carton, ca să le duca pe toate în casă pe fură, ca pe o marfă de contrabandă, ca un cîine cu un os furat.

ORIZONT A CITIT

(Fragment din romanul *Trecerea*, în curs de apariție)

CONSTANTIN GURĂU SI ANOTIMPURILE ANGO'ASEI

LUCIAN ALEXIU

Dificil de găsit un alt autor în generația căreia îi aparține Constantin Gurău (25. 05. 1951 – 10. 11. 2015) care să fi dus uitarea de sine mai aproape de perfecțiune; care să-si fi convertit îndeletnicirea de obște într-un fel de a doua natură. Profesor, apoi ani în sir muzeograf, conservator de carte veche prin felurite așezăminte de cultură și redactor de editură, Constantin Gurău a rămas multă vreme autorul și deținătorul exclusiv al unor manuscrise pe care un spirit mai aplicat n-ar fi ezitat să le prefacă în carte.

Accidental unui debut revuistic de care liricul va fi și uitat după puțin timp, accidental tipăririi în pagină de revistă a unor manuscrise cedate mai apoi prin cine știe câte diligențe ale vreunui familiar nu-l vor fi scos cu adevărat pe autor dintr-un anonimat cultivat cu bună știință. Și totuși. Fantezist în linia poeziei dimoviene la începuturile-i lirice, Constantin Gurău a schimbat mai multe registre poetice înainte de a se stabiliza într-o formulă convenabilă. Pasiunea unor prefaceri continue? Disponibilitate în explorarea unor teritorii lirice, altminteri, îndestul de îndepărta unele de altele?

Concise fără a deveni excesiv de austere în formularea lor apodictică, ironice, sarcastice nu o dată, versurile unui târziu apărut volum de debut (*Corespondență particulară*, Editura Hestia, 1992) par, în orice caz, să-l fi pus pe scriitor de acord cu proiectul, cu atât de rezerve făcut public, al liricii sale. Alte sase culegeri de poeme: *Stratul de ozon*, 1994; *Desertul antenelor-satelit/ Wüste der Satellit-Antennen*. Ediție bilingvă. Cu o versiune în limba germană de Ilse Hehn, 1997; *Un drog peisajul*, 2000; *Instinctul de paupertate*, 2003; *Escapadă din pădurea de carton*, 2009 și *Catering blues*, 2012, consolidează o formulă lirică, propun perceptiile unui reflexiv familiarizat cu temele actualității literare – orașul terifiant, degradarea valorilor civilizației, coșmarul unei umanități lipsite de repere și certitudini, derizoriul existenței cotidiene, proiecția, în rare momente de grație, într-un spațiu naturist, protector etc.

Serii de rapide notătii ironice, sarcastice de foarte multe ori, trimit la realitatea civilizației citadine a veacului al douăzecilea; viziunea unei lumi agonice, alienate și alienante întregește, dramatic, un monolog în care dătătoare de ton sunt surda contrariere a insului confruntat cu erzaturile societății de consum și un sentiment al precarității existenței. O umoare neagră pare a-l însotii pe Constantin Gurău în mai toate prospectiunile sale poetice, decupajele propuse de texte sale vorbesc despre "fisurile ființei", "decerebrați fără surâs", "anotimpuri ale angoasei", "strălucirea slinoasă/ a veacului", "suma d-orori/ din cinemazul divin" și

***

borne printre care îți călăuzești oasele spre start soarele înselător al memoriei sorbit de priviri bătrâne ore burdușite de rumegarea vlăguță a zilei certate cu buna-cuvînță a optimismului oricăruи advertising cînstit cîteodată prînzul înselător cînd se pune la cale vreo ispravă matinală și seara vegheată de bucuria sfidător – opulentă a crizantemelor toamna

***

te-ai luat cu lucrul și cu lehamitea echilibristică peste continente de smoală în hărțălaie și tristețe asul din mîncă duhnestă a sudoare arareori limpezimea clipei gripează mecanismul prea sigur al unui timp

***

din gîțul retezat al verii gîlgîie cîntecul cocoșilor sub ghilotina fîrzie a toamnei

***

încins cu centura inutilităților esențiale strălucești ca un denunț împotriva zeilor piuitul electronic programat să ia mintile clinchete colorate de origine controlată (produse în îndepărtatul Chitai) se izbesc în discursuri browniene îndoparea cu spini și lăcuste în miasme de sfîrv prin cotloane atinse de fiorii deplinei muștenii unic tel asa cum propovăduiesc evangeliile preventive sub norul efemeridelor blidul gol al orbilor memento al ofertei optiunilor la pachet

***

ei au adormit cu repeziciune
așa cum dispar amânuntele din vis
schite păstrate sub pleoape
o privire în adîncul fintinii
amfiteatrul de oase strălucitoare

***

un vraf de zile blurate
cînd pînze colorate de în
așteaptă preschimbarea în bluze în rochii
pahare golite cu un zvînet al mîinii
firesc în seri lungi de toamnă

***

arunci o privire discretă pe tarabă
click îți face cu ochiul libertatea
cîte o pagină furată din priviri
adecvarea la realitate
revenirea la cei morți
cu suluri de texte protectoare
aidoma elanurilor din junete

***

trăiești cu delicii teroarea ieșirii din
crisalidă
un set de absurdități abisale se înșiră în
colierul
care îți va premia existența
răsplătă adăugată aromei abunden-
tinoță a teilor –

bun-rămasul a fost înlocuit de plecarea
precipitată
zori rumegate în volutele senectuții
cînd vei afla răspunsul neașteptat al
întrebării
medalie pe pieptul riguros emblematic
față și reversul despart și unesc

altele asemenea, în care răul de existență, inconfortul ontologic ("lehamitea", "abisul infestat de oroaare al nesfărsitelor vise") face pereche cu plastica deformului, grotescului, maladivului: "estropiatul/ în ligheanul verde/ de plastic/ plutește deasupra/ acestei lumi/ ce se înecă/ în praf" (*Stratul de ozon*, p. 7); "mascaraada va mai continua/ un timp confuz/ antrepozitele scîrbei/ se înstăpânesc cu brutalitate/ furnizorii de bale și sclipici/ gâlgâie de gesturi umanitar-obscene/ dejecții care vor poposi la/ rigolă mai crezii în râsfoirea/ paginilor panaceu expirat" (*Escapadă din pădurea de cristal*, p. 26).

Un volum antologic, preconizat să apară la împlinirea a 65 de ani de existență ai poetului, va putea doar să închidă, datorită neașteptatei sale dispariții, un traject literar ce părea să anunțe, încă, surprize.

separă adună și proclamă de-a valma
erezii într-un biet trup care înținjește
la armonia deplină a desenelor rupestre

***

umbra incertă a duratei zilelor
îngrașă debarasarea de obiecte
lehamitea devine posibilă
ca un fruct prea copț
după nesfîrșite anotimpuri ale angoasei

***

în vreme ce visezi
la atelierele închise părăsite uitate
extincția îți bubuiie în timpane
plenitudinea tranșantă
ca o inaugurare cu artificii copioase
pe cîmpul unde arșița macină umbrele
se scurge aidoma bulgărilor în prăvălire
memento frivol sub arbori de tuia
al unor vieți împlinite printre lespezi și
buruieni

exultante în regatul frenetic fertil al fetei
morgana

***

socotelile încheiate ușile trîntite
peste cei rămași dincolo sub lespezi
stratul mereu mai afinat al uitării
larva răspîntiilor suprasolicitare
distorsionează mesaje buimace
dezacorduri fertile încă mai țin în chingi
lumea

***

pe dosul fițuicilor socoteala unor vîrste
migrează dintr-un secol în altul
cu o grafie testamentar-limpidă
demonii solitudinii te aruncă
în rigoarea inconcevabilei disoluții

***

omagii devastatoare
vor acompania ieșirea din scenă
dimineti nelipsite de trilurile mierlei
rătăciotoare peste hășișul incipient al zilei
îngemănat cu pestile terestră
cîte un copac sădît seara în pripă
așteaptă semne din mustos-acaparatorul
adînc

***

ce zei îți toarnă în farfurie
ciorba asta s-o liorpăi
și mîine va fi o zi
și te cuprinde smintea
cînd peste ape cerul cu nori
afîrnă ca pieile unei curve senile
îți proorocește umilința savoarea
disoluției

***

aprehensiunile se strecoără
printre lătetii gardului părăsesc oaza
nu coincidență miracolul devine
armonie sonoră sens al aniversării
decenii alunecă în adumbrata zi
a dumincii necredinței
plenitudinea absenței înstăpînită peste
tine

***

deasupra lacului lunii rugăciunea de
seară
pe pajiște alături așteaptă credincioșii
pantofi
prin străzile vegheate de fortăreață înaltă
a sării
fergele balcîze își plimbă
smartphonurile
de ultimă generație
spectacolul din piața domului se sfîrșește
sub ploaia ce cade pe spinările cailor

ZUM ERBPRINZEN ADRIANA CÂRCU

Birtul cartierului, purtând numele străzii pe care locuiesc de vreo 26 de ani, este un loc pe lângă care trec aproape zilnic. Uneori, de Vinerea Mare am participat împreună cu toți vecinii la festinurile tradiționale cu pește prăjit și salată de cartofi, sau în câte o vară la spectacolul barbar al rotisării unui porc, timp de ore întregi, la portăpul din curte. În rest, până nu demult, schimbam cu proprietarul ori de câte ori ne tăiam calea, un bună ziua, cam cu jumate de gură.

Cu anii, pe măsură ce am devenit mai de a locului, mi-au ajuns la ureche povestile vechi despre chefuri sălbaticice, droguri grele și bătăi cu cuțitul petrecute acolo, dar după cum îmi stă în fire, nu le-am dat prea mare importanță. Duminicile vedeam, dincolo de perdelele din plastic, familii îngrijit îmbrăcate care serveau masa de prânz într-o liniște deplină, iar în serile de vară auzeam zvon de voci, întotdeauna până la zece fix, când se trăgeau obloanele. Si cam atât.

Motivul pentru care într-o seară am ajuns la *Printul Moștenitor* a fost acela că la *Leone D'oro* nu mai găsise locuri și mi-am amintit de meniurile de prânz cu mâncăruri tipic germane, scrisă grijuilui cu cretă pe tabla din față ușii, care mi s-au părut mereu îmbrioare. Miroslul specific de fum acru și de băutură trezită, au fost primele indicii că intram într-un loc care, chiar dacă nu a fost renovat de mult timp, se bucura de o clientelă activă. Când ochii mi s-au mai obișnuit cu lumina slabă, am văzut că la bar seudeau doi bărbați. Unul, îmbrăcat în salopetă, mâncă ceva dintr-o farfurie neagră, iar celălat, un tip blond și gras, ținea de toartă o halbă aproape goală, zâmbind fără adresă. Un om de vîrstă mijlocie așezat cu spatele la încăpere trăgea nervos de maneta unui automat de jocuri, care făcea ca față să i se anime, ba roșu, ba galben, după cum se succedau luminițele de pe panou. La masa din stânga, un tip privea concentrat în fundul unui pahar de vin, iar femeia așezată vizavi îl urmărea cu atenție, de parcă în adâncul aceluia pahar i-ar fi stat scris viitorul. Era liniște ca într-un stop cadru.

Am dat binețe, m-am instalat la bar și după ce am comandat un pahar de șampanie, am mai aruncat o privire în jur. Zâmbetul blondului părea să-si fi găsit adresa. Am dat ușor din cap în semn de salut. Atunci am văzut că vecinul lui mâncă un sandwich cu cuțit și furculită, de parcă ar fi avut în față o creație de *nouvelle cuisine*. Din colțul cu automatul de joc se auzeau scurte melodii mecanice întrerupte de înjurăturile înfundate ale jucătorului care trăgea tot mai înverșunat de manivelă.

După ce mi-a pus paharul în față, patronul, mi-a spus cu un zâmbet, "ăsta e din partea casei." Înainte să apuc să-mi manifest surpriza, a continuat, "te știu de ani de zile. De aici de la bar te vedeam în fiecare zi trecând pe bicicletă, iar mai încoace când Hussein de la chioșcul de ziare

ne-a arătat un articol despre cartea ta cu artiști români, am devenit mândru că sunt vecin cu o scriitoare. Mă cheamă Uwe și am moștenit birtul ăsta de la tata acum 30 de ani." În timp ce Uwe s-a întors să-și reumple propriul pahar, din bucătărie a apărut o femeie firavă cu un aer sfios de fetiță, care s-a apucat să spele paharele într-un bazin plin cu spumă. Arătând cu capul spre ea, mi-a zis: "E mama, bucătăreasă noastră. Ea a ținut pe picioare toată afacerea astă în cei șapte ani cât am stat la pușcărie." Povestea începea să-mi placă.

Când l-am întrebat de ce a făcut pușcărie, Uwe mi-a spus că Printul Moștenitor are o istorie frământată: "În anii de glorie, am înoptat nu o dată împreună cu toți clienții în arrestul de noapte, din cauza zarvei produse de chefurile noastre. Într-o noapte, o femeie și-a pândit bărbatul prin geam și i-a înjunghiat iubita chiar în momentul în care a ieșit cu ea din birt. După ce a murit tata, m-am apucat serios de droguri, nu numai să le consum, ci și să le vând ca să-mi fac banii. Pușcăria mi-a prins bine, pentru că altfel m-ar fi așteptat o moarte sigură. De când am ieșit, singurul meu drog este combinația astă de vin alb cu coca cola din care beau toată seara." Uwe a tacut o vreme preocupat de propriile amintiri. După puțin timp, ușa s-a deschis și a intrat un tip cu un aparat de fotografat care după ce a comandat o bere a început să ne facă poze. Se mișca nestânjenit prin toată încăperea, dar nu părea să deranjeze pe nimeni. O vreme s-a lăsat iarăși liniștea, o liniște punctată de clipocitul apei și de semnalele înfundate ale automatului, ce avea o tihă de casă veche cu obiceiuri demult cunoscute.

După ce mi-a umput iar paharul, Uwe m-a întrebat dacă cartea se vinde bine și apoi a anunțat solemn că la bar stă o autoare. Cei doi tipi din dreapta m-au măsurat fără prea mare încredere, dar parcă totuși cu un nou interes. Cu o formulă care părea consacrată, Uwe a dat un rând de *schnapps* la toată lumea, ignorat doar de tipul de la automat, care părea hipnotizat de propriul ghinion. "Hai să bem pentru armonie și bună vecinătate!" Atmosfera s-a animat pe loc. Din boxele fixate la extremele barului a început să răsune *Smoke on the Water*, vecinii mei au descălecat scaunele, iar Uwe s-a repezit să coboare rulourile.

Înainte să mă dumiresc prea bine, dansam cu cei doi colegi de bar, în timp ce Uwe o trăgea pe "ring" pe maică-să. Perechea cea îngândurată ni s-a alăturat pe loc, iar Tânărul cu camera ne fotografia din toate unghiurile. Singurul care nu participa la euforia generală era tipul de la automat, care se pusese pe plâns. Văzându-mi privirea întrebătoare, Uwe mi-a șoptit, "Nu-l lua în seamă, e fratele meu. Pentru el am cumpărat automatul. Si-a pierdut mințile în noaptea când nevesta-sa i-a înjunghiat iubita".

ESEISTICĂ PERENĂ CLAUDIU T. ARIEȘAN

I. O carte insolită și teribil de interesantă este cea mai recentă apariție a "Bibliotecii Medievale" editată cu acribie de Alex. Baumgarten: Petrarca, *Despre ignoranță: a sa și a multora*, traducere de Ioana Costa, introducere de Andrei Bereschi, Editura Polirom, Iași, 2016, 240 p. Varianta bilingvă latino-română permite degustarea în original, dar și într-o tâlmăcire excelentă a unui text concentrat aparținând ilustrului poet și savant italian Francesco Petrarca, ce s-a simțit obligat de adversarii lui să elaboreze o invectivă ca răspuns la acuzațiile de cultură superficială ce i se aduceau în mod curent. *Pledoaria pro domo* se construiește armonic în jurul a trei idei fundamentale: "acceptarea propriei ignorante, manifestarea unei culturi superioare celei a detractorilor săi și definirea incapacității general umane de a atinge cunoașterea. Cunoștințelor enciclopedice, văzute mai cu seamă ca manifestare orgolioasă a unei curiozități excesive și vane, Petrarca le opune privirea întoarsă spre sinele uman. Umanismul său este, astfel, un creștinism de certă inspirație augustiniană, dublat de o entuziasă admirare față de Cicero".

Să nu uităm că episcopul sfânt de Hiponna se convertise la iubirea absolută față de filosofie citind un dialog, astăzi pierdut, al marelui arpinat, iar tradiția teologală, oarecum neo-scolastică și vag antiaristotelică edificată în jurul binomului acestora, a constituit un model percutant și atrăgător pentru mulți intelectuali ai prerenașterii italiene, atașați artelor liberale, dar și artelor propriu-zise. Chiar și autoapologia petrarchescă este redactată în stilul epistolilor confesiv prin care magiștrii săi recunoscuți au rămas în constința literaturii mondiale, dar și cu accente limpezi preluate din discursurile acuzatoare ale lui Cicero, de genul celebrului *exordium ex abrupto* îndreptat contra lui Catilina. Dacă scrierile ar avea și un gust, cred că *deliciosul* ar fi cel mai potrivit pentru acest opuscul din 1367, căruia veacurile nu i-au mistuit nici fragranța, nici farmecul.

II. O altă lucrare eseistică pe care o admir neconditionat de când am descoperit-o își deschide farmecele indicibile, fie și fragmentar, publicului român mai puțin deprins cu lecturile directe din engleză: Robert Burton, *Anatomia melancoliei. Pagini alese*, traducere de Iustina Cojocaru, Editura Herald, București, 2016, 350 p. Socotită, pe drept cuvânt, "una dintre cele mai valoroase lucrări ale omenirii (...), o sinteză a cunoașterii solide a vremii, un adevarat tratat de dimensiuni enciclopedice, de cunoaștere vaste din medicină, mitologie, literatură, istorie – un eseu filosofic copleșitor (...) constructie magnifică, unică și valoroasă atât pentru literatură, cât și pentru începeturile unor noi domenii ale cunoașterii, precum psihologia, psihosociologia și psihanaliza", impozantul tom al genialului teolog, medic și matematician trăitor între 1577-1640 copleșește aici, cum a făcut-o și la apariție, prin borgesianul gust al absolutului intelectual și spiritual, prin formidabilă manevrare a resurselor ironice și umoristice, dar mai ales prin extrem de actuală tentativă de atenuare a efectelor devastatoarei melancolii, ruda străveche și strămoșă fatidică a omniprezentei depresii de aici.

De altminteri, filiația cu solidul clasicism greco-latinesc este subliniată chiar de semnătura din 1621 sub care apărea amețitoarea divagăție filosofico-umorală, aceea a lui *Democritus junior*, aluzie transparentă la gânditorul elin ce socotea că răsul este cea mai potrivită reacție în fața problemelor altminteri (aparent) insolabile ale vieții. Mai mult decât umoarea neagră promulgată de Hippocrate, aici este anatomicat întreg sufletul uman din toate vremurile și asta nu e puțin lucru!

III. Și ca să defilăm și cu vedete culturale de origine română, merită amintită reeditarea augmentată a volumului de studii Eugen Lozovan, *Dacia sacra*, traducere de M. Popescu, ediție și postfață de Ion Oprisan, Editura Saeculum I.O., București, 2015, 254 p. Păsind determinat pe linia marcată de savanți precum Hasdeu, Iorga, Părvan sau Gh. Brățianu, fostul profesor emerit al Universității din Copenhaga ne oferă cele mai importante contribuții privind viața, mentalitatele, credințele și raporturile culturale stabilite de geto-daci romanizați cu popoarele vecine, în special cu bizantinii, din primul mileniu de "înfiripare și afirmare" a poporului nostru. Densele cercetări de strictă specialitate, dar înaripat redactate pot provoca nedumeriri cititorului neavizat prin fermitatea afirmatiilor privind excelența străbunilor autohtoni, dar niciodată nu se cade în protocronisme calpe, tracomanie sau "dacopatie", iar luminosul dialog epistolar *De dignitate vitae* purtat cu Constantin Noica și inserat către finalul culegerii rotunjeste, credem, întreaga măsură a unui membru marcant al diasporiei românești ce nu a plecat cu sufletul defel din matca sa intelectual-civilizatorie, slujindu-i valorile cu demnitate și prestanță academică.

CONTINENTUL GRI SCRIITORII ÎN SUBTERANELE SECURITĂȚII

DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA

NEMARXISMUL,
BATA-L VINA

Organele prodează sistemic. Adică aşa cum scrie la carte: la cartea lor. Adumecă familia numitului. Se apropie informativ de biata maică, vorba lui Serghei Esenin, poetul larg iubit de boema timişoreană a vremii. Să luăm aminte, mai ales că nota care urmează este o turnătorie voluntară, "pe proprie inițiativă", după cum scrie în josul ei ofișerul receptor-primito:

"Vă informez că în ziua de 12 martie 1982 BUGAR AUREL a stat de vorbă cu STOIA MARIA pensionară de la 13 DECEMBRIE din Timișoara unde a fost țesătoare cu domiciliul în Timișoara str. Palmierilor nr. 6.

BUGAR AUREL mi-a povestit că STOIA MARIA este ceva rudenie cu primul soț al mamei lui AUREL. După cum se știe, mama lui AUREL este rezidentă română la Viena.

Rugămintea lui STOIA MARIA către AUREL a fost aceia să o convingă pe mama lui ca aceasta să invite pe STOIA MARIA în vizită la Viena, de unde să nu se mai întoarcă. AUREL ar fi întrebat-o pe STOIA MARIA de ce vrea să rămână afară că este femeie bătrînă. STOIA MARIA i-a explicat lui AUREL că cununatul fiului ei adică STOIA..... muzeolog la muzeul BANATULUI, fost impiegat la una din gările Timișorene, împreună cu soția lui plecat ilegal din țară plătind fiecare 50.000 lei.. Acuma sora acestui impiegat ANA GLÜCK STOIA care este nora lui STOIA MARIA, doctoră stagiară la Bocsa, vrea să plece și ea împreună cu soțul la fratele ei în R.F. Germania.

În perspectivă, doamna STOIA riscă să rămână singură și atunci s-a gândit să plece și ea definitiv din țară folosindu-se de invitația de la mama lui AUREL, apoi să nu se mai întoarcă.

Din discuțiile purtate cu BUGAR AUREL sursa a mai aflat că soții STOIA ar avea actele depuse pentru plecare definitivă sau în vizită în R. F. Germania la cununat și frate adică la acel impegat iar dacă nu reușesc se pare că sunt dispuși să plătească, cum a făcut și impegatul.

AUREL nu s-a angajat să vorbească cu mama lui pentru invitație pe numele STOIA MARIA explicând că o asemenea acțiune ar compromite pe mama lui și în perspective ar îngreuna relațiile ei cu copiii din afară.

"BUJOR"

Nota prezentată din proprie inițiativă. Informatorul a fost instruit să nu dea curs cererii numitei STOIA."

În paralel cu lucrările operative asupra familiei, hop și sursa Herman. Aceasta raportează maiorului Ion Indrei, în iulie 1977, despre numitul Stoia Glück Nicolae, că ar ști căte ceva, și anume că a lucrat corector la ziarul *Drapelul roșu* înainte de a veni la Muzeul Banatului ca atestat restaurator carte veche. Nicolae Stoia Glück este absolvent de filologie, soția sa este medic stomatolog și pune plombe tamar la Botoșani, au doi copii pe care îi cresc părinții sus-numitului. Despre subiect poate spune că este om închis, că nu vorbește, când o face se repede asupra ta cu multele cunoștințe muzicale pe care le are: de la muzica pre-clasică la rock-ul acesta la modă. Citeste mult și dă dovadă de spirit critic. La capătul notei olografe a lui "Herman", maiorul scrie să se aibă în vedere că Stoia Nicolae este legătură a lui A. U. (formulare impropriu, după opinia noastră, n. a.). Prin

urmare, este indicat, se zice acolo, la Observații, ca Nota să fie "exploatată la măpa instituită în acest scop". Așa citim și nu pricepem împedite dacă scopul mapei odată "instituite" ar fi calitatea lui Nicu de legătură a lui A.. Sau care? O "Notă" din 28.05.1981 face vorbire despre cum stătea Timișoara la "nemarxism" prin grija numitului Nicolae Stoia Glück. O redăm mai jos, cu tot cu preotul Remus Jurca, Tânăr neangajat în "cîmpul muncii", cum nimerit scrie sursa. Iată-o!

"Din datele pe care le detinem rezultă că numitul STOIA NICOLAE GLÜCK – profesor de limba română, este confuz din punct de vedere politic și atras în acest «cerc» persoane similare ca: MARCEL TORCEA – poet și profesor de limba română, pe JURCA REMUS, Tânăr preot, neangajat în cîmpul muncii preocupat de a emigră în U.S.A. la rude și alții.-

STOIA NICOLAE se prevalează de faptul că ar avea aprobarea organelor de partid, aspect nereal, pentru a tipări o revistă de "antropologie culturală" în 300 de exemplare pretinzând că are hîrtia necesară.

A solicitat colaborarea la această revistă de la unii fosti legionari, condamnați politici, din Timișoara și din București.

«Programul» cercului și al revistei expus de STOIA NICOLAE este «acela de elaborare a unor studii originale și de realizare a unor traduceri de texte din literatură sociologică occidentală, de preferință aceleia care abordează problemele nemarxiste, susținând că scopul acestor studii este de a înfrunta filozofia marxistă».

DE LA MANNHEIM LA MOPETE

Trebue spus, pentru cei ce nu au de unde să știe, că programul cercurilor și al formațiilor de la Casa de Cultură a Studenților (CCS) era alcătuit de meto-

diști/ instructori/ referenți, de maeștri coreografi, de dirijori, de regizori, angajați ai respectivei instituții. Astfel, la CCS Grigore Preoteasa, Ion Luchian Mihalea conducea corul *Song*, Cătălin Naum avea în grijă Teatrul Podul, iar Dumitru Fărcașu dirigia ansamblul folcloric de la CCS Cluj-Napoca. Aceste "programe de activitate" erau în așa fel alcătuite, încât să dea bine la șefi, de convență cu cei mai îngăduitori și recurgând la tertipuri în cazul celor "pe linie". Programele, în totalitate, erau văzute de director, apoi mergeau la conducerea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști (UASC) pe centru universitar (casele studentilor fusese să trecute de la Ministerul Învățământului la Ministerul Tineretului), după aceea la Comitetul PCR pe centru universitar. Câteodată erau cerute de secția propagandă a județenei de partid sau de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului.

După cum se vede, programele intrau și în atenția băieților privind spre zări albastre. (Ar fi interesat de știut cum decurgeau discuțiile între securiști și șefii de la partid, de la "asociație", numai că astăzi nu-s consemnate niciunde. Avem doar mărturii indirecte de la unii scriitori, de la membri ai *Aktionsgruppe Banat*.) În privința tipăriturilor (revista *Forum studențesc*, afișe, pliante etc.), filiera devenea și mai strictă: din teamă, din obligație, din simț civic, fiecare se simțea dator să purece căte ceva.

Să revenim la Nicu Stoia. După anchete dure, după alte peripeții, cu formularele mici, cu formularele mari pentru plecare definitivă din țară, a ajuns, prin opșpatru-opșcinci, cu familia în Germania. Aici a finalizat teza de doctorat (*Eminescu – ultimul poet romantic german?*) pe care nu și-a putut-o susține în România. A fost remarcat de profesorul Rupprecht Rohr de la Universitatea din Mannheim, eminent romanist și românist. L-a luat sub aripa sa. Profesorul vorbea ca pe apă toate cele patru dialecte ale limbii române. Scrisese studii fundamentale despre aromâna, dar și despre marii noștri clasici (Eminescu, Caragiale).

L-am întâlnit pe Nicu Stoia, la începutul anilor 1990, la Heidelberg, în locuința sa de pe Philosophen-Allee. Părea fericit. Nu-mi amintesc dacă pe atunci începuse colaborarea cu profesorul. Oricum, când proiectul a prins contur, mi-am dat seama că e nevoie de câteva vietă pentru a fi terminat. Nicu a fost om de bază în echipa lui Rohr, care a coordonat *Kleines rumänisches etymologisches Wörterbuch*. Fatalmente, precum în cazul lui Hasdeu, micul (și nu prea) dicționar etimologic al limbii române s-a oprit la litera B. Primul volum a apărut în 1999 la Frankfurt am Main. Se aflau în pregătire încă două (literele C și D) când a survenit moartea profesorului nonagenar (2009). Stoia-Gluck și-a pierdut protectorul. Conducerea Universității a închis seminarul de romanistică. A căzut și ideea organizării la Mannheim a unui simpozion dedicat culturii române, la care urma să fie invitate și persoane din țară, în special timișoreni.

Nicu a revenit în România, un pic derătat, cu gândul să-și găsească un rost aici, eventual să-și mai dea un doctorat. Într-o vreme, a pendulat între Timișoara și Lugoj. Moartea l-a surprins pe stradă, în 2011, în orașul lui Traian Grozăvescu. Se confirmă ceea ce îi spuse cu cinism o rubedenie care ținuse să facă o paralelă între viețile lor: "Vezi, degeaba știința ta de carte, geaba aerele tale de atotcunoscător, și în comunism, și în post-comunism, tot eu m-am descurcat mai bine". De pe urma lui Nicolae Stoia Glück au rămas în păstrare mii de fișe de lucru, unele stocate pe calculator, o mulțime de manuscrise, precum și o bibliotecă selectă, toate în Germania, aflate în păstrare la cel mai mare dintre fiii săi, Dacron, un motociclist pasionat.

Întorcându-ne la cercul de antropologie, acesta și-a continuat existența clandestină și itinerantă, ba în apartamentul lui Vighi de lângă Grădina Cina, ba în casa din Mehala, prăbușită dickensian, a lui Bata Konstantinovici, ba în subsolurile în care își desfășurau activitatea poeții proletari ai Timișoarei, mari amatori de esoterisme. La una dintre întâlniri a participat Mopete, adică Mircea Ivănescu.

PANGLICA ROSIE

DANA CHETRINESCU

În Spania a avut loc un eveniment inedit atunci când, vrând să premieze un angajat model pentru fidelitate la locul de muncă, primăria a constatat că omul a lipsit de la serviciu nu mai puțin de șase ani de zile. În loc să-i înmâneze o placă, primarul i-a ars omului o amendă de aproape 30.000 de euro¹. Faptul că acest incident s-a petrecut în Spania nu ar trebui să ne mire foarte mult. La urma urmei, Spania este țara care a inventat birocrația și are o tradiție de cinci secole în acest sens.

Însusi Carol Quintul, la începutul veacului al XVI-lea, ca să-și modernizeze (culmea!) administrația vastului imperiu, a inventat banda roșie, cu care se legau cele mai importante dosare, pentru prioritizarea documentelor de mare importanță față de cele banale. Practica benzii roșii a fost iute adoptată și de alți monarhi europeni, ca un model de bună practică. De aici încolo, istoria birocrației devine din ce în ce mai stufoasă, în aşa hal, încât, în secolul al XIX-lea, Dickens sau Balzac aleg să-i dedice cărti întregi. Dickens scria că Britannia se sufocă sub penițele contopășilor și este complet imobilizată, legată de mâini și de picioare cu nesuferita panglică roșie. În *Casa umbrelor*², Dickens prezintă și într-un lung al victimelor Cancelariei, care nu poate rezolva petiții și litigii minore decât în ani buni, ani în care cei intrați în tăvălugul administrației ajung la sapă de lemn și își pierd mintile.

Același secol și aceeași disperare se conturează și la Balzac, care, în *Istoria celor treisprezece*³, spune povestea unui soț îndoliat care nu izbutește să-și incinereze soția conform dorințelor acesteia din cauza birocrației pariziene. Acțiunea cu pricina nu poate avea loc fără aprobarea prefectului poliției și a ministrului de interne. Dar această nu pot lăua decizii fără o audiență, care nu este acordată decât peste o săptămână, și fără un raport, care nu poate fi elaborat mai curând de două săptămâni. În acest răstimp, desigur, din motive de igienă și de protocol, răposată este de la biroul de veci din cimitirul Père-Lachaise, iar soțul ajunge în pragul sinuciderii pentru că și cimitirul funcționează după aceleași mecanisme ale administrației, cu grafice, programări, scheme și rapoarte. Nimeni nu se revoltă, însă, împotriva sistemului, observă naratorul, pentru că doar principiile scrise cu sânge inflamează poporul, iar nenorocirile legalității, vai, din nefericire vor fi întotdeauna pașnice.

La fel de pașnică este și evoluția funcționarului din povestea noastră, pe care primăria îl credea supravegheat de compania angajatoare, compania angajatoare îl lăsa în paza primăriei, iar omul, care mai mergea din când în când și la birou, se simțea nedreptățit de ambele foruri. Pe scurt, nimeni nu era de vină, atât timp cât în scripte totul părea să meargă ca uns. Nu degeaba Spania se află printre țările de la coada listei când vine vorba de rapiditatea cu care se soluționează cererile cetățenilor, rapiditate măsurată în timpul necesar deschiderii unei firme sau primirii aprobării pentru zugrăvirea fațadei locuinței proprii.

Dacă spaniolilor nu le este ușor, să nu uităm că altora le este și mai greu. De aceea, după un secol de tăiat frunză la căini, în sfârșit s-a constituit în România o comisie de tăiat hârtii. Cui îi trebuie să așa ceva? Păi, să începem cu începutul. Pe la finele secolului al XIX-lea, când putem vorbi de o administrație modernă în noua Românie, bazele sistemului au fost puse după același model francez pe care Tânără țară se străduia să-l urmeze în

toate. Din păcate, după cum am aflat mai sus, acest model nu era chiar cel mai fericit, el pricinuind și la Paris confuzie și frustrare, iar în micul Paris, și mai abitir.

Pe această bază birocrațică foarte solidă, complicată, lentă și absurdă, s-a cocoțat mai apoi administrația de tip comunist, care a astupat până și ultimele supape lăsate de avangarda franceză. Când mai punem în vîrf și documentațiile și procedurile stufoase ale UE din ultimul deceniu, piramida noastră este pe cale să se prăbușească într-un nor de praf și moloz. Dacă ne-am gândi și că, pe lângă proceduri, aparatul a fost, este și va fi la fel de stufoș grație numeroșilor săi angajați, care dublează sau chiar triplează munca altor angajați sau, mai nou, a sistemului informatic – nici ăla dintre cele mai performante – și că acești angajați la stat au ei însăși adesea competențe îndoiolești și viteze de reacție reduse, funcționând invers proporțional cu importanța pilei pe care au pus-o la bătaie în momentul însăcăunării la birou, vom avea probabil o imagine aproape completă. Aceasta ne va ajuta să înțelegem și ce face comisia de tăiat hârtii împotriva tăiatului frunzei la căini.

Comisia a dat prima lovitură în luna martie, când a decretat că un document cerut o dată de la un contribuabil nu va mai fi cerut a doua oară, instituția care îl solicită având obligația de a-l căuta în arhivele proprii⁴. Decizia prevede, implicit, ca o parte din funcționari care cereau aceleasi documente de trei ori, să petreacă de două ori mai mult timp cu arhivarea. O altă lovitură grea dată ghemuilui de sfioră (roșie sau în alte culori ale curcubeului) cu care se leagă documentele din birouri, este decizia care anunță că orice document care a fost completat online să nu mai fie depus și pe hârtie, deci că orele petrecute în față unui ghieșu vor dispărea ca prin minune. Platforma guvernamentală intitulată [mai simplu.gov.ro](#) are și un slogan promițător: "O hârtie mai puțin, un cetățean mai respectat". Ura!!! Așteptăm dovezi concrete de respect în urma soluționării următoarelor piedici birocactice (ultra selectiv):

1. Cazierul care să dovedească faptul că cetățeanul este nevinovat, în contextul în care presupunția de nevinovăție, în România, pare-se că nu există;

2. Adeverința pe care o instituție o eliberează pentru a-i servi cetățeanului în cadrul aceleiasi instituții;

3. Autoîmpurnicirea (cred că acesta nu mai are nevoie de explicații suplimentare, înscriindu-se la rubrica *no comment*);

4. Plata amenzilor de poliție la CEC (bună în sine, mai ales că, dacă te miști repede, ai reducere 50%, dar proastă pe termen mediu pentru că ea vine la pachet cu încă două drumuri după CEC – înapoi la poliție și apoi la Direcția de Impozite și Taxe, ca să te asiguri că, la anul pe vremea asta, nu te va ţine nimeni de rău platnic de vreme ce dovoda plății nu a făcut automat drumul virtual la forurile interesate).

Lista poate continua mult și bine, dar suntem optimiști, dacă credem cu tărie că, precum sora mai mare franceză, nici birocrația românească nu este degrabă vărsătoare de sânge de contibubil nevinovat, ci doar de cerneală uneori simpatică, de cel mai multe ori antipatică.

¹ Hotnews, 12 februarie 2016.

² Charles Dickens, *Casa umbrelor*, Adăvărul, 2009.

³ Honoré de Balzac, *Istoria celor treisprezece*, Aldo Press, 2005.

⁴ Hotnews.ro, martie 2016.

BĂRCUTE DE HÎRTIE

CIPRIAN VĂLCĂAN

«Un funcționar spaniol a fost amendat cu 27.000 de euro după ce a lipsit de la muncă timp de 6 ani, relatează **BBC**. Absența lui Joaquin Garcia, a cărui muncă presupune supravegherea unei uzine de tratare a apelor reziduale, a fost observată când autoritățile locale au vrut să îi ofere un premiu pentru cei 20 de ani de activitate. Bărbatul în vîrstă de 69 de ani, ieșit acum la pensie, a negat acuzăriile, spunând că este hărtuit. Instanța a decis în favoarea autorităților, solicitându-i să plătească amendă. În perioada în care absența sa a trecut neobservată, Garcia a fost plătit cu 37.000 de euro pe an (brut), de către o companie a apei condusă de autoritățile locale din orașul sud-vestic Cadiz. Amendă a fost echivalentă cu salariul pe un an (după plata taxelor), și e suma maximă pe care compania o putea solicita legal. În instanță, compania de apă a susținut că nu l-a văzut pe bărbat timp de mai mulți ani, în pofida faptului că ocupa o poziție de management. Compania de apă a crezut că bărbatul era supravegheat de autoritățile locale, iar autoritățile locale credeau că este supravegheat de companie. Viceprimarul a observat absența lui Joaquin Garcia în momentul când a trebuit să îi înmâneze o placă pentru cei 20 de ani de activitate. Garcia sustine că a fost hărtuit din cauza activităților politice ale familiei sale și că a fost trimis să lucreze la compania de apă pentru a nu sta în cale. Persoane apropiate de Garcia au declarat pentru *El Mundo* că acesta nu a vrut să depună o plângere în această privință pentru că trebuia să aibă grija de familie și îi era teamă că la vîrstă sa nu va găsi un alt loc de muncă. Apropiații săi susțin că a mers la birou, deși nu a stat în fiecare zi pentru toate orele de program, și că și-a petrecut timpul citind filosofie » (Hotnews, 12 februarie 2016).

Joaquin Garcia citea multă filosofie: de la 5 la 8, de la 10 la 13, de la 16 la 20, de la 21 la 23,55, în total cîte 9 ore și 55 de minute pe zi. Între 8 și 10 se plimba prin cele trei parcuri ale orașului, rontăind rondele de pînă prăjîtă și hrănind porumbeii. Între 13 și 14 făcea bărcuțe de hîrtie. De la 14 la 14,30 mîncă pastramă de gîscă cu prune uscate sau jamón serrano cu compot de piersici. De la 14,30 la 15 cîtea *Elegiile duineze*. De la 15 la 16 făcea baloane de săpun, în zilele pare, sau vată de zahăr, în zilele impare. De la 20 la 20,15 mîncă trei biscuiți cu ciocolată. De la 20,15 la 21 privea muștele pe care le ținea într-un acvariu și scria cîte ceva în jurnal. Înainte de culcare, între 23,55 și 24, cîtea cîte un poem de Wallace Stevens, de obicei *The Emperor of Ice-Cream*. Cele cinci ore de somn de care avea parte în fiecare noapte erau extrem de odihnitoare, Garcia nu-și amintea că ele să fi fost tulburate vreodată de vreun vis. Era foarte mîndru de somnul său impecabil, așa că își intitulase jurnalul *Povestea omului care n-a visat niciodată*.

Garcia fusese angajat ca funcționar la vîrsta de 25 de ani, dar nu lucrase cu adevărat decât în primii cinci ani. În următorii aproape 40 de ani, își păcălise cu atîta ingeniozitate superioră încît aceștia îl premiaseră de mai multe ori pentru abnegația dovedită în muncă și îl lăudaseră îndelung pentru calitățile sale. Abia de șase ani îndrăznise să nu mai treacă deloc pe la serviciu, dedicîndu-se întrregime programului de lecturi filosofice pe care îl stabilise cu multă vreme în urmă sub îndrumarea maestrului său din tinerețe, Fernando Parejo, un vagabond ce fusese pe vremuri profesor de retorică la Sevilla și se declara, rînd pe rînd, ba un discipol al lui Antistene, ba un discipol al lui Epicur. Grătie influenței acestuia, Garcia înțelesese treptat că orice efort înseamnă o abdicare de la demnitate, că orice clipă de trudă e un atentat împotriva libertății umane. Pentru el, devenise evident că a supune regulilor impuse de viață alături de ceilalți e o imensă dovdă de lașitate, astfel că individul cu adevărat conștient de rolul său în lume e obligat să saboteze prin orice mijloace funcționarea normală a societății, refuzînd să-și îndeplinească sarcinile care îi fuseseră repartizate.

Boicotul nu trebuia să fie însă unul manifest, declarativ, vizibil, ci unul mult mai subtil, aproape imposibil de băgat în seamă, însă tocmai de aceea mult mai eficace. El viza în principal o luptă tenace, însă ascunsă împotriva tuturor gesturilor socotite utile, urmărind înlocuirea acestora cu manifestări paradoxale, ciudate, fără pic de utilitate. Actul gratuit i se părea lui Garcia idealul spre care trebuie să tindă orice om superior, însă el era conștient că pentru așa ceva mai erau multe de făcut. De aceea, se multumea cu bărcuțele lui de hîrtie, cu coifurile decupate din carton colorat, cu figurinele modelate din vată de zahăr sau cu poemele compuse pentru vrăbiutele ce se îngheșau pe pervazul de la greamul lui din bucătărie. Nu neglijă nici să fixeze ore în sir tavanul, să stea cu picioarele pe peretei ori să privească nesfîrșite meciuri de curling între echipele Elveției și Norvegiei.

Din cînd în cînd, vorbea la telefon cu o mătușă care îl ținea la curent cu cele mai noi rețete de dulceturi din cartier, fără să uite să-i pomenească însă și ultimele cazuri de adulter. Cum nu avusese niciodată necazuri, se simțea multumit și spera ca în lumea de dincolo să-l întîlnescă pe Socrate: își propusese să-l bată ușor pe bură...

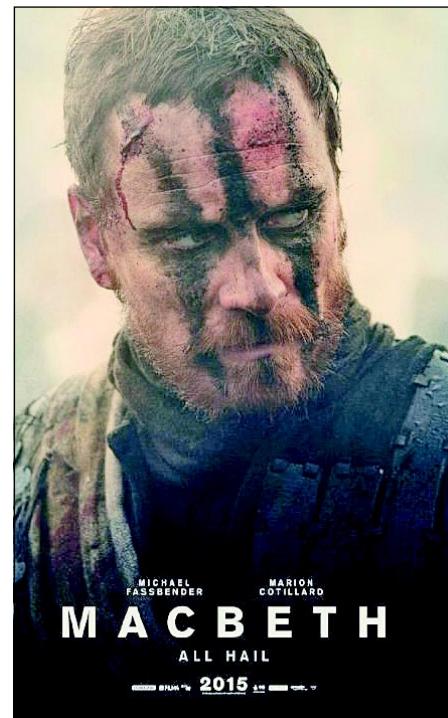
URZELI ALE VECHILOR TRONURI CRISTINA CHEVEREŞAN

Patru secole de la moartea lui Shakespeare, îmi petrec sărbătorile de primăvară recitind *Macbeth*. La distanță de câteva zile, sezonul săse din marele favorit HBO, *Urzaela tronurilor*, debutează cu o serie de revelații așteptate de fanii de pe întreg mapamondul. Fascinată încă din iarnă de ecranizarea întunecată și intensă axată pe doi protagonisti de excepție, Michael Fassbender și Marion Cotillard, nu mă pot împiedica să trasez paralele inevitabile între Scoția și Anglia celebrei piese din 1606 și Westeros-ul lui George R. R. Martin, ce populează mintile contemporane cu fantasme și tragedii surprinzătoare de asemănătoare celor plăsmuite de inegalabilul Bard. La o scurtă verificare online, bănuielile mi se confirmă: nu sunt prima ori singura ce va fi remarcat similitudinile, unii articulând deja teorii speculative ce le urmăresc în amănunt. Fundalul, atmosfera, acțiunea – scăldate în sânge, intrigă, răsturnări de situație, trădări și ambiții desărăcate – propulsează personaje arhetipale, recurgibile nu doar în contextul fanteziei (sau realismului?) medievale.

Coruptie, sete de putere, lipsă de scrupule, nepăsare față de semeni și consecințele ferocițății nejustificate, atrocitate în numele unui triumf iluzoriu, violentă nestăvilită în slujba unui tel obscur și egoist, sacrificarea verticalității de dragul unei măreții pasagere: sună cunoscut? Politica pumnelor, comploturilor, loviturilor pe la spate inundă eranele orbitoare ale cotidianului de 2016 cu aceeași naturalețe împăimântătoare cu care modela povestea eroului devenit tiran în imaginariul shakespearean. Natura umană, în splendoarea și oroarea-i incontestabile, nu pare a avea nici secrete pentru dramaturg, nici schimbări esențiale odată cu presupusa evoluție a civilizațiilor: "Crezând orbește./ Te poți aprinde și răvnesci la tron./ Fiind și than de Cawdor. E ciudat! Adesea ai beznei soli, ca să ne piardă/ Grăiesc cinstit, ne mână cu nimicuri/ Ducându-ne spre cel mai greu păcat..."

Deși considerată una dintre cele mai încrâncenate piese ale "Marelui Will", *Macbeth* e, cu siguranță, și una dintre cele mai profunde meditații asupra existenței și a alegerilor esențiale ce o modeleză, asupra forței malefice a tentațiilor lumești și hidoseniei unei conștiințe deformate, dacă nu anihilate, de lăcomie. Avid de preamărire, mânat în luptă de o consoartă ce nu-i împărtășește dilemele morale, împingându-l nemilos spre păcatul ireversibil, regele-în-devenire și prototipul individului depășit de propria condiție, purtat de valul unor aspirații care-l iau pe nepregătite, întunecându-i judecata și dându-i peste cap valorile. E secundat și manipulat de o doamnă de fier a tenebrelor, ce-si sacrificăumanitateapealtarulsumbru al rapacității. Faimoasa-i pledoarie închioară peste veacuri: "Voi, duhuri, ce dați gânduri ucigașe./ Stărpiți femeia-n mine și turnați-mi/ Din creștet până-n talpi cruce-mie oarbă. Vârtos să-mi fie sâangele, căința/ Nu-și afle-n el nici loc, nici drum; iar mila/ Să nu-mi clintească, ispitindu-mi firea,/ Cumplitol scop, ca nu cumva să preget/ Trecând la faptă".

În miezul nimicniciei expuse în detaliu cutremurătoare, Shakespeare strecoară omenieasca îndoială. Ezitarea, șovâiala, regretul: răzbunări ale ființei împotriva cugetului pierdut. Ele vor bântui sufletele criminale

în momentele de glorie, conturând morală tragediei. Spectrele, vrăjitoarele, nălucirile de tot felul nu sunt doar apanajul unei mitologii medievale dominate de irațional și superstiție, ci și întrupări simbolice ale culpei, ispitei, pervertirii, părții întunecate a sinelui prinț într-o luptă în care singur își poate decide soarta. Mai dramatice decât moartea ce pune capăt destinelor blestemate ale cuplului Macbeth și reinstaurează echilibrul condamnat la fragilitate într-un univers al instinctelor dezlănguite, sunt remușcarea și rătăcirea. Dramaturgul își condamnă ucigașii la chinuri mai teribile decât cele trupești: mintea le joacă feste, spulberându-le măștile și liniștea: ""Nu mai dormi!"" strigă mereu prin săli./ "Ucis-a Glamis somnul! Si de aceea/ N-o să mai doarmă Cawdor, niciodată/ Macbeth de aceea nu va mai dormi".

Versatilitatea autorului, observația fină, satira mușcătoare, analiza atentă a mecanismelor ce pun în mișcare o istorie a lumii bazată pe mereu aceleași tipuri de istorii personale, multiple la infinit, fac din *Macbeth* o piesă ce se poate adresa oricărui public. În ciuda amuzamentului produs, nu mă miră defel succintul ghid de lectură plasat în deschiderea traducerii din 1961, de la Editura pentru Literatură Universală, conform căruia "dramaturgul condamnă viciile autocrației și critică despotismul monarhic. Personajul Macbeth aparține acelei societăți împărtășite în clase în sănul căreia mijlocul de afirmare a personalității este împilarea celorlalți [...] Tragedia se încheie cu triumful forțelor pozitive, care restabilesc în stat armonia dispărută". Infailabilă limbă de lemn a epocii și stereotipurile aferente (multe regăsibile întocmai în varii tipuri de discurs actual de succes) nu reușesc să distrugă subtilă incursiune shakespeareană în culisele psihicului tulburat, dominat de impulsuri viscerale. Din spatele perdelelor de fum, triumfă unele dintre cele mai remarcabile pasaje ale literaturii tuturor timpurilor, cu ecouri imposibil de cuantificat: "Că viața-i doar o umbră călătoare,/ Un biet actor, ce-n-ora lui pe scenă/ Se zbuciumă, și-apoi nu-l mai auzi./ E-un basm de furii și de nerozie/ Băzmit de-un prost și fără nicio noimă".

Negocierea distanței față de textul shakespearean e una dintre coordonatele definitoare ale viziunii personale afirmate de fiecare autor de film. Spre deosebire de mulți regizori contemporani care au ales să facă un "update" al textului original pentru dezvoltarea mai facilă a povestii, păstrând – eventual – doar un număr limitat de replici din textul dramatic original, filmul lui Justin Kurzel preferă să rămână foarte aproape

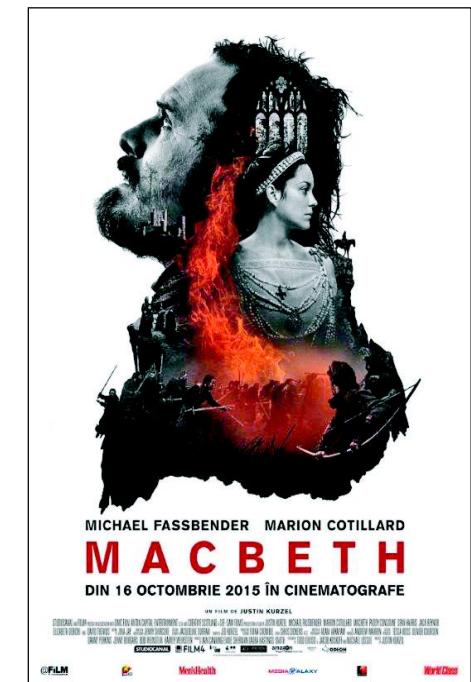
MACBETH: FILM DE ACȚIUNE ADINA BAYA

"Vorbim de *Macbeth*-ul lui Shakespeare?" poate vă întrebați citind titlul. Ei bine, da. Faimoasa tragedie shakespeareană conține toate ingredientele unui film de acțiune plin de suspans, al unui veritabil thriller psihologic care te ține legat în fața ecranului. Conflicte și intrigă războinice, trădări neașteptate, scene de luptă și de crimă în care nu se face economie la cruzime, ambiție fără scrupule și muștrări de conștiință care duc la grave derapaje mentale. Sânge, suspans, violență, nebunie. Mai e nevoie să continui lista?

Există peste 1150 de adaptări pentru micul și marele ecran ale pieselor lui Shakespeare, ne informează baza de date cinematografică online de pe Imdb.com. Adunate până în acest moment, la mai bine de patru secole și jumătate de la viața Bardului. Atractia perenă a pieselor shakespeareiene pare să crească, să dobândească noi și noi fațete pe măsura evoluției cinemaului. Motivele sunt simplu de intuit. În teatrul shakespearean se regăsește un adevarat manual al tiparelor narrative omniprezente în filmele de azi, inclusiv o listă exhaustivă cu arhetipuri de personaje. În plus, Bardul "folosea și stăpânea din plin limbajul cinematografic", iar "în piesele sale istorice, mai ales, pot fi găsite toate tehniciile complexe de filmare, aşa cum a demonstrat în studiile sale Eisenstein", se menționa într-o conversație extinsă dintre Grid Modorcea și D.I. Suchianu, pe marginea legăturii dintre literatură și cinematograf¹.

De la teatralul *Macbeth* al lui Orson Welles (1948) la fistchia versiune a piesei *Romeo și Julieta* în regia lui Baz Luhrmann (1996), o serie de regizori de film și-au lăsat amprenta interpretativă asupra unor piese shakespeareiene. Regândind povestea, rearanjând contextul și personajele, mereu în căutare de noi mijloace de redare, de unghiuri nebănuite anterior. Ce aduce nou ultima ecranizare a lui *Macbeth* (2015) la această conversație continuă între opera lui Shakespeare și viziunile auctoriale ale unei adevărate armate de regizori care s-au încumetat să îl abordeze piesele? Pe de o parte, regizorul Justin Kurzel așeză întreaga miză pe cele două roluri principale – interpretate de Michael Fassbender și de Marion Cotillard. Nimic nou în această strategie, poate vă gândiți. Însă în plus, el combină excelentele valențe interepenerative ale celor doi cu uzul intelligent, suficient de discret, al facilităților oferite de tehnologia CGI. Acestea din urmă îl ajută să creeze o culoare și o atmosferă care dau scenelor-cheie o turnură vizuală absolut memorabilă.

Negocierea distanței față de textul shakespearean e una dintre coordonatele definitoare ale viziunii personale afirmate de fiecare autor de film. Spre deosebire de mulți regizori contemporani care au ales să facă un "update" al textului original pentru dezvoltarea mai facilă a povestii, păstrând – eventual – doar un număr limitat de replici din textul dramatic original, filmul lui Justin Kurzel preferă să rămână foarte aproape

de cuvintele Bardului. Decizia rezultă într-un grad crescut de fidelitate a scenariului față de textul sursă, însă include și un risc deloc neglijabil. Engleza veche e departe de a ușura accesul privitorului la intrigă. Dimpotrivă, ea uneori restricționează intrarea acestuia în forul interior al lui *Macbeth*, expus în schimburi de replici esențiale. Prezența unor secțiuni criptice de limbaj e compensată de Kurzel prin construirea unei atmosfere extrem de expresive, aproape exclusiv din artificii de imagine. Vizualul devine atât de elovent la un moment dat, încât interpretii ar putea liniști să vorbească o limbă străină și privitorul tot ar înțelege substanta conflictului.

De la războinicul condus de un curaj sălbatic, la personajul avid de putere și orbit de ambicie, iar mai apoi la bietul nebun torturat de fantasmele propriei conștiințe, personajul *Macbeth* e construit de Michael Fassbender cu o atenție profundă la detalii și la spiritul textului inițial. Alături de el, Lady *Macbeth* (Marion Cotillard) joacă rolul soției ce îl alimentează setea de putere, fără a bănu împlicațiile ireversibile ale crimei către care îl împinge. Dualitatea și cruzimea care caracterizează cele două personaje, ambiția și deriva morală aferentă, gloria și decaderea lor, sunt redate printr-o paletă interpretativă generoasă de cei doi actori. Deși cu o experiență limitată pe scena de teatru, Fassbender reușește să ducă în spate cu succes întreg filmul. Construiește astfel deopotrivă un erou credibil de tragedie shakespeareană și un erou principal de film de acțiune / thriller psihologic, într-o combinație de genuri perfectată în tonul personal al lui Justin Kurzel. Chiar dacă limbajul folosit și ritmul naratiunii împiedică transformarea lui *Macbeth* într-un mare succes de box-office, jocul celor doi actori principali rămâne, fără îndoială, în galeria celor mai notabile interpretări de personaje shakespeareiene.

¹ Modorcea, G. 1986. *Literatură și cinematograf. Convergențe cu D. I. Suchianu*. București: Ed. Minerva. (p. 34)

TUR DE ORIZONT

Dacă as fi inspector de limba și literatura română sau ministru al Educației, sau vreo goangă cu vreo poziție de decizie în cultură, dacă aş fi scriitor ori cititor, aş citi ceea ce a scris Mircea Vasilescu în *Dilema: Fumatul, ctitul pe hîrtie și mașina fără șofer*. O dată și încă o dată. Poate că mi-ar pica fisa. Poate m-aș prinde. Apoi, poate chiar aş face, naibii, ceva. Uite un fragment din ce a scris omul astă, aici, mai jos. Restul e acolo, și e de găsit chiar și pe internet. Mircea Vasilescu zice că: "De ani întregi, de cînd internetul și cărțile electronice se tot extind, «cittul pe hîrtie» a devenit o temă de discuții, ba chiar o cauză nobilă. Aud adesea în jur tot felul de tristeți că, «din păcate, nu se mai citește, tinerii de azi stau pe net». De fiecare dată cînd mă intersectez cu o astfel de tristețe, încerc să explic că, în România, n-am habar ce și cît se citește, avem doar câteva sondaje destul de superficiale, nu s-a făcut niciun studiu serios despre lectură, deci nu știm exact, avem doar niscaiva cifre sumare. Degeaba fac eu pe deșteptu' și descriu situația.

De fiecare dată, mi se răspunde cu «las' că m-am lămurit eu, n-am nevoie de studii» și urmează exemple cu copiii din bloc ori «din clasa lu' fi-miu». Si concluzia: nu se mai citește, domne, Internetul' astă i-a proștit pe toți. Tema aceasta (cittul pe hîrtie versus Internet) e traficată intens prin mediile culturale, de obicei de către cei pentru care noile tehnologii sunt încă un mare mister. Sau că e mai mișto așa – le resping «din principiu»: «E o prostie, dragă, Internetul' astă, nici nu mă interesează, nici nu vreau să știu». Dar se pronunță, au păreri despre Internet și tehnologie. Cunosc oameni – intelectuali rafinați, altminteri – care abia dacă stiu să dea un mail și cu greu nimeresc vreun filmulet pe YouTube, dar care nu ezită să scrie articole despre felul cum «calculatorul distrugе cultura» și tineretu' se prostește în fața monitorului în loc să pună mîna pe-o carte.

De fapt, e o temă falsă, care nu poate duce la nicio concluzie. N-are niciun sens să pui problema în termenii «e mai bine să citești pe hîrtie decât pe monitor/ laptop/ kindle?». Hîrtia sau dispozitivul electronic sunt doar niște suporturi care ne îngăduie să citim un text. E firesc ca unii să aibă nostalgia cittului pe hîrtie (cu «mirosul de cerneală, foșnetul paginilor» s.cl.); e la fel de firesc ca alții să preferă cittul pe ecran, mai practic și mai iute. Important e să citești, indiferent pe ce suport. Așa încînt, de căte ori aud discuții și opinii despre «superioritatea» cittului pe hîrtie (sau invers) mă gîndesc că oamenii își pierd vremea cu chestiuni secundare. Nu, cittul pe hîrtie nu va muri (cel puțin pe termen scurt și mediu), vor rămîne totdeauna destui oameni care să opteze pentru publicații tipărite. E ca fumatul: e interzis cam peste tot, dar tot mai sunt unii care fumează. Sau ca mașina fără șofer: va fi foarte utilă, dar nu-i va răpi nimănui plăcerea de a conduce. Cîți vor fi cei care vor păstra obiceiul de a citi pe hîrtie – asta e altă discuție. Dar vor fi.

Adevărată problemă mi se pare alta, iar «dezbatările» de la noi, inclusiv între intelectuali fini și plini de bune intenții, o ignoră. Problema e în ce măsură tinerii sunt formați și educați să citească literatură, eseistică, istorie sau altceva. Despre asta nu se discută deloc. Sî nu s-a făcut niciun studiu care să răspundă la întrebarea esențială: Oare școala/ liceul formează cititorii?

ROȘIORII DE VEDE

Fotografiile din acest număr sunt realizate de Alexandru Boca în cadrul expoziției "Mai încearcă!" de la Galeria Pygmalion, Casa Artelor. Au expus: Alexandru Boca, Andra Adina Maria Ciocoiu, Iulian-Augustin Iftodiu, Andrei Părușanu. Curator: Anouk Lederlé.

CRONICA MĂRUNTĂ ANEMONE POPESCU

* De unde vin știrile? Care știri? Cele despre cărțile prietenilor noștri, unii morți, alții fugari... Cele despre "nouă poezie basarabeană" vine din volumul cu același titlu (*Nouă poezie basarabeană*), prefat de Dumitru Crudu ("Dedic această antologie lui Valeriu Boboc, ucis în bătaie de polițiști în evenimentele din aprilie 2009, și tuturor tinerilor care au fost torturați de poliție în baciurile din Chișinău"), cu poezii de Cătălina Bălan, Ecaterina Bargan, Doina Bulat, Daria Vlas, Vadim Vasiliu, Andrei Gamară, Corina Ajder, Aurelia Borzin, Iurie Burlacu, Liliana Armasu ("De prea lungă așteptare (dar ce așteptăm?)/ ni s-au ros papucii și hainele/ ni s-au învechit manuscrisele și cărțile/ (unicele semne de avere în familia noastră). / Și cu ce ne-am ales?! Tu ești cu capul spart, al meu e plin de cucuie/ de mult ce-am crezut în idealuri, / în oameni onesti și în puncti salvatoare"), Horia Hristov, Adrian Ciubotaru, Ana Rapcea, Andrei Ungureanu, Leo Hristov, Pavel Păduraru, Diana Iepure, Steliană Gramă, Alexandru Vakulovski, Mihail Vakulovski (pe peretele meu/ s-au întâlnit/ Peter Handke Eugen Ionesco Nicolae Manolescu bunicu Visoțki Brecht Dan Perjovsh Yehoshua Dudu, Ghenry Miller Baștovoi Alexandru Vakulovski și alții// sub ei doarme un om obosit"), Stefan Baștovoi, Iulian Frunzașu, Angela Pănzaru.

* Antologia lui Dumitru Crudu e polemică, vrea să sublinieze calitățile, direcțiile noii poezii basarabene. Dar cea veche? Cea optezistă, de pildă? Cea optezistă e bine păzită de volumele lui Nicolae Leahu (*Poezia generației 80*, Cartier, 2000), Mihail Vakulovski (*Portret de grup cu generația 80. Poezia*, Tracus Arte, 2010). E bine păzit și romanul optezist (Maria Sălătăițchi: *Romanul generației 80. Construcție și reprezentare*, Cartier, 2016). Dar cea străveche? Prinim de la Editura Academiei memoriile lui Ion Drăuș, tulburătoare mărturisire despre trecerea prin lume și prin literatură a unui scriitor de seamă care împlineste 90 de ani. Și de la prietenii, primim ediția a VI-a, a monumentalului roman al lui Ion Drăuș, *Biserica alba*. Vom primi și alte știri despre ele? Despre transformările fericite sau nefericite ale marelui scriitor? Sau le vom căuta doar printre rânduri? Cine patronează știrile despre bâtrâni scriitori basarabeni?

* Despre cei români, de la Stancu la Davidoglu și de la Eugen Relgis la Eugen

Jebeleanu, putem citi multe-multe știri vechi și noi (noi, pentru noi) în primul volum al incitantului *Trecute cărți de autori și cărți, ziară, reviste* (Ed. Timpul), de Constantin Bostan. Știrilor privindu-i pe scriitorii vremii li se adaugă multe pagini privind brucaniadele anilor '50, '60, '90. Istoric literar temeinic, Constantin Bostan arată că înainte de a scrie *Cetatea de foc*, monument al bastionului dramaturgiei proletcultiste, Davidoglu a fost un scriitor iubit de Rebreanu: prin 1943 merita iubirea Maestrului. Dar prelucrat în nesfârșite ședințe prin anii '49-'50, a devenit cel mai popular dramaturg... realist socialist.

* Cornel Ungureanu ne ajută să adăugăm noi știri despre noi cu o scrisoare pe care a primit-o cu ani în urmă de la Arșavir Acterian: "Desi nu mă îndoiesc că v-ai fost transmise mulțumirile pentru neașteptatele urări de sănătate cu care (atât de îndatoritor) mi-ati întâmpinat ziua mea de naștere (care, între noi fi zis, pe mine unul, puțin mai bătrân decât atât relevat m-a surprins, firește, m-a bucurat) tîn să vă reiterez mulțumirile mele prin însăși pana mea.

Prin bunăvoiețea lui Bedros Horasangian aflu acum că mă solicită pentru o colaborare la revista «Orizont» cu niscai amintiri despre Mircea Eliade și alții. Încerc să vă satisfac. Deocamdată nu cu Eliade despre care am publicat câte ceva în «Echinox» din Octombrie – decembrie 1982 («M.E. în tinerete»). Voi încerca cu altă ocazie să vă îndeplinești dorința. Deocamdată vă trimiț căte ceva despre Emil Botta și despre Emil Cioran (în jurul căruia pare să fie în ultimul timp la noi un interes simpatetic). În cazul în care nu socotiti că sunt deplasate cele scrise de mine, vă rog să procedați cum veți crede cu cale. Am în tobă destule amintiri, pe care, eventual, le voi depăna bucuros, rugându-vă, fără nici o supărare din parte-mi, să le folosiți după plac, ba chiar să le forfecăti dacă vi se pare ceva deplasat în ocurență ori să le aruncați la coș.

Cu multă prețuire și încredere,
Arșavir Acterian

N.B. Sărutări de mâini și o temenea doamnei Anemone Popescu, căreia îi cer scuze că am confundat-o din lipsă de luciditate cu domnul Șerban Foară. Erare humanum est.

Ps. Adresa mea este (de va fi nevoie) Arșavir Acterian..."

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăies
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeti
Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcăan, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Design pagini revista: Sorin Stroe, Elisabeta Cionchin.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

**REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
 telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
 Marcă înregistrată: M/00166**

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

**ABONAMENTELE SE FAC LA POSTA ROMÂNĂ,
 POZIȚIA 19364 DIN CATALOG**

VARIAN FRY, UN "SALVATOR" DIN MARSILIA

IOAN T. MORAR

Începe aşa:

"În 1939 eram o tânără fiică a bunei societăți americane protestante locuind la Paris într-un apartament de pe foarte eleganta Avenue Foch. Îmi împărteam timpul între acest oraș, Londra și stațiunile chic, mă simteam ca la mine acasă la Cannes, Biaritz, Majorca sau Saint-Moritz. Hoinăream prin Franța, Anglia și Italia de Nord de mai multe ori pe an pentru a-mi vizita prietenii și pentru a admira biserici și muzeu. Schiam în fiecare iarnă, pilotam propriul meu avion și nu lipseam de la cocktailuri, serate, marile gale, îmbrăcată, pentru toate ocaziile de marile case de modă pariziene.

Era o epocă plăcută și fără griji, în care timpul nu conta, o viață în care, fără să fi făcut rezervări, aveam în cel mai bun hotel o cameră care ne aștepta pe noi, astia, membrii elitei".

Sună ca un vis, dar nu e un vis, e viața "adevărată" a unei tinere americance, Mary Jayne Gold, povestită în cartea *Marsilia, anul 40*, pe care eu o citesc în traducerea franțuzească împrumutată de la Denis Roux, din Ceyreste, comună lipită de La Ciotat, acum cîteva seri, cînd am fost invitat la un *aioli* și am discutat, printre altele, despre Varian Fry. Pentru că el este subiectul principal al acestui text. Varian Fry, supranumit, de unii, drept un Schindler american. Un salvator. S-ar putea să auziți, acum, aici, pentru prima dată acest nume, așa cum și eu l-am auzit pentru prima dată cînd am ajuns la Marsilia. Si s-ar putea să fiți impresionat de acest personaj, cum și eu am fost atunci cînd m-am interesat mai indeaproape de el.

O scură fișă biografică: pe numele lui întreg Varian Mackey Fry, s-a născut în New York la 15 octombrie 1907, într-o însărită familie protestantă (Quakeri, mai precis) și a copilărit în New Jersey. Elev strălucit, intră cu brio și termină tot cu brio limbi clasice la Harvard. Are chiar un talent pentru limbi străine, ceea ce îl va ajuta, mai tîrziu, cînd va ajunge la Marsilia. Fondează un trimestrial literar influent, cu tentă avangardistă, se căsătorește cu sora unui prieten (la fel, dintr-o familie bună), devine jurnalist de succes și frecventează mediile intelectuale americane. E pasionat, în afară de literatură, și de politica internațională, despre care scrie. Cunoaște, la New York, cîțiva refugiați timpurii din calea nazismului. În 1935, aflat la Berlin în calitate de corespondent pentru un ziar american, își dă seama cam ce înseamnă nazismul. Sî încearcă să spună asta unei Americi nu prea interesate.

Cînd ia ființă asociația "Emergency Rescue Committee" (Comitetul de Salvare de urgență) Varian Fry se oferă să plece în misiune în Franța, la Marsilia, unde ajunge în august 1940. Misiunea constă în ajutarea cîtorilor persoane care viață și amenință, evrei și neevrei, să părăsească Franța ocupată. Are în buzunar 3000 de dolari (sumă mare în anii aceia) și o listă cu cîteva personalități, artiști, scriitori, oameni de știință care trebuie ajutati.

Părea o misiune nu foarte complicată: contactarea celor de pe listă și mijlocirea vizei pentru SUA, plus plata transportului. Părea, dar nu a fost aşa, pe de o parte, pentru că la Consulatul American din Marsilia nu a fost primit cu brațele deschise. (Poziția oficială diferea de poziția Comitetului de Salvare). Apoi, chiar dacă aveai viză pentru SUA, îți mai trebuia în acei ani viză de ieșire din Franță, iar această viză o dădea

administrația de sub ocupația nazistă. Primul pas spre libertate, se știe de mii de ani, este ieșirea din robie.

Varian Fry, americanul însărit și spilcuit, apartinând minorității WASP, pasionat de limbi clasice și de păsări, devine, în orașul mediteranean, organizatorul celei mai mari retele private de salvare a refugiaților. Lista primită inițial este completată cu alte mii de nume. Consemnul cu care plecase la drum e încălcat. Fry acționează deja pe cont propriu. În rețea lui intră, în mod surprinzător, aproape, Mary Jayne Gold, din care am citat mai sus, renunțând la viață de vis pe care a dus-o pînă atunci. (Înainte de ea, Fry o cooperație de la Miriam Davenport Ebel, tot americană, studiind istoria artei la Paris, venită la Marsilia să-l ajute pe poetul dadaist Walter Mehring să fugă din Franța). Ca-ntr-un film, domnișoara Gold se îndrăgostește de un gangster local proaspăt ieșit din Legiunea Străină, Raymond Couraud (anterior dezertat din armata britanică), înzestrat cu o poreclă deloc încurajatoare: Killer.

Si el va aduce servicii retelei, fiind totuși singurul cu pregătire efectivă de războinic, pe care experiența de traficant de mărfuri l-a ajutat în beneficul trafic de persoane dirijat de Fry. Mary Jayne Gold nu se mulțumește doar să lucreze cu "lista neagră" a lui Varian Fry, ci ajunge să alcătuiască ea însăși o așa zisă "listă a lui Gold", cu nume de artiști și scriitori pe care-i cunoaște în timpul șederii sale marseieze și pe care-i ajută să scape folosindu-se de filierele lui Fry.

Charles Fawcett, actor american, pictor, model, luptător de stradă, refuzat de spionajul american, aventurier în Africa, se alătură și el rețelei Fry. Sî înceiește, într-o poligamie de avarie, false căsătorii cu mai multe tinere refugiate, scoțindu-le din taberele de concentrare și ajutându-le să ajungă în America. Se spune că la un moment dat în Lisabona (Portugalia era neutră) au ajuns în același timp, două "doamne Fawcett". Va fugi și el din Marsilia, afiind că urmează să fie arestat și se va înrola în Royal Air Force, apoi în Legiunea Străină. A jucat zeci de roluri secundare în filme. (Cei de vîrstă mea și-l pot aminti drept domnul Shelby din *Coliba Unciului Tom*, film făcut în 1965 și proiectat și în cinematografele din România.)

Cu aceste personaje principale, și multe altele secundare, cărora li s-a alăturat, cu multiple "acte de indisiplină la locul de muncă", viceconsulul Hiram Bingham IV, Varian Fry a ajutat peste 2500 de refugiați evrei și luptători anti-naziști să scape cu viață. Vize false, rețele clandestine de călăuze prin Pirinei, îmbarcări pe furis, pașapoarte Nansen falsificate sau nu, ascunzători și identități franceze false, toate au fost folosite pentru această impresionantă acțiune de salvare.

Prințul cei ajutați de rețea lui Fry se numără Victor Brauner (ascuns în Provence de poetul René Char și în Villa Air Bel, închiriată de Comitet pentru a adăposti pe cei în astepatarea "vizei") și Valeriu Marcu, autorul unei foarte interesante (și acum) monografii Machiavelli, ajuns la New York, unde nu a apucat să se bucure prea mult de libertate, răpus fiind de un atac de cord.

Activitatea lui Fry nu avea cum să nu atragă atenția, mai ales că, de la un moment dat încolo, Consulatul American îi va întoarce spatele (cu excepția vice-consulului citat mai sus), care a acționat în nume propriu. Fry a încălcat regulile prudentei, pentru că nu era un timp pentru reguli. Iar expulzarea sa, în

Varian Fry și Daniel Bénédite în birourile Centrului American de Ajutorare, Marsilia, 1941 (Arhivă privată, Pierre Ungemach, drepturi rezervate)

septembrie 1941, a fost făcută, într-un fel, și cu acordul tacit al autorităților americane. Prea era rebel, prea făcuse nereguli. Dar rețea lui pusă de el la punct, a continuat să lucreze și după aceea, într-o clandestinitate mai pronunțată.

Președintele *Varian Fry Institute*, Pierre Sauvage, care a realizat câteva documentare și a scris mult pe acest subiect, citează o scrisoare în care Varian Fry afirmă: "Dacă am vreun regret față de această muncă a noastră este că am făcut astă de puțin. În total, am salvat în jur de două mii de persoane. Ar fi trebuit să salvăm mai mulți, dar am făcut ceea ce am putut". Părții lui Pierre Sauvage, evrei, nu au fost ajutați de Varian Fry, nu au încăput pe lista, deși au dorit să plece și ei departe de amenințarea regimului de la Vichy. S-au refugiat în spatele unor identități de francezi puri (*de suche*) și au trăit multă vreme ca "evrei ascunși". Pierre Sauvage, născut în acel an de persecuție, spune că aflat adevarata sa identitate evreiască la vîrstă majoratului.

Performanța umanitară a lui Varian Fry este impresionantă prin număr. Dar cu atât mai impreionantă e dacă aflări cîteva nume.

Pregătiți-vă, urmează o listă lungă, în care apar doar cei mai cunoscuți dintre cei mulți salvați. Așadar: Hannah Arendt, Jean Arp, Hans Aufricht, Hans Bellmer, Georg Bernhard, Victor Brauner, André Breton, Camille Bryen, De Castro, Marc Chagall, Frédéric Delangle, Oscar Dominguez, Marcel Duchamp, Heinrich Ehrmann, Max Ernst, Edvard Fendler, Lion Feuchtwanger, Leonard Frank, Giuseppe Garetto, Oscar Goldberg, Fred Stein, Emil Julius Gumbel, Hans Habe, Jacques-Salomon Hadamard, Konrad Heiden, Jacques Hérold, Wilhelm Herzog, Erich Itor Kahn, Fritz Kahn, Berthold Jacob, Heinrich Jolles, Arthur Koestler, Siegfried Kracauer, Wifredo Lam, Jacqueline Lamba, Wanda Landowska, Lotte Leonard, Claude Lévi-Strauss, Jacques Lipchitz, Alberto Magnelli, Alma Mahler Gropius Werfel, Jean Malraux, Bohuslav Martinu, Golo Mann, Heinrich Mann, Valeriu Marcu, André Masson, Roberto Matta, Walter Mehring, Alfredo Mendizábal, Otto Meyerhof, Boris Mirkin-Guetzvitch, Hans Namuth, Hans Natonek, Ernst-Erich Noth, Max Ophüls, Hertha Pauli, Benjamin Péret, Alfred Polgar, Poliakoff.

Litovzeff, Peter Pringsheim, Denise Restout, Hans Sahl, Jacques Schiffrian, Anna Seghers, Victor Serge, Ferdinand Springer, Bruno Strauss, Sophie Taeuber, Franz Werfel, Kurt Wolff and Helen Wolff, Alfred Otto Wolfgang Schulze, Ylla (Camilla Koffler).

Vai, ce listă lungă, e greu să citești atâtea nume deodată, unul după altul, veți putea zice. Dar vă răspund cu o întrebare: vă dați seama ce înseamnă să salvezi astia oameni? Să găsești resursele, modalitățile, oportunitățile să scoți peste două mii de oameni de sub amenințarea morții? Să te strecuri printre rigorile legii, să-ti riști libertatea și viața, să o iezi de fiecare dată de la capăt? Știu că sună patetic. Dar nu strică o doză de patetism. În fond, ce rău face?! Însuși Varian Fry a fost impresionat de numele celor pe care i-a salvat. O spune într-o scrisoare către soția sa, la începutul misiunii: "Printre cei care vin în biroul meu sau cu care corespondați nu sunt numai mari scriitori în viață, pictori sau sculptori ai Europei, ci și foști miniștri sau chiar prim-miniștri. Europa a devenit foarte stranie cînd oameni importanți ca aceștia săi nevoiți să astepte plini de răbdare în antecamera unui tîrn american fără nici o importanță".

Citez din același Pierre Sauvage care pomenește o altă scrisoare a lui Varian Fry: "Am fost foarte trist cînd v-am părăsit, poate mai trist decît voi cînd m-ati văzut plecînd. Pentru că eu mi-a pierdut toti prietenii atunci, pe cînd voi atîi pierdut numai unul". Viața lui nu se va mai "lega" după întoarcerea în Statele Unite. Nu va fi primit cu flori și recunoștință. Căsnicia s-a subrezit și urmează divorțul. Altă căsătorie, alt divorț. Cariera nu mai e cea de dinainte. Ajunge să trăiască din diverse slujbe, sfîrșind ca profesor de latină într-o școală la țară. Moare de hemoragie cerebrală în Redding, Connecticut, pe 12 septembrie 1967, la 59 de ani. Aproape abandonat. Un om care a salvat mii de vieți. În semn de recunoștință pentru incredibilă lui activitate, Varian Fry a fost primul american care a primit din partea Yad Vashem titlul de Drept între Popoare. Foarte drept.

(Cu o seară înainte de a scrie acest text am fost la ședința Fundației Varian Fry din Marsilia. Le mulțumesc pentru invitație celor de acolo și mă bucur că există oameni care păstrează vie memoria unui personaj cum nu sunt multe în Istorie.)